

חוברת עבודה בתנ"ך

מלווה תהליך למידה

שכבה ט'

שמי: _____

כיתה: _____

מהדורה פנימית בלבד, שנה"ל תשפ"ו, 2025-2026 ©

מהדורה חמישית, פנימית, לא להפצה מחוץ לביה"ס, 07.2025

עריכה, כתיבה וסיכום : צוות תנ"ך חט"ב גינסבורג ©

יעוץ פדגוגי : ד"ר ענת ברבי

המידע נלקח מאתרים : ויקיפדיה, תנ"ך בקליק, 929, אתר תנ"ך ממלכתי

תוכן העניינים

מבוא	4
תכנית ודרישות הלימודים	5
תכנית ההערכה	7
מבוא למקרא	9
חטאי דוד המלך	22
עלייתו ונפילתו של שלמה המלך	36
סיפורי אליהו	68
חורבן ממלכת ישראל	81
מגילת אסתר	84
מגילת רות	93
הערכה חלופית (תהליך העבודה, הגשה)	121

מבוא

תלמידים ותלמידות יקרים,

לפעמים נדמה שהתנ"ך שייך לעולם רחוק מאוד, אבל כשלומדים אותו לעומק, מגלים בו סיפורים שמרגישים מוכרים: יחסים מורכבים, בחירות קשות, שאלות על צדק, מוסר, חברות ומשפחה. החוברת הזו נכתבה במיוחד בשבילכם כדי ללוות אתכם בלמידה, לעזור לכם להבין טוב יותר את הפרקים הנלמדים, ולהתכוון להערכות השונות במהלך השנה.

השנה הזו מסמלת מעבר חשוב מחטיבת הביניים אל התיכון. זו הזדמנות לא רק ללמוד חומר, אלא גם לפתח חשיבה עצמאית, לדעת לשאול שאלות, ולעצב את הקול הפנימי שלכם כלומדים וכאדם. אנחנו כאן בשבילכם לכל שאלה, מחשבה או צורך בליווי. מאחלים לכם שנת לימודים משמעותית ומעשירה. בהצלחה מאיתנו,

רחמי רובין עמית פרוזורוב

חיים אריה כהנא רותית בכורי

צוות התנ"ך – שכבת ט', שנה"ל תשפ"ו

תכנית ודרישות הלימודים

תכנית הלימודים

מטרות/ נושא יחידת ההוראה	מושגים עיקריים	תכנון מחציות
מבוא ומיומנויות למידה	שמות התנ"ך, התמצאות בתנ"ך, הקאנון, תקופות במקרא, ספרים חיצוניים, מחברי המקרא, חשיבות לימוד התנ"ך בימינו	מחצית א'
שמואל ב', פרק י"א	חטא דוד ובת שבע	
שמואל ב', פרק י"ב	משל כבשת הרש	
שמואל ב', פרק ט"ו-י"ח	מרד אבשלום	
מלכים א', פרק א'-ב'	המלכת שלמה וצוואת דוד	
מלכים א', פרק ג'	החלום בגבעון משפט שלמה	
מלכים א', פרק י'	ביקורה של מלכת שבא מלכת שבא במדרשים ובאגדות עם	
מלכים א', פרק י"א	חטאי שלמה וקריעת הממלכה מעליו הנבואה על פיצול הממלכה	
מלכים א', פרק י"ב	ההמלכה והדילמה של רחבעם מרד שבטי ישראל ופילוג הממלכה המהפכה הדתית של ירבעם	
אחאב ואליהו מלכים א', פרקים : ט"ז, י"ז	מלכות עמרי ואחאב בישראל (פרק : ט"ז, פסוקים : כ"ג – ל"ג) מלחמת אליהו באחאב ובעובדי האלילים ניסי אליהו	מחצית ב'
מלכים א', פרק י"ח	מעמד הר הכרמל	
מלכים א', פרק כ"א	סיפור כרם נבות	
מלכים ב', פרק י"ז	חורבן ממלכת ישראל	
מגילת אסתר	סיפור המגילה פרקים א'-ב'	
מגילת רות	סיפור המגילה פרקים א'-ד'	

דרישות הלימודים

- א. ספר תנ"ך מלא, ללא פירושים בהוצאת קורן – המעלות (בלבד), בגודל בינוני ומעלה.
כל תלמיד.ה מחויב שיהיה לו ספר תנ"ך בכל שיעור. ספר התנ"ך ילווה אתכם עד הבגרות בתיכון
← יש לרשום שם מלא וכיתה על התנ"ך !
- ב. מחברת למקצוע התנ"ך
- ג. חוברת מלווה תהליך למידה (עם שם מלא)
- ד. נוכחות מלאה בשיעורים וביצוע המטלות לפי הוראת המורה המלמד
- ה. חזרה על הנלמד לפני כל אירוע הערכה
- ו. הגשת הערכה החלופית בזמן

בהצלחה !

תכנית הערכה

כללי

שנת הלימודים מחולקת לשתי מחציות, ולכל מחצית יש תכנית הערכה משלה שחשוב לעמוד בה.

אם תלמיד לא הגיע למבחן או להערכת ביצוע, הוא חייב לגשת למועד ב'.

השלמה או תיקון של מבחן או בוחן יתבצעו רק בתיאום עם המורה המלמד.

אם במהלך המחצית יינתנו כמה בחנים – הציון הסופי ייקבע לפי ממוצע או לפי החלטת המורה, אבל המשקל הכולל של הבחנים לא ישתנה.

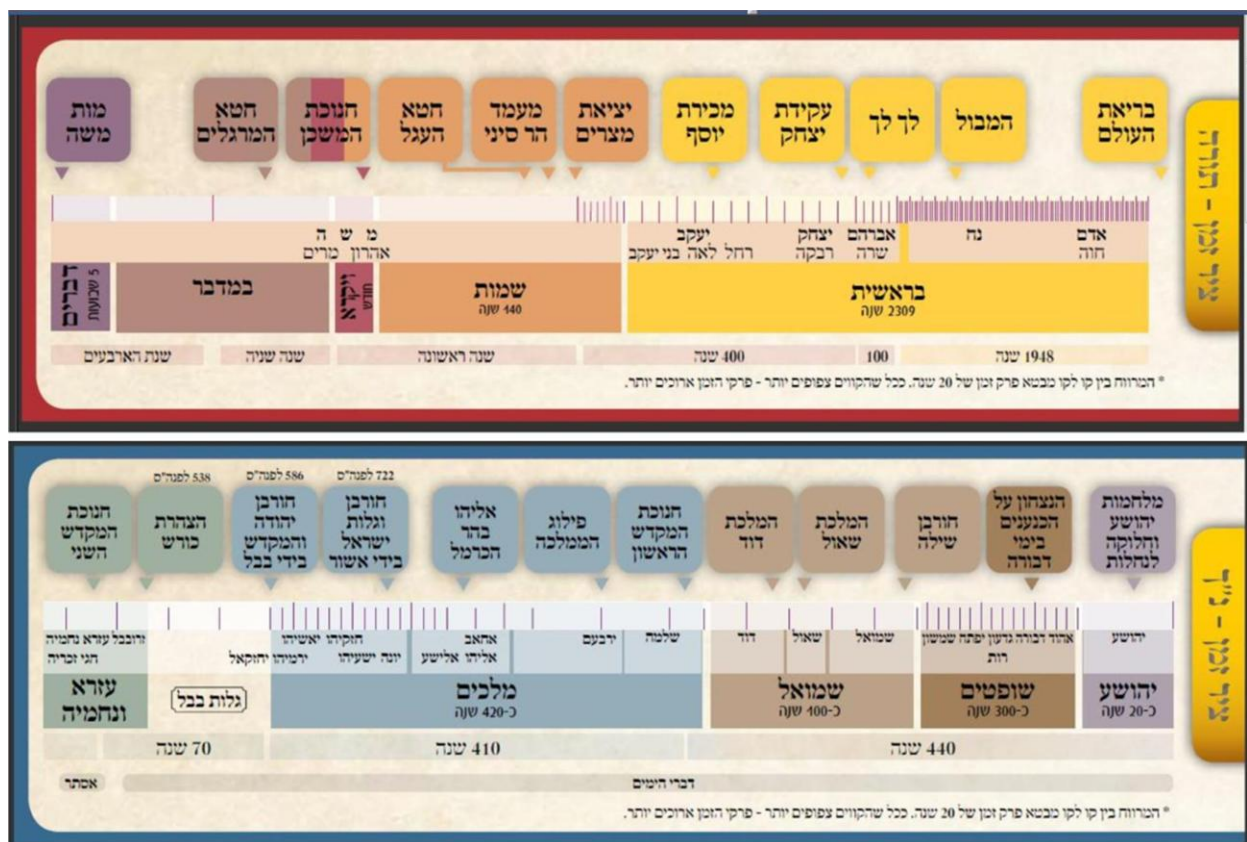
כל ציון של הערכה או בוחן יוזן למערכת משו"ב עד שלושה שבועות ממועד ביצוע המבחן או הגשת המשימה.

טבלת הערכה

המחצית	אירוע הערכה	משקל	הארות
א'	מבדק מיומנויות ומבוא	15%	על עמודים 8-15 בחוברת
	מבחן	45%	הודעה מראש על החומר
	שני בחנים	20%	מיקוד חומר
	סמינר גיבורי התנ"ך	15%	שבוע מרוכז
	תלמידאות	5%	הבאת ציוד, יחס למקצוע
	בוחן	10%	מיקוד חומר
ב'	מבחן	45%	הודעה מראש על החומר
	הערכה חלופית – אסתר	15%	פרטים בהמשך
	הערכה חלופית – רות	20%	בחוברת המצ"ב
	תלמידאות	5%	הבאת ציוד, יחס למקצוע
	שקלול המחציות	100%	
שנתי			

ערעור על ציון

אם תלמיד או תלמידה חושבים שנפלה טעות בציון שקיבלו, או שיש להם סיבה טובה לבקש שינוי, אפשר להגיש ערעור. הערעור צריך להיעשות רק בכתב ובו יש להסביר בצורה ברורה למה מבקשים לבדוק את הציון שוב. את הערעור יש להגיש עד שבוע ממועד קבלת הציון. אם תשובת המורה לא מספקת, אפשר לפנות לרכזת המקצוע. החלטת הרכזת תהיה הסופית.

(ציר הזמן התנ"כי)

מבוא למקרא

1. מהו התנ"ך ?

ראשי התיבות "תנ"ך" הם : תורה, נביאים וכתובים.
התנ"ך נקרא גם "ספר הספרים" והוא הספר הקדוש לעם ישראל.
בתנ"ך נמצאים הסיפורים על תולדות העם, יסודות הדת, המצוות והתרבות שלנו. זהו ספר שהוא הבסיס לקיומו של העם היהודי וגם לקשר ולזכות שלו על ארץ ישראל.

2. כיצד מכונה התנ"ך ?

התנ"ך : שמותיו וכינויו

1. תנ"ך – השם מבוסס על צירופם של ראשי התיבות של חלקי הספר : תורה, נביאים, כתובים.
2. מקרא – על שום שקוראים בו בשבתות, חגים ומועדים שונים.
3. כתבי הקודש – שם זה בא להבדיל ספרים אלו מבין כתבי החול שבהם ניתן לקרוא בכל זמן ומקום.
4. תורה – על שמו של החלק הראשון, המפורסם והידוע מבין שלושת חלקיו של הספר (תורה, נביאים, כתובים).
5. ספר הספרים – השם מציין את ההערכה הרבה שרוכשים לספר. משום שהוא נחשב לספר החשוב והנעלה שבספרים.
6. כ"ד הספרים – השם מבליט את העובדה שהספר אינו ספר אחד אלא קבוצה של כ"ד ספרים נפרדים.

3. מהם קבצי התנ"ך ?

התנ"ך הוא אוסף של יצירות שנכתבו על ידי אנשים שונים, בעיקר בתקופת בית ראשון.
במאה הראשונה לספירה נאספו כל היצירות האלו לספר אחד והוכרזו כספר קדוש. תהליך זה נקרא "קנוניזציה". לאחר שהתנ"ך נקבע כספר קדוש, לא ניתן היה להוסיף אליו ספרים חדשים או להוציא ממנו ספרים קיימים.

הסיפורים שבתנ"ך מספרים את ההיסטוריה של עם ישראל, אבל מנקודת מבט דתית, מתוך אמונה שהאל הוא שמכוון את מה שקורה.
שימו לב, לא כל מה שנכתב באותה תקופה נכנס לספר התנ"ך. העורכים בחרו רק את הכתבים שראו בהם מתאימים.

- ספרים חיצוניים

הספרים נכתבו בחלקם הגדול על ידי יהודים, בעיקר בתקופת בית שני ולא התקבלו ככתבי יד מקודשים בעת חתימת התנ"ך. מאחר שחז"ל ראו אותם באור שלילי, חלקם הלכו לאיבוד וחלקם התגלו בתקופות מאוחרות יותר במגילות ים המלח ובקהיר. לדוגמה : משלי "בן סירא", ספר "חשמונאים – מקבים".

4. שמם של 24 כתבי הקודש:

- חמשת חומשי התורה : בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים.
- ספרי הנביאים : ראשונים : יהושע, שופטים, שמואל, מלכים.
אחרונים : ישעיהו וירמיהו, יחזקאל ותרי עשר (הכולל שנים עשר ספרים קצרים)
- ספרי הכתובים : תהילים, משלי, איוב, דניאל עזרא ונחמיה, דברי הימים. מגילות רות, אסתר, איכה, קהלת ושיר השירים.

5. כיצד מחולק התנ"ך?

כל ספרי התנ"ך מחולקים לפרקים ולפסוקים. ספרי התורה מחולקים גם לפרשות. החלוקה של ספרי התורה לפסוקים ולפרשות היא חלוקה יהודית עתיקה. לעומת זאת, החלוקה לפרקים הגיעה מהעולם הנוצרי: היא החלה אצל נזירים נוצריים שתרגמו את התורה ליוונית ולטינית. החלוקה הסופית לפרקים, כפי שאנחנו מכירים היום, נקבעה בשנת 1205 על ידי כומר קתולי מאנגליה. בשנת 1516 יצא לאור בוונציה התנ"ך העברי הראשון שכלל את חלוקת הפרקים הזאת, ומשם היא הפכה לנפוצה בכל הדפסות התנ"ך. לא תמיד חלוקת הפרקים מתאימה לתוכן של הפסוקים, ולפעמים היא אפילו מנוגדת לנוסח המסורה – שהוא הנוסח המקובל ביותר כיום. למרות זאת, היהודים אימצו את החלוקה הזאת, בעיקר מפני שבתקופות שונות נאלצו להתווכח עם אנשי דת נוצרים שציטטו פסוקים על פי החלוקה לפרקים.

בכל שבת קוראים בבית הכנסת פרשה אחת מהתורה – היא **פרשת השבוע** – ולאחר מכן פרק מהנביאים, שנקרא **הפטרה**.

פעילות 1:

1. תנ"ך – אלו ראשי תיבות של : _____
2. התורה כוללת על פי הסדר את הספרים : _____ , _____ , _____ , _____
3. הקובץ נביאים נחלק לשני חלקים עיקריים : _____ ו _____ .
4. הקובץ תרי עשר נמצא בקובץ _____ והוא כולל את הספרים : _____
5. חלוקת התנ"ך לפרקים היא חלוקה _____
חלוקת התורה לפסוקים ולפרשות היא חלוקה _____

פעילות 2:

אנו סופרים כ"ד (24) ספרים בתנ"ך מכיוון שיש מספר ספרים בתוכו הנחשבים **ספר אחד**!

השלימו – הספרים הנחשבים לספר אחד:

1. ספר _____ בקובץ נביאים ראשונים.
2. ספר _____ בקובץ נביאים ראשונים.
3. ספר _____ בקובץ נביאים אחרונים.
4. ספר _____ בקובץ כתובים.
5. ספר _____ בקובץ כתובים.

פעילות 3:

מלאו את רשימת הספרים עפ"י הסדר בתנ"ך:

קובץ נביאים (ראשונים ואחרונים):

6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____
11. _____
12. _____
13. _____

קובץ תורה:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

קובץ כתובים:

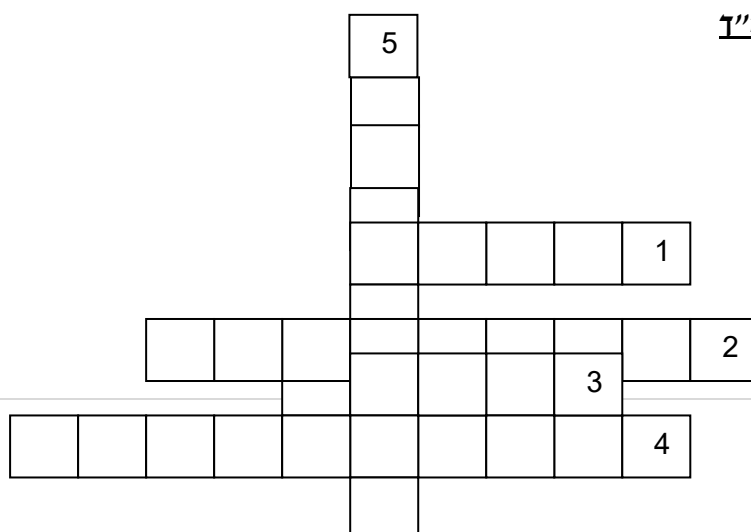
20. מגילת _____
21. מגילת _____
22. _____
23. _____
24. _____

14. _____
15. _____
16. _____
17. מגילת _____
18. מגילת _____
19. מגילת _____

אמ"ת

פעילות 4:

תשבץ שמותיו של התנ"ך

מאוזן : 1. כינוי שניתן לתנ"ך על שם הקובץ הראשון שבו.

2. שם המציין את מספר הספרים שבתנ"ך כולו.

3. שם המציין את השימוש בתנ"ך בשבתות, חגים ומועדים.

4. שם המבדיל את התנ"ך משאר ספרי החול.

מאונך : 5. כינוי המציין את חשיבותו הרבה של התנ"ך.

6. קיצורי שמות לספרי התנ"ך

1. הקיצור של ספרים ששם בן מילה אחת - מורכב משתי אותיות ראשונות וגרש (').

לדוגמא : **בראשית** ← **בר'**

2. הקיצור של ספרים ששם בן יותר ממילה אחת – מורכב משלוש אותיות וגרשיים (").

לדוגמא : **שמואל א'** ← **שמ"א**

שיר השירים ← **שה"ש**

דברי הימים א' ← **דה"א**

7. קבצי התנ"ך

בספר התנ"ך שלושה קבצים, כעת נבחן כל אחד מהם :

קובץ תורה

קובץ התורה כולל חמישה ספרים, שנקראים גם **חמישה חומשי תורה**.

שמו של כל חומש נקבע לפי המילה הראשונה או אחת המילים הראשונות בפסוק הפותח אותו.

בתורה מסופרים סיפורים על: בריאת העולם, האבות אברהם, יצחק ויעקב, השעבוד במצרים, הנדודים של בני ישראל במדבר ועוד.

בנוסף, מופיעים בתורה גם קטעי שירה, כמו שירת הים, וגם אוספי חוקים, כמו חוקי פסח.

ספר **ויקרא** שונה מהאחרים – רוב הפרקים בו עוסקים בחוקים בלבד.

קובץ התורה היה הראשון שנחתם והוכר כספר קדוש, והוא עבר את תהליך ה"קנוניזציה".

קובץ נביאים

קובץ הנביאים כולל את דבריהם ואת סיפור חייהם של הנביאים שהם שליחי ה'. הקובץ מחולק לשני חלקים: **נביאים ראשונים ונביאים אחרונים**.

נביאים ראשונים

בחלק זה יש ארבעה ספרים, המסודרים לפי סדר הזמנים, ומספרים על:

- כיבוש הארץ בידי בני ישראל
- ההתיישבות בארץ ותקופת השופטים
- מלכות שאול, דוד ושלמה (ימי הממלכה המאוחדת)
- הפילוג לממלכת יהודה ולממלכת ישראל
- חורבן ממלכת ישראל וחורבן ממלכת יהודה
- גלות אשור וגלות בבל

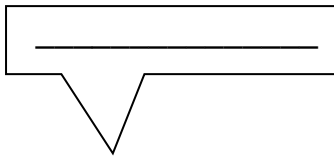
בתוך הסיפורים משתלבות גם נבואות של נביאים שחיו בתקופה, כמו שמואל, נתן ואליהו. נבואות אלו לא נאספו בספר נפרד, אלא מופיעות בתוך הסיפורים עצמם.

נביאים אחרונים

בחלק זה כלולים ארבעה ספרים. כל ספר נקרא על שם הנביא המנבא בספר. ספרים אלו כוללים את דבריהם של הנביאים.

הספר האחרון בקובץ הוא ספר תרי עשר, ספר הבנוי משניים עשר ספרים קצרים. ספר זה הכולל בתוכו את דבריהם של שניים עשר נביאים.

הספר הקצר ביותר בתנ"ך מצוי בתרי עשר, הוא כולל בתוכו פרק אחד בלבד ושמו:

קובץ כתובים

קובץ כתובים הוא חלקו השלישי והאחרון של התנ"ך. שמו הוא קיצורו של השם "כתובים אחרים".

קובץ כתובים כולל בתוכו שלוש קבוצות ספרים:

ספרי אמ"ת: תהילים, משלי, איוב.

חמש מגילות: שיר השירים, רות, איכה, קהלת, אסתר. (המגילות מסודרות בתנ"ך עפ"י סדר קריאתן בחגים).

שם המגילה	חודש עברי	מועד:
שיר השירים	ניסן	החג בו קוראים את המגילה
רות	סיון	פסח
איכה	אב	שבועות
קהלת	תשרי	ט' באב
אסתר	אדר	סוכות
		פורים

מדוע פותחים בחג הפסח דווקא?

חשבו :

חג הפסח נחשב בתנ"ך לחג הראשון בשנה העברית. חודש ניסן, בו נחוג חג הפסח, הוא חודש היציאה ממצרים, נקרא גם "ראש החודשים".

ועוד שלושה ספרים שלא נחשבים כקבוצה מיוחדת: דניאל, עזרא ונחמיה, ודברי הימים.

קובץ כתובים כולל בתוכו סוגים ספרותיים שונים (ז'אנרים שונים) כמו סיפורים, מזמורים, דברי חכמה, קינה ועוד.

שם הספר	סוג ספרותי
תהילים	מזמורים
משלי	דברי חכמה
איוב	דברי חכמה
שיר השירים	מחזה שירי
רות	סיפור
איכה	קינה (שיר אבל)
קהלת	דברי חכמה
אסתר	סיפור
דניאל	נבואה
עזרא ונחמיה	היסטוריה
דברי הימים	היסטוריה

8. 'מראה מקום' בתנ"ך

ספר התנ"ך מחולק לשלושה חלקים עיקריים: **תורה, נביאים וכתובים**.

בכל חלק יש כמה ספרים שונים, ולכל ספר יש שם משלו.

איך נקבע שם הספר?

אפשרות ראשונה, לפי המילה הראשונה שמופיעה בו. אפשרות נוספת, לפי דמות חשובה שמופיעה בסיפור.

את שם הספר אפשר לראות בראש הדף: בצד ימין של עמוד ימין, ובצד שמאל של עמוד שמאל.

כל ספר בתנ"ך מחולק ל**פרקים** והמספר שלהם משתנה מספר לספר. למשל, הספר הגדול ביותר הוא ספר תהילים ויש בו 150 פרקים (ק"ג). הספר הקצר ביותר הוא ספר עובדיה ובו יש רק פרק אחד. איך מזהים את מספר הפרק?

- בתחילת כל פרק מופיעה אות גדולה בצד החיצוני של הדף.
- בראש העמוד, בצד הפנימי של הדף, מופיע מספר הפרק שבו אתם נמצאים.

פעילות 5 :

- דפדפו בספר התנ"ך ומצא את שמות חמשת הספרים הראשונים.
 - בכל ספר כתבו את המילה הראשונה בפרק ג'.
1. ספר _____ . פרק ג' _____ .
 2. ספר _____ . פרק ג' _____ .
 3. ספר _____ . פרק ג' _____ .
 4. ספר _____ . פרק ג' _____ .
 5. ספר _____ . פרק ג' _____ .

הפרקים מתחלקים לפסוקים.

הפסוקים מסומנים לרוב באותיות קטנות בצד הדף.

בחלק מספרי התנ"ך הפסוקים מסומנים במספרים, אבל בד"כ הם מסומנים באותיות המקבילות למספרים (גימטריה).

סיומו של פסוק מסומן בנקודתיים (:)

מספר הפסוק מציין את הפסוק שהחל לאחר הנקודתיים (:) בשורה בה מופיע המספר.

הפסוק יסתיים בנקודותים הבאות.

- פתחו את 'בראשית' פרק א' וציינו את המילה הראשונה והאחרונה בחמשת הפסוקים הראשונים:

1. פסוק א' – מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____
2. פסוק ב' – מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____
3. פסוק ג' – מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____
4. פסוק ד' – מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____
5. פסוק ה' – מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____

- מצאו את המקומות הבאים:

1. 'בראשית' פרק י"א, פסוק כ"ו: _____ מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____
2. 'שמות' פרק ג', פסוק ח': _____ מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____
3. 'ויקרא' פרק כ"א, פסוק י"ג: _____

(שימו : במקום זה יש שני פסוקים באותה שורה. פירוש הדבר שיש פסוק המתחיל ומסתיים באותה שורה. הפסוק השני מתחיל אחריו)

4. 'במדבר' פרק כ"ח, פסוק י"ז: _____ מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____
5. 'דברים' פרק ב', פסוק ל"ג: _____ מילה ראשונה _____ מילה אחרונה _____

פעילות 6:

התמצאות בתנ"ך

א. היעזרו בספר התנ"ך וזהו את שמות הספרים:

1. אני הספר הראשון במקרא

2. אני הספר השלישי בנביאים ראשונים

3. אני הספר האחרון במקרא

4. אני הספר השלישי בתרי עשר

5. אני הספר השני בספרי אמ"ת

6. אני המגילה האחרונה

7. אני נמצא בין ישעיה ליחזקאל

8. אני ספר החוקים היחיד המצוי בקובץ תורה

9. אני החומש האחרון

10. אני הספר הראשון בנביאים אחרונים

ב. מצאו את הספרים הבאים ורשמו את מספר הפרקים (באותיות):

1. כמה פרקים בספר שופטים?

2. כמה פרקים בספר מלכים ב'?

3. כמה פרקים בספר ירמיה?

4. כמה פרקים בספר בראשית?

5. כמה פרקים במגילת אסתר?

6. כמה פרקים בספר תהילים?

ג. מצאו את הפרקים ורשמו את מספר הפסוקים (באותיות):

1. מספר הפסוקים בבראשית פרק כ"ח: _____
2. מספר הפסוקים בירמיהו פרק כ"ו: _____
3. מספר הפסוקים בשמואל א' פרק ח': _____
4. מספר הפסוקים בעמוס פרק ג': _____
5. מספר הפסוקים בספר תהילים פרק ק"ו: _____

ג. מצאו את המילים הבאות בפסוקים הבאים :

הפרידו בין האות הראשונה שלכל מילה לשאר האותיות, השלימו את הטבלה ורשמו למטה את המילה שהתקבלה :

האות הראשונה של המילה	המילה בפסוק	הפסוק
		1. שמואל א', פרק א, פס' כ"ד מילה 21
		2. ישעיהו, פרק ז', פס' כ"ג, מילה 3
		3. יחזקאל, פרק ל"ג, פס' י"ב, מילה 8
		4. במדבר, פרק ט"ו, פס' ט"ו, מילה 4
		5. ירמיה, פרק מ"ט, פס' ג', מילה 2
		6. שופטים, פרק ט', פס' י"א, מילה 3

המילה שהתקבלה מצירוף האותיות :

--	--	--	--	--	--

תרגול מסכם מבוא למקרא

חלק א' – קראו את הפסוקים, וענו על השאלות.

מהו המספר שמוזכר בפסוקים הבאים?

בראשית פרק כ"ט פסוק י"ח _____

יחזקאל פרק מ"א פסוק ג' _____

מלכים ב' פרק י"ג פסוק י' _____

מהם בעלי החיים המוזכרים בפסוקים הבאים?

שופטים פרק ז' פסוק ה' _____

שמות פרק כ"ג פסוק י"ט _____

שופטים פרק ט"ו פסוק ד' _____

ישעיה פרק י"א פסוק ז' _____

מהם המאכלים המוזכרים בפסוקים הבאים?

ירמיה פרק ח' פסוק י"ג _____

שמואל ב' פרק ט"ז פסוק א' _____

מלכים א' פרק י"ז פסוק י"ג _____

ויקרא פרק כ"ד פסוק ה' _____

חלק ב' – הכרת הספרים

מיינו את הספרים הבאים בטבלה לפי שלושת הקבצים: תורה, נביאים וכתובים. **הקפידו** לכתוב את שמות הספרים על פי סדר הופעתם בתנ"ך.

משלי, שמואל, ויקרא, מלכים, יהושע, תהילים

תורה	נביאים	כתובים
1.	1.	1.
_____	2.	2.
_____	3.	_____
_____	_____	_____

חלק ג' –

א. הקיפו בעיגול את השמות הנוספים של התנ"ך:

מקרא	הספר הארוך	ספר הספרים	כ"ד הספרים
הספר היהודי	ספר הקודש	ספר המגילות	
ספר התורה	הברית הישנה	קסוטו	

ב. הסבירו, מדוע אלה השמות הנוספים שיש לתנ"ך?

חלק ד' – הקיפו את התשובה הנכונה:

לפי מה נתנו את שמות הספרים בתנ"ך?

- א. המילה הראשונה בפסוק הראשון של הפרק הראשון בספר או על שם הדמות המרכזית בספר.
- ב. לפי החלוקה הנוצרית – הם החליטו על שמות הספרים בתנ"ך.
- ג. החליטו בהצבעה דמוקרטית.
- ד. השמות ניתנו על ידי ה' למשה והוא סידר את התנ"ך כולו.

חלק ה' – התאימו בין ההיגדים

1. ניסן	_____ חלוקה נוצרית
2. איכה	_____ חלוקה יהודית
3. קהלת	_____ ספרים חיצוניים
4. חלוקה לפסוקים, פרשות וספרים.	_____ החודש הראשון במקרא
5. תהילים	_____ המגילה הראשונה
6. שנים עשר ספרים	_____ המגילה האחרונה
7. שבועות	_____ מה קוראים בסוכות?
8. חלוקה לפרקים שהוסכמה על ידי חז"ל כדי לייצר שפה משותפת בויכוחים דתיים.	_____ מה קוראים בחודש אב?
9. אסתר	_____ באיזה חג קוראים את מגילת רות?
10. שיר השירים	_____ אני הספר הראשון בספרי אמ"ת
11. ספרים שלא הוכנסו לתנ"ך כי לא עמדו בדרישות חז"ל או שנכתבו אחרי חתימת הספר.	_____ כמה ספרים יש בספר תרי עשר?

הקדמה

במהלך השנה הקרובה נצא למסע מרתק בין פרקים ודמויות מרכזיות בתנ"ך, ונעקוב אחרי סיפוריהם של מלכים ונביאים שהשפיעו על גורל העם. נתחיל בימי דוד המלך: נכיר את חטאיו ואת סיפורו עם בת שבע, נשמע את משל כבשת הרש שנאמר לו מפי נתן הנביא, ונעקוב אחר אירועי מרד אבשלום שבנו, אחד האתגרים הקשים במלכותו.

נמשיך אל ימי שלמה המלך: נלמד על משפט שלמה המפורסם שהפגין חכמה ותבונה, ניחשף למפגש יוצא הדופן עם מלכת שבא, ונבחן את חטאיו של שלמה שהטילו צל על סוף מלכותו. משם נעבור לסיפור מלכות רחבעם, בנו של שלמה, ולקרע ההיסטורי שהתרחש בימיו והוא קריעת הממלכה לשתי ממלכות נפרדות: יהודה וישראל.

לאחר מכן נפנה אל תקופת הנביא אליהו: נעמיק בסיפורי פועלו במלכות אחאב, נבחן את ניסי אליהו המופלאים, נלמד את סיפור כרם נבות ונתחקה אחר האירועים שהובילו בסופו של דבר לחורבן ממלכת ישראל.

בהתאם לחגי השנה, נקדיש זמן גם ללימוד שתי מגילות מיוחדות: מגילת אסתר, המספרת על הצלת עם ישראל בימי פרס, ומגילת רות, סיפור של חסד, נאמנות ותחילת שושלת בית דוד.

דרך כל הסיפורים הללו נבחן את הדמויות, את מעשיהן ואת ההשפעה של הבחירות שלהן על גורל העם, ונחשוב יחד אילו לקחים וערכים אנחנו יכולים לקחת מהם לחיים שלנו היום.

חטאי דוד המלך

חטא דוד ובת שבע	שמואל ב', פרק י"א
משל כבשת הרש	שמואל ב', פרק י"ב
מרד אבשלום	שמואל ב', פרק ט"ו-י"ח

שמואל ב' פרק י"א: חטא דוד ובת שבע

פתיחה (פס' א')

בפרק י"א מופיע סיפור דוד ובת שבע. הפרק נפתח בתיאור הרקע לסיפור, המתרחש בזמן המלחמה בעמון, כאשר הצבא נמצא במלחמה ואילו דוד נשאר בביתו.

החטא (פס' ב'-ה')

באחד הערבים דוד קם ממשכבו, והתהלך על גג ביתו וראה אישה יפיפייה מתרחצת על גג ביתה. הוא מברר מי האישה הזו ועונים לו שזוהי בת שבע, בת אליעם, אשת אוריה החיתי. דוד שולח שליחים להביא את בת שבע אליו. היא באה אליו והוא שוכב עימה. והזמן מבחינת המחזור הביולוגי של גופה היה שהיא בדיוק סיימה את ימי המחזור, ימי הטהרה וטבלה והיטהרה כשדוד ראה אותה מתרחצת. לאחר שהיו ביחד בת שבע שבה לביתה וכעבור כמה זמן היא שולחת לדוד מסר שהיא בהריון. מכיוון שכשהייתה אתו היא בדיוק נטהרה מטומאתה וכך בת שבע ידעה שההיריון הוא מדוד ולא מאוריה.

שלושת הניסיונות להפגיש את אוריה עם בת שבע ומותו של אוריה (פס' ו'-כ"ה)

דוד ששומע על ההיריון מבין שהוא צריך לפעול. הוא שולח אל יואב מסר שישלח אליו את אוריה החיתי. יואב שולח את אוריה החיתי אל דוד ודוד שואל אותו על שלום יואב, שלום העם ושלום המלחמה. לאחר מכן הוא מצווה עליו לרדת לביתו ולרחוץ רגליו. אוריה יוצא מהמלך ואחריו יוצאת משלחת עבדי המלך שירגלו אחרי אוריה ויעדכנו את דוד לאן אוריה הלך. אוריה לא שב לביתו אלא שוכב בפתח בית המלך, המקום שעבדי דוד יושבים. עבדי דוד מספרים לו על כך שאוריה לא הלך לביתו ודוד קורא שוב לאוריה ושואל אותו מהי הסיבה שלא ירד אל ביתו לאחר שבא מדרך ארוכה? אוריה עונה לדוד ואומר לו: ארון ה', עם ישראל ויהודה יושבים בסוכות. יואב ועבדי דוד פזורים בשטח המלחמה ואני אבוא אל ביתי לאכול, לשתות ולשכב עם אשתי? הוא נשבע בשמו של דוד ואומר שלא יעשה דבר כזה. דוד אומר לו שישב גם היום בירושלים ומחר ישלח אותו בחזרה למלחמה. אוריה נשאר באותו היום בירושלים וגם למחרת ודוד קורא לו לאכול אתו והוא מאכיל, משקה ומשכר אותו. כשאוריה יוצא בערב מדוד כשיכור הוא לא הולך לאשתו אלא שב למגורי עבדי דוד. בבוקר, לאחר שדוד רואה שלא הצליח בניסיונותיו לשלוח את אוריה אל בת שבע אשתו הוא כותב מכתב שבו רשום לשים את אוריה בחזית המלחמה, היכן שהסכנה היא גדולה מאוד ומצווה שלא יהיו מאחוריו לצורך הגנה כדי שאוריה ימות שם.

יואב מקבל את המכתב וכשהוא מגיע להילחם עם אנשי העיר הוא שם את אוריה היכן שנמצאים כל גיבורי הצבא. אנשי העיר יוצאים להילחם מול חיילי ישראל ובמלחמה הזו נופלים מעבדי דוד ואיתם גם אוריה החיתי.

יואב שולח שליח לעדכן את דוד בכל אירועי המלחמה והוא מדגיש בפניו שכשיסיים לספר על כל אירועי המלחמה אם יראה שדוד מתחיל לכעוס ויגיד לו איך קרה שנלחמו צמוד לחומה של העיר? הרי כבר היה אירוע בעבר שלוחם חזק מאוד נלחם בחומה של העיר תבץ (עיר הקרובה לעיר שכם) ואישה שאינה מיומנת בתכסיסי מלחמה הרגה אותו כי השליכה מעל החומה אבן ריחיים כבדה על ראשו. ולכן איך הם לא למדו מהאירוע הזה ולא נשמרו? במצב כזה שמיד יספר לדוד שגם עבדך, אוריה החיתי מת.

השליח הולך אל דוד ומספר לו את כל הדברים שמסר לו יואב לומר. הוא מתאר לדוד כיצד אנשי העיר הגיעו אליהם לשדה ונלחמו איתם וגברו עליהם עד שהגיעו לפתח העיר [היכן שנמצאת חומת העיר] ושם מתו מעבדי דוד ואיתם עבדו של דוד, אוריה החיתי מת.

דוד שומע את דברי השליח ואומר לו למסור ליואב שלא ירגיש רע בעקבות מה שקרה במלחמה כי כך זה במלחמה. כל סוגי האנשים עלולים למות. תפעיל יותר לחץ ותחזק את מלחמתך על העיר והרוס אותה. ומחזק את ידי יואב.

בת שבע סופדת לבעלה ומיד לאחר האבל דוד נושא אותה לאישה והיא יולדת לו בן (פס' כ"ו- כ"ז)

לאחר שאוריה מת, בת שבע אבלה על מות בעלה, ודוד אוסף אותה אליו: "וַתִּשְׁמַע אִשְׁתּוֹ אוֹרִיָּה כִּי מָת אוֹרִיָּה אִשָּׁה וַתִּסְפֹּד עַל בְּעָלָהּ. וַיַּעֲבֹר הָאֵבֶל וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיֹּאסְפֶהָ אֵל בֵּיתוֹ וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ בֶּן וַיֵּרַע הַדָּבָר אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד בְּעֵינֵי ה'". (כ"ו-כ"ז). הביקורת כלפי דוד מופיעה רק בסוף הסיפור: "וַיֵּרַע הַדָּבָר אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד בְּעֵינֵי ה'".

=====

שאלות לשמואל ב' – פרק י"א

1. מה עושה דוד לאחר שהוא רואה את בת שבע מתרחצת, ומה התוצאה של מעשיו?

2. למה אוריה החיתי מסרב ללכת לביתו כאשר דוד מאפשר לו זאת?

3. כיצד ניסיונותיו של דוד לגרום לאוריה לשוב לביתו מדגישים את הפער בין נאמנותו של אוריה לבין התנהגותו של דוד?

4. כיצד מותו של אוריה משמש פתרון לבעיה שדוד נתקל בה, ומה זה מלמד על דרך פעולתו של דוד?

5. מדוע לדעתכם מופיעה ביקורת על דוד רק בסוף הפרק? האם לדעתכם נכון להצניע את הביקורת או שהייתם מעדיפים שתופיע מוקדם יותר?

6. האם ניתן להצדיק את מעשיו של דוד? מה הייתם אומרים לו אילו הייתם יכולים לדבר איתו באותו הרגע?

7. קראו את הפרק ובחרו שורש או מילה מנחה בפרק.
א. מהי מילה/שורש מנחה ומה מטרתה?

ב. מהי המילה/השורש שבחרתם ומה היא מדגישה?

שמואל ב' פרק י"ב – משל כבשת הרש

לאחר חטאו של דוד עם בת שבע ומותו של אוריה החיתי, אלוהים שולח את **נתן הנביא** לדוד עם משל.

משל כבשת הרש (פס' א'–ו')

נתן מספר לדוד על שני אנשים שגרים בעיר אחת – עשיר ועני. לעשיר היו הרבה כבשים ובקר, ולעני הייתה רק כבשה אחת קטנה שאהב מאוד. כשבא אורח לבקר את העשיר, הוא לא רצה לקחת מאחד מכבשיו, אלא גזל את כבשת העני והגיש אותה לאורח.

כשדוד שומע את המשל – הוא מתרגז מאוד וקובע: "בן מוות האיש הזה!" וגם אומר שעליו לשלם פי ארבע על מה שלקח. באותו רגע, נתן פונה אליו ואומר: "אתה האיש!".

תוכחת הנביא (פס' ז'–י"ד)

נתן מסביר לדוד שה' נתן לו כל כך הרבה – ממלכה, כוח, נשים – והוא בחר דווקא לקחת את אשת אוריה, ולא רק זאת, גם דאג למותו. נתן מודיע לדוד בשם ה' שחבר (=מלחמות וסבל) לא תסור מביתו לעולם. למרות התוכחה הקשה, דוד לא מתווכח או מנסה להצדיק את מעשיו, אלא מודה: "חטאתי לה'". ה' סולח לו ולא ממית אותו, אך גוזר עונש: הילד שנולד מהחטא ימות.

מחלת הילד, מותו ולידת שלמה (פס' ט"ו–כ"ה)

הילד שנולד לבת שבע חולה מאוד. דוד מתפלל, צם, שוכב על הארץ ומתאבל, בתקווה שהילד יחיה. לאחר שבעה ימים הילד מת. כשדוד שומע זאת, הוא קם, מתרחץ, מחליף בגדים, מתפלל ואוכל. כששואלים אותו מדוע הוא נרגע רק אחרי שהילד מת, הוא מסביר: "כל עוד הילד חי, הייתה תקווה. עכשיו כשהוא מת, אין טעם להמשיך להתאבל – אני לא יכול להחזיר אותו".

לאחר מכן דוד מנחם את בת שבע ונולד להם ילד נוסף – שלמה. ה' אוהב את הילד ונותן לו שם נוסף: ידידיה (כלומר: אהוב ה').

סיום המלחמה בבני עמון (פס' כ"ו–ל"א)

בזמן שכל זה קורה, המלחמה בבני עמון נמשכת. יואב, שר הצבא, נלחם ומנצח את העיר רבת עמון, ושולח לדוד לבוא להשלים את הניצחון, כדי שהוא – המלך – יקבל את הקרדיט על הכיבוש. דוד אכן בא, כובש את העיר, לוקח את הכתר ואת השלל הרב, ומעניש את תושבי העיר בחומרה. כך מסיימת ממלכת דוד את המלחמה.

=====

שאלות לשמואל ב' – פרק י"ב

1. מהו הסיפור שנתן הנביא מספר לדוד? מה הייתה תגובתו של דוד לסיפור?

2. מהו הנמשל ומהו המשל בפרק זה? רשמו כיצד הדמויות במשל של נתן הנביא קשורות לסיפור שקרה בפרק י"א.

3. כיצד מגיב דוד כשנתן אומר לו: "אתה האיש"? ומה אתם לומדים מהתגובה שלו?

4. מה העונש שמקבל דוד בעקבות חטאו?

5. למה לדעתכם בחר נתן לספר סיפור (משל) ולא להאשים את דוד ישר? איך זה משפיע על דוד?

6. מה דעתכם על הדרך שבה דוד מתמודד עם מותו של הילד? האם הוא מגיב בצורה רגילה או יוצאת דופן?

7. איך הסיום של הפרק (כיבוש בני עמון) קשור לסיפור החטא? למה לדעתכם זה חשוב?

מרד אבשלום

לפני שנצלול ונלמד על מרד אבשלום חשוב להבין את הרקע שהוביל את בנו של דוד לבגידה בו. הרקע למרד אבשלום מתחיל בשמואל א' פרק י"ג:

שמואל ב' פרק י"ג – פרשת אמנון ותמר

פרשת אמנון ותמר היא אחד האירועים הטראגיים והמכוננים בבית דוד, והיא מהווה רקע מרכזי למרד אבשלום. הפרשה מתוארת בספר שמואל ב', פרק י"ג.

בעקבות חטא דוד עם בת שבע, ניבא לו נתן הנביא "לא תסור חרב מביתך עד עולם" (פרק י"ב פס' י').

בפרק י"ג מספר הכתוב על התגשמות הנבואה. המחבר קושר את סיפור האונס של תמר על ידי אמנון אחיה לסיפור דוד ובת שבע.

הדמויות בפרק:

- **תמר:** בתו של דוד המלך ואחותו משני הצדדים של אבשלום. היא מתוארת כאישה יפה, בתולה ותמימה.
- **אמנון:** בכור בני דוד, אחיה למחצה של תמר (מאם אחרת). הוא היורש המיועד למלוכה באותה עת.
- **יונדב בן שמעה:** דודנו של אמנון, "איש חכם מאוד" אך ערמומי ומרושע. הוא זה שנותן לאמנון את העצה לבצע את המעשה.

אמנון, בנו של דוד חשק בתמר, אחותו מצד אביו. הוא מזמין אותה אל ביתו כאשר מציג את עצמו כחולה. כאשר היא מגיעה לטפל בו, הוא אונס אותה באכזריות ואחר כך מגרש אותה. תמר הופכת להיות אישה פגועה ומבוזה שאינה יכולה להינשא עוד.

מעשה זה מכעיס את דוד "חרה לו מאד" אך הוא עובר על זה בשתיקה ולא עושה דבר. מעשה אמנון וחוסר התגובה של דוד מציתים שנאה עמוקה וטינה בלב אבשלום (אחיה של תמר) כלפי אמנון וכלפי אביו, שנאה זו תביא בסופו של דבר לרצח אמנון. אבשלום ירצח את אמנון ויברח לגשור.

חוסר המעש של דוד כשליט וכאב, והימנעותו מענישת אמנון על פשעו מחלישים את סמכותו של דוד בתוך משפחתו ובהדרגה גם בעיני העם ולימים יגרום למרד אבשלום בדוד.

שמואל א' פרק י"ד – החזרת אבשלום

אחרי 3 שנים של פרידה, דוד מתגעגע מאד לבנו אבשלום, אבל לפי החוק יש לכפר על דמו של הנרצח בהריגת הרוצח – מנהג גאולת הדם. יואב, מתערב להחזרת אבשלום לבית דוד ומגייס לשם כך אישה חכמה שמציגה בפני דוד משל שיפוטי. האישה החכמה מספרת לדוד שבעלה מת ובנה נרצח ועתה משפחתה רוצים לרצוח את בנה השני ע"פ מנהג גאולת הדם. האישה מספרת לדוד שהיא חוששת שאחרי שיהרגו את בנה השני לא תהיה המשכיות למשפחתה ולכן היא מרגישה חסרת תקווה. דוד מבטיח לאשה החכמה כי

בנה השני לא ייפגע. "אם ייפול משערת בנך ארצה". לאחר שפוסק דוד את פסיקתו, משכנעת האישה החכמה מתקוע את דוד לוותר על נקמת הדם של בנו. באמצעות המשל משתכנע דוד לסלוח לאבשלום על רצח אמנון. אבשלום מוחזר לירושלים ודוד מסרב לראות את פני אבשלום.

שמואל ב' פרק ט"ו – תחילת מרד אבשלום ובריחת דוד

חזרתו של אבשלום לירושלים לא החזירה את השלום ואת השלווה למשפחת דוד. אבשלום מכין ביסודיות ובדקדקנות מרד כנגד דוד אביו כדי לרשת את כסאו בעודו בחייו. פרק ט"ו בספר שמואל ב' הוא נקודת מפנה דרמטית בסיפור דוד המלך. בפרק זה אנו עדים לפריצת מרד אבשלום נגד אביו, דוד, ולבריחתו של המלך מירושלים.

אבשלום רוכש את לב העם (פס' א'-ו')

לאחר שאבשלום שב לירושלים מגלותו בגשור (שם ברח אחרי שרצח את אמנון אחיו), הוא מתחיל לתכנן את המרד באביו. הוא פועל באופן מתוחכם כדי לגנוב את לב אנשי ישראל:

- **הופעה מרשימה:** אבשלום מציג את עצמו בפאר והדר עם מרכבה, סוסים וחמישים איש שרצים לפניו. הוא מנסה להרשים את העם ולהראות שהוא ראוי למלוכה.
- **הקשבה ופתרונות:** הוא עומד בשער העיר, מקום שבו העם מגיע למשפט ולדיון בענייניו. כאשר אנשים מגיעים לדוד המלך עם תלונות וסכסוכים, אבשלום ניגש אליהם, מקשיב לטענותיהם ומביע צער על כך שאין מי שישמע אותם מטעם המלך. הוא אף מבטיח שאילו הוא היה שופט, היה עושה צדק לכל אחד.
- **צניעות מזויפת:** כאשר אנשים באים להשתחוות לו, הוא מקרב אותם ומנשק אותם. בכך הוא יוצר קשר אישי ואוהד עם העם, ומשדר תחושה של צניעות וקרבה, בניגוד אולי לריחוק שחשו מהמלך דוד.

בפעולות אלו, אבשלום הצליח לרכוש לעצמו תמיכה רחבה בקרב העם, והם החלו להעדיף אותו על פני דוד.

המרד פורץ בחברון (פס' ז'-י"ב)

לאחר ארבע שנים של הכנות, אבשלום חש שהגיע הזמן לפעול.

- **תחבולה:** אבשלום מבקש מדוד רשות ללכת לחברון (עיר מרכזית של שבט יהודה, מקום המלכתו של דוד, עיר הולדתו של אבשלום) כדי לקיים נדר שנדר ה'. דוד, שאינו חושד, מאפשר לו ללכת.
- **ההכרזה על המרד:** בחברון, אבשלום שולח מרגלים לכל שבטי ישראל, שיכריזו: "כשמעכם את קול השופר, ואמרתם מלך אבשלום בחברון!" הוא מצרף אליו מאתיים איש מירושלים שהלכו עמו בתום לב ולא ידעו על כוונתו, וכן את **אחיתופל הגילוני**, שהיה יועצו החכם והנאמן ביותר של דוד. הצטרפותו של אחיתופל הייתה מכה קשה לדוד וחזקה משמעותית את המרד.

כשהשמועה על המרד מגיעה לדוד המלך, הוא מגיב בהלם ובחשש גדול:

1. **החלטה לברוח:** דוד מחליט לברוח מירושלים מיד, כדי למנוע שפיכות דמים בעיר הקודש. הוא מורה לכל ביתו וצבאו לצאת מירושלים במהירות.
2. **הנאמנים והבוגדים:** בדרכו, דוד פוגש את נאמניו:
 - **איתי הגיתי:** שר צבא זר ששירת את דוד, ואף על פי שדוד הציע לו לחזור על עקבותיו, איתי נשבע אמונים לדוד: "כי אם במקום אשר יהיה שם אדוני המלך, אם למוות אם לחיים, כי שם יהיה עבדך!".
 - **הלוויים והארוֹן:** הלוויים נושאים את ארון ה' מבית המקדש, אך דוד מורה להם להחזיר את הארון לירושלים, באמונה שאם ה' יחפוץ, הוא יחזיר אותו לביתו.
 - **צדוק ואביתר הכהנים:** שני הכהנים הראשיים נשארים עם דוד, ודוד שולח אותם בחזרה לירושלים כדי שישמשו כמרגלים בחצר אבשלום. הם וילדיהם (אחימעץ ויהונתן) ישמשו כצינור להעברת מידע.
3. **חושי הארכי:** ידידו הנאמן של דוד, חושי, פוגש את דוד אבל וקורע את בגדיו. דוד שולח אותו בחזרה לירושלים עם משימה קריטית: **להעמיד פנים שהוא נאמן לאבשלום**, ועל ידי כך **לסכל את עצת אחיתופל** החכם, שכן דוד ידע שעצתו של אחיתופל מסוכנת ויעילה.
4. **מסע הבריחה:** דוד ופמלייתו יוצאים מירושלים בכאב ובהשפלה, עולים בדרך העולה "בכי המעלות", בוכים ומכסים את ראשיהם כאות אבל.
5. **דוד בורח** מירושלים כדי למנוע פגיעה ושפיכות דם של תושבי העיר.

מסקנות עיקריות מהפרק:

- **ערמומיות אבשלום:** אבשלום מציג את עצמו כמנהיג כריזמטי וקשוב לעם, ובכך משיג תמיכה רחבה.
- **השפעת אחיתופל:** הצטרפות אחיתופל למרד מדגישה את חומרת המצב ואת האיום האמיתי על שלטון דוד.
- **מנהיגות דוד:** למרות המצב הקשה, דוד מפגין מנהיגות רוחנית (מחזיר את ארון ה'), צבאית (מונע שפיכות דמים בעיר) ומודיעינית (שולח את חושי כמרגל).
- **הבגידה והנאמנות:** הפרק מציג ניגוד חריף בין הבוגדים בדוד (בראשם אחיתופל) לבין הנאמנים שבחרים ללכת אחריו גם בשעת משבר (איתי, צדוק, אביתר, חושי).

פרק זה מכין את הקרקע לקראת שיאו של המרד בפרקים הבאים, כאשר דוד מנסה לאסוף כוחות ולהתמודד עם האיום מצד בנו.

שאלות לשמואל ב' – פרק ט"ו

1. לפי פס' א'-ו', כיצד ניסה אבשלום לרכוש את לב העם?

2. מה משמעות הביטוי "ויגנב את לב העם"?

3. בפס' ז'-ח' אבשלום משכנע את דוד לתת לו ללכת לחברון. מדוע בוחר אבשלום את חברון?

4. כתבו – מי תומך בדוד ומי בוגד בדוד ומדוע?

5. על פי המידע בפרק, מדוע דוד בורח מירושלים?

6. מה תפקידו של חושי הארכי?

שמואל ב פרק יח' – מהלך המרד ותוצאותיו

אבשלום מכריז על מרד במלכות דוד ובעקבות כך דוד בורח מירושלים לעיר מחניים שבעבר הירדן המזרחי. אבשלום ותומכיו מיהרו לתפוס את עיר הבירה ירושלים, אך לא ניצלו את ימי המנוסה של דוד כדי להכניעו ובכך אפשרו לו פרק זמן כדי לארגן רשת ריגול ביהודה ותומכים מקרב שליטי עבר הירדן המזרחי. הסיבה להתמהמהות אבשלום נעוצה בעצתו של חושי הארכי, יועצו של דוד, שדוד השאירו למטרה זו (כסוכן בשטח שנועד להכשיל את אבשלום). חושי שכנע את אבשלום לחכות עד שיצטרפו אליו כל ישראל מן ועד באר שבע מה שמאפשר לדוד להימלט מירושלים. בניגוד לעצת אחיתופל שהייתה לתקוף ולהרוג את דוד באופן מהיר ומידי. אבשלום לא קיבל את עצת אחיתופל.

עצת אחיתופל הוא מושג לשוני שמשמעותו עצה רעה ומכשילה.

ההכנות ללחימה באבשלום (פס' א'-ה')

דוד מחלק את הצבא לשלוש זרועות שאמורות להילחם עם הצבא הגדול של אבשלום. דוד מעוניין להילחם גם הוא, אך העם מונע זאת ממנו. דוד מצווה בפירוש את הלוחמים להיזהר עם אבשלום בנו: "לֹאֲטָ לִי לַנֶּעֶר לְאַבְשָׁלוֹם" (פס' ה').

הלחימה (פס' ו'-ח')

המלחמה מתחילה, ואנשי אבשלום ניגפים (מובסים) לפני אנשי דוד; 20,000 מהם מתים. הכתוב מעיד כי הלחימה באזור מיוער סייעה לאנשי דוד לנצח: "וַיִּרְבּוּ הַנֶּעֶר לְאַחֵל בָּעֵם מֵאַשֵּׁר אֶכְלָה הַחֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא" (פס' ח'). הסכנות שביער, החיות הרעות ועוד פגעו בלוחמים יותר מאשר חרב אנשי דוד.

תפיסת אבשלום ורציחתו (פס' ט'-י"ח)

אבשלום הגיע למערכה אך בגלל שערור הארוך הוא נתקל בבעיה: "וַיִּחְזַק רֹאשׁוֹ בְּאַלְהָ וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וַהֲפָרַד אֶשֶׁר תַּחֲתָיו עָבַר" (פס' ט'). אבשלום נמצא בין שמים וארץ, ושערו הסתבך בעץ. השמועה על כך מגיעה ליואב והוא בלי להתחשב בבקשת דוד מחסל את אבשלום על מנת להסיר את האיום של אבשלום על הממלכה.

דוד מקבל את הידיעה על מות אבשלום (פס' י"ט-ל"ב)

כעת יש להודיע למלך על גורל המלחמה. אחימעץ (יועצו של דוד) מעוניין לרוץ לדוד אך יואב מבקש שהוא לא ילך אלא דווקא הנער הכושי. הנער הכושי רץ אל דוד ובסופו של דבר גם אחימעץ. הרגישות כאן ברורה, ואחימעץ מבין שעדיף לדחות את ההודעה על מות אבשלום כמה שיותר, ולדווח על כך בעדינות. אחימעץ מצליח לעקוף את הנער הכושי, אך הנער מספיק להגיע תוך כדי דברי אחימעץ. דוד שואל אותו האם אבשלום חי, והנער הכושי עונה: "וַיֹּאמֶר הַכוּשִׁי יְהִיו כְּנֶעֶר אֲבִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וְכָל אֲשֶׁר קָמוּ עָלָיָהּ לְרָעָה" (פס' ל"ב).

דוד מתאבל על בנו אבשלום. דוד אינו מתייחס לאבשלום כאל אויב מר ואכזר אלא כאל בנו הצעיר והאהוב העושה טעויות מחמת גילו הצעיר.

שאלות לשמואל ב' – פרק י"ח

1. היכן התרחשה המלחמה?

2. קראו פס' א'-ה' וענו:

א. מה ציווה דוד את מפקדי הצבא לגבי אבשלום?

ב. מה הציווי של דוד מלמד על יחסו לבנו למרות המרד?

3. מה היו תוצאות המרד?

4. מדוע הפר יואב את פקודת דוד?

5. כיצד מגיב דוד על בשורת מותו של אבשלום?

שמואל ב' פרק י"ט – אבול הכבד של דוד על מות אבשלום

אבל דוד על אבשלום (פס' א'-ה')

דוד מתאבל על בנו אבשלום שנרצח על ידי יואב: "וַיִּרְגֹז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל עֲלִית הַשָּׁעַר וַיִּבְכֶּה וְכֹה אָמַר בְּלִקְתּוֹ בְּנִי אֲבִשְׁלוֹם בְּנִי בְנִי אֲבִשְׁלוֹם מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַחְתִּיךָ אֲבִשְׁלוֹם בְּנִי בְנִי" (פס' א'). מסתבר שהאבל של דוד השפיע על כל העם: "וַתְּהִי הַתְּשֻׁעָה בַּיּוֹם הַהוּא לְכָל הָעָם כִּי שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר נִצָּצָב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ" (ג). בסופו של יום העם חש כי המלחמה נכשלה, אף שלמעשה דוד ניצח.

יש להפסיק את האבלות! (פס' ו'-ט')

יואב פונה אל דוד כיוון שהוא מבין שהאבלות חייבת להיפסק: "וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל הַמֶּלֶךְ הַבַּיִת וַיֹּאמֶר הִבִּשְׁתָּ הַיּוֹם אֶת פְּנֵי כָל עֲבָדֶיךָ הַמִּמְלָכִים אֶת נַפְשֶׁךָ הַיּוֹם וְאֶת נַפְשׁ בְּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְנַפְשׁ נְשִׁיךָ וְנַפְשׁ פְּלִגְשֶׁיךָ" (ו). יואב דורש מדוד להפסיק את האבלות ולשמח את העם. דוד יוצא אל העם וכל העם מתאגד סביב דוד: "וַיָּבֹא כָל הָעָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" (פס' ט').

השבת דוד למלכות (פס' י'-מ')

לאחר שדוד מתעשת - אפשר להשיב לו את המלכות. השבת המלכות נעשית בדרך ארוכה. ראשית, העם מחליט להשיב את דוד לכס המלוכה, ולאחר מכן דוד נפגש ומשוחח עם האנשים שדוד פגש במהלך מרד אבשלום, שעתה הם נוקטים עמדות שונות מאלו שנקטו במרד.

אביתר וצדוק הכוהנים

בזמן המרד היו צדוק ואביתר המרגלים של דוד בצד של אבשלום, והם העבירו מידע מאבשלום לדוד. גם כעת צדוק ואביתר משמשים צינור מידע, אך הפעם לצד ההפוך: מדוד אל העם. הם אמורים לפנות לאיש יהודה כדי לזרום, ולעמשא בן יתר כדי להכתירו לראש הצבא במקום יואב.

שמעי בן גרא

במרד אבשלום יצא שמעי בן גרא, בן למשפחת שאול, קילל את דוד וסקל אותו באבנים. כעת שמעי חוזר בו מקללותיו הנמרצות, מודה שהוא חטא ומקבל עליו את מרות דוד כמלך.

מפיבשת

ציבא, עבד מפיבשת, הגיע לדוד בזמן המרד, שיקר לדוד וטען שמפיבשת עבר לצד של אבשלום. דוד האמין לציבא והעביר לו את כל רכוש מפיבשת. כעת מפיבשת מגיע אל דוד ומסביר לו כי ציבא רימה אותו והוא עצמו לא היה חלק מהמרד. דוד אינו יודע למי להאמין ולכן מחלק את הרכוש - חציו למפיבשת וחציו לציבא.

ברזילי הגלעדי

ברזילי סייע לדוד בזמן שהותו בעבר הירדן המזרחי, בשעה שברח מאבשלום. דוד מעוניין לגמול לברזילי טובה בירושלים, אך הוא מסרב לעבור לשם מפאת גילו. בכל זאת הוא מלווה את דוד עד הירדן, ואז שב לביתו.

שאלות לשמואל ב' – פרק י"ט

1. בפס' א'-ה' מסופר על האבל של דוד ושל העם בעקבות מותו של אבשלום. צטטו שלושה ביטויים שמעצימים את תחושת האבל.

2. בשמואל ב' פרק יב פס' ט'-י' נתן הנביא גוזר עונש על דוד בגלל חטא דוד עם בת שבע. הסבירו כיצד פרקים יד'-יט' הם התגשמות עונשו של דוד?

3. בפס' י'-י"א נשמעים קולות שבטי המרכז והצפון המעוניינים להשיב את דוד לירושלים ומנמקים זאת, בשלושה נימוקים. צטטו והסבירו, מהם הנימוקים?

עלייתו ונפילתו של שלמה המלך

מלכים א', פרק א'–ב'	המלכת שלמה וצוואת דוד המרד של אדניה נתן, בת שבע ודוד מלכות שלמה וביסוסה	מל"א א'–י"א י"ב–ל"א ל"א–נ"ג, מל"א פרק ב'.
מלכים א', פרק ג'	מלכות שלמה וחוכמתו חלום שלמה בגבעון משפט שלמה	ה' – ט"ו ט"ז – כ"ז
מלכים א', פרק י'	ביקורה של מלכת שבא מלכת שבא במדרשים ובאגדות עם	א' – י"ג
מלכים א', פרק י"א	חטאי שלמה וקריעת הממלכה מעליו הנבואה על פיצול הממלכה	א' – י"ג כ"ו – מ"ג
מלכים א', פרק י"ב	ההמלכה והדילמה של רחבעם מרד שבטי ישראל ופילוג הממלכה המהפכה הדתית של ירבעם	א' – י"ד ט"ו – כ"ד כ"ה – ל"ג

מלכים א' פרק א' – המלכת שלמה וצוואת דוד

דוד המלך ואבישג השונמית (פס' א'–ד')

דוד המלך היה כבר זקן בן 70, וכבר לא הצליח להתחמם אפילו כשכיסו אותו בבגדים. עבדיו הציעו למצוא נערה יפה שתעבוד אצלו, תטפל בו, ותשכב לצדו כדי לחמם אותו. חיפשו בכל ארץ ישראל ומצאו את אבישג השונמית, שהייתה יפה מאוד. היא שירתה את המלך, אך דוד לא קיים איתה יחסים.

ניסיון ההמלכה של אדוניהו (פס' ה'–י')

בנו של דוד, אדוניהו בן חגית, רצה למלוך מבלי שדוד ידע. הוא התנהג כמלך: ארגן מרכבה, רכב, וחמישים אנשים שרצו לפניו. אביו אף פעם לא גער בו או עצר אותו. הוא היה יפה תואר, ונולד אחרי אבשלום (שגם ניסה למלוך במקומו של דוד) ובעצם אדניהו הוא הילד הגדול ביותר של דוד שנותר בחיים ולכן הוא רואה לנכון להכריז על עצמו כמלך. אדוניהו קיבל תמיכה מאביתר הכהן ויואב בן צרויה (שר הצבא), וארגן משתה גדול עם קורבנות, אליו הזמין את כל אחיו ואת אנשי הממלכה חוץ משלמה, בת שבע, נתן הנביא ובניהו בן יהוידע.

תוכנית ההצלה של נתן הנביא (פס' י"א–כ"ז)

נתן הנביא פנה לבת שבע (אמו של שלמה) והזהיר אותה שאם לא יפעלו – חייה וחיי בנה בסכנה, כי אדוניהו לא הזמין אותם. הוא הציע לה להיכנס אל דוד, להזכיר לו שנשבע לה ששלמה ימלוך אחריו, ולספר שאדוניהו ממליך את עצמו. הוא הבטיח לה שייכנס לחדר ויאשר את דבריה. בת שבע נכנסה אל דוד, האשימה אותו בכך שלא קיים את הבטחתו, והסבירה שכל העם מחכה לראות מי יירש אותו. היא הזהירה שאם לא יפעל אדוניהו יהרוג אותה ואת בנה. בזמן שדיברה, נתן הנביא הגיע ואישר את הסיפור.

החלטת דוד ומשיחת שלמה (פס' כ"ח-מ"א)

דוד קרא לבת שבע ונשבע לה ששלמה יומלך היום "כִּי כִּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בְּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יָשֵׁב עַל כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה" (פס' ל'). הוא הורה לצדוק הכהן, נתן הנביא ובניהו בן יהוידע לקחת את שלמה על פרדת המלך, להורידו אל גיחון, למשוח אותו בשמן כמלך, לתקוע בשופר, ולהכריז "יחי המלך שלמה". אחרי המשיחה – שלמה יישב על כס דוד וימלוך תחתיו. זוהי נקודת המפנה של הפרק: תחילת הפרק נפתח בהיחלשות דוד גופנית ונפשית אך בהמשך הפרק כתוצאה מפעולות נתן הנביא ובת שבע דוד מתחזק ופועל כך שהוא לוקח שוב פיקוד על ממלכתו ומנהל אותה כרצונו. צדוק, נתן, בניהו וחיילי דוד לקחו את שלמה, הרכיבו אותו על פרדת המלך, ירדו לגיחון, משחו אותו בשמן, תקעו בשופר, והעם קרא "יחי המלך שלמה" בשמחה גדולה. קולות השמחה הגיעו לאדוניהו, שהיה באמצע משתה ההמלכה שלו. הוא שלח את יונתן בן אביתר לבדוק, וזה חזר עם הבשורה ששלמה נמשח למלך בציווי דוד.

פחדו של אדוניהו (פס' מ"ב-נ"ג)

כל האנשים שהיו באירוע של אדוניהו שומעים את דברי יונתן ונבהלים מאוד. הם מבינים שאם כך הם נחשבים כמורדים במלכות בכך שהם יושבים בהמלכת אדוניהו ולכן כולם בורחים מהר מהאזור והולכים כל אחד לדרכו. אדוניהו שמבין ששלמה מולך, חושש לחייו וכדי להציל נפשו הוא בורח אל המזבח ואוחז בקרניו. [פעולה זו של אחיזה בקרנות המזבח הייתה מצילה את האדם שעונשו מוות]. מספרים לשלמה המלך על מעשיו של אדוניהו ועל כך שאינו מוכן לזוז מהמזבח עד ששלמה ישבע לו שלא יהרגו והוא מעביר אליו מסר שבמידה ויתנהג כראוי מעתה ולא יחטא לו הוא לא ימות. אדוניהו מקבל את תשובת שלמה ובא אל שלמה ומשתחוה לפניו. שלמה מאשר לו לשוב לביתו.

מילה/שורש מנחה: מילה או שורש מנחה החוזרת בקטע ומטרתה להעביר מסר.

השורש מ.ל.כ – השורש חוזר פעמים רבות בפרק ומטרתו להדגיש את נושא הפרק: מי ימלוך לאחר דוד. הוא מתייחס לשאיפות אדוניהו, לחשש קרובי דוד ובת שבע, להמלכת שלמה ולפעולתו הראשונה כמלך. הביטוי המנחה "ישב על כיסא" – הביטוי חוזר כמה פעמים בצורות שונות בפרק ומדגיש את המתח בין אדוניהו ואלה המעוניינים שאדוניהו ימלוך לבין המעוניינים ששלמה ימלוך ומי בסופו של דבר נבחר לשבת על כסאו של דוד. [פסוקים: י"ג, כ"ד, כ"ז, ל', ל"ה, ל"ז, מ"ו, מ"ז, מ"ח].

אחיזה בקרנות המזבח:

כשאדם היה חוטא ועונשו מוות היה יכול ללכת למזבח ה' ולאחוז בקרניו. כל עוד הוא אחוז בקרנות המזבח היה אסור להרוג אותו [יש מקרים בודדים שהתורה מבדילה ואומרת שגם אחיזה בקרנות המזבח לא תציל את האדם]. אדוניהו שמבין ששלמה מולך בהוראת דוד והעם והשרים קיבלו את ההמלכה מבין שהוא נחשב כמורד במלכות ולכן עונשו מוות. כדי להציל את חייו הוא בורח למזבח ה' ואוחז בקרנות המזבח ומכריז שלא יצא משם אלא אם כן שלמה ישבע לו שלא יהרגו. שלמה ששומע את דבריו מאשר לו לצאת ללא עונש כל עוד מעתה לא ימרוד.

[פסוקים נ"ג-נ"ג]

פירושי מילים מהפרק:

ויבקשו – ויחפשו	מלטי נפשך - הצילי את נפשך
שונמית - ממקום שנקרא שונם	גיחון - ברכת מי השילוח
מתנשא - מתפאר ומתגאה	פרדה - סוסה מלכותית
ולא עצבו - לא העציב/ לא הכעיס אותו	נגיד - מלך
אמתך - שפחתך	הכרתי והפלתי - חייליו המובחרים של דוד
לא ידעה - לא קיים איתה יחסי מין	בן חיל - חרוץ וזריז
	טוב תבשר - תאמר דברים טובים

=====

שאלות למלכים א' – פרק א'

1. קראו מלכים א' פרק א' פסוקים א'- י' ונענו על השאלות:
א. באילו דרכים מעביר כותב הספר את זקנת והיחלשות דוד?

- ב. כיצד ניתן לראות על פי המשך הפרק שדוד המלך למרות זקנתו עדיין חזק בממלכתו?

2. קראו מלכים א' פרק א' פסוקים י"ג- מ"ח ונענו על השאלות:
א. כתבו מהו הביטוי המנחה בפרק, מה משמעותו וכיצד הוא תורם להעמקת המתח בסיפור.

- ב. כתבו מיהם המתמודדים על המלוכה בפרק והביאו שתי תכונות שניתן ללמוד על כל אחד מהם מהפרק.

3. קראו מלכים א' פרק א' פסוקים נ'–נ"ג וענו על השאלות:

א. מהי הפעולה שעושה אדוניהו כששומע שדוד המליך את שלמה ומהי הסיבה לפעולותיו?

ב. האם תוכנית אדוניהו בפסוקים אלה הצליחה? בססו את תשובתכם על הכתוב.

ג. מהי דעתכם על החלטת שלמה? נמקו.

מלכים א' פרק ב' – ביסוס מלכות שלמה

צוואת דוד לשלמה (פס' א'–ד')

כאשר דוד חש שמותו קרוב, הוא מזמן אליו את שלמה בנו ומוסר לו את צוואתו האחרונה כמלך וכאב. דוד מחזק את שלמה: " וְחִזַּקְתָּ, וְהָיִיתָ לְאִישׁ " (פס' ב') כלומר, היה אמיץ, אחראי ובעל עמידה איתנה. הוא מצווה עליו לשמור את חוקי ה', ללכת בדרכיו, לשמור מצוות, עדות וחוקים, כפי שכתובים בתורת משה. דוד מזכיר לשלמה שהצלחתו האישית והצלחת הממלכה תלויה בכך, ושישנה הבטחה אלוקית: אם בני בית דוד ילכו בדרך ה', הממלכה תישאר בידיהם לעד. כלומר, שלמה לא רק מנהיג את ההווה אלא גם קובע במעשיו את עתיד שושלת דוד כולה.

הוראות לטיפול באנשים מתקופת דוד (פס' ה'–ט')

דוד לא מסתפק בהדרכה כללית – הוא נותן לשלמה הנחיות מעשיות לגבי אנשים מסוימים:

- ❖ **יואב בן צרויה** – שר הצבא של דוד, אך גם מי שחטא כאשר הרג את אבנר בן נר (שר צבא שאול) ואת עמשא בן יתר, למרות ששניהם היו בשלום עם דוד ולא היו מוכנים להילחם בו. דוד מדגיש ליואב שהרציחות האלו היו במרמה ובדם קר, ולכן הוא לא ראוי למות בשיבה טובה. שלמה מצווה לנהוג בחכמה ולמצוא דרך חוקית וצודקת להמיתו.
- ❖ **בני ברזילי הגלעדי** – אנשים שנשארו נאמנים לדוד בעת שברח מפני אבשלום, ודאגו לו ולמלווים שלו. דוד מורה לשלמה לגמול להם טובה, לדאוג להם לפרנסה קבועה ולשלבם בחצר המלכות.
- ❖ **שמעי בן גרא** – בעת מרד אבשלום, כשדוד ברח מירושלים, שמעי קילל אותו קללות קשות. לאחר מכן התנצל, ודוד נשבע לו שלא ימיתו. בכל זאת דוד ממליץ לשלמה לשים עליו עין, ולמצוא הזדמנות מתאימה להענישו, כי מדובר באדם מסוכן ושונא בית דוד.

מות דוד (פס' י"א-י"ב)

דוד נפטר לאחר 40 שנות מלוכה – 7 שנים מלך בחברון ו-33 שנים בירושלים, ונקבר בעיר דוד. מותו מסמן את סיום תקופת ההקמה והביסוס של הממלכה, ואת תחילתו של עידן חדש תחת שלמה.

פרשת אדוניהו ואבישג השונמית (פס' י"ב-כ"ה)

לאחר ששלמה התבסס במלכותו, אחיו למחצה אדוניהו (שכבר ניסה בעבר לתפוס את המלוכה) ניגש לבת שבע, אם שלמה. הוא פתח בכך ש"המלוכה הייתה אמורה להיות שלי" כי "כל ישראל שמו פניהם עלי למלך", אבל ה' החליט אחרת. הוא ביקש ממנה שתשכנע את שלמה לתת לו את אבישג השונמית (שהייתה משרתו של דוד) לאישה.

בת שבע, בלי לחשוך במניעיו, מסכימה להביא את הבקשה לפני שלמה. שלמה מבין מיד שהבקשה היא דרך עקיפה לטעון לכתר: מי שזוכה באשת המלך נחשב כבעל זכות לשלטון. שלמה כועס, נשבע בשם ה' שבכך אדוניהו גילה שהוא מורד, וגוזר את מותו באותו היום. הוא שולח את בניהו בן יהוידע להוציא את הדין לפועל.

גורלם של אביתר הכהן ויואב בן צרויה (פס' כ"ו-ל"ה)

שלמה קורא גם לאביתר הכהן, שתמך באדוניהו, ומסיר אותו מתפקידו. הוא מגרש אותו לעירו ענתות, ומבהיר שגורלו ניצל בזכות נאמנותו בעבר לדוד ונשיאת ארון ה'.
יואב בן צרויה, שהיה בצד של אדוניהו ומעורב בהריגות הבלתי מוצדקות, מבין שגם חייו בסכנה. הוא בורח לאחוז בקרנות המזבח (מקום שנתפס כמקלט) אך שלמה פוסק שאין בכך הגנה לרוצח במזיד. הוא שולח את בניהו להורגו, ויואב נקבר בביתו במדבר.
במקום יואב, ממנה שלמה את בניהו לשר הצבא, ובמקום אביתר ממנה את צדוק לכהן גדול.

סופו של שמעי בן גרא (פס' ל"ו-מ"ו)

שלמה מזמן אליו את שמעי ומציב לו תנאי ברור: לבנות בית בירושלים ולא לצאת מהעיר, ואם יעבור את נחל קדרון – יומת. שמעי נשבע לציית, ונשאר בירושלים שלוש שנים.
לאחר מכן, שניים מעבדיו בורחים לעיר גת. שמעי יוצא מירושלים כדי להחזירם, ובכך מפר את השבועה. שלמה, שידע על מעקב אחריו, מזמן אותו, מזכיר לו את פשעיו נגד דוד ואת הפרת דברו, ומצווה להמיתו.

סיכום

בפרק זה שלמה מחסל שיטתית את כל האיומים על שלטונו – אדוניהו, יואב, שמעי – ומרחיק את אביתר. הוא גם מתגמל נאמנים לבית דוד, כמו בני ברזילי. כך הוא מבסס את שלטונו ומתחיל את מלכותו כשהיא חזקה ומאוחדת.

שיטת הגמול **מידה כנגד מידה** – התאמה בין המעשה לגמול הניתן לו, באה לידי ביטוי בפרק: דוד המלך מצווה לבנו שלמה שיכלכל את בני ברזילי הגלעדי מהסיבה שגם הם כשהוא ברח מאבשלום הביאו לו מאכל ומשתה. "וּלְבָנִי בְרָזִלִי הַגִּלְעָדִי תַעֲשֶׂה-חֶסֶד, וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֶׁלְחָנְךָ: כִּי-כֹן, קָרְבוּ אֵלַי, בְּבָרְחִי, מִפְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם אֶחִיד" (פס' ז').

פירושי מילים מהפרק:

איש – אדם ראוי	קללה נמרצת – קללה חזקה וקשה [רלב"ג]
לא יכרת – לא יפסק	"לא תורד שיבתו בשלום" – שהאדם לא ימות מוות רגיל.
לקח דמי מלחמה בשלום – תכנן להורגם כשהם חשבו שהוא בשלום עימם ולכן לא נזהרו. [רש"י]	

=====

? שאלות למלכים א' – פרק ב'

1. קראו מלכים א' פרק א' פס' א'-ה' וענו: מהי אזהרת דוד את שלמה לפני מותו ומהן הנימוקים לאזהרה זו?

2. קראו מלכים א' פרק ב' פס' כ"ח- ל"ה.

א. שלמה המלך מצווה על בניהו להמית את יואב באוהל מועד למרות שאחז בקרנות המזבח דבר האמור להגן עליו. מהי טענת שלמה להצדקת מעשיו?

ב. קראו שמות פרק כ"א פס' י"ד.

האם הפסוק שקראתם מחזק את פעולת שלמה או סותר אותה? בססו תשובתכם על הכתוב.

מלכים א' פרק ג' – מלכות שלמה וחוכמתו

פתיחת הפרק (פסוקים א'-ד')

שלמה יורש מאביו דוד ממלכה גדולה וחזקה, וחולם להפוך אותה למרכז חשוב בעולם. לשם כך הוא מחזק קשרים עם מדינות אחרות, בין השאר באמצעות נישואים פוליטיים. בפסוק א' מסופר ששלמה מתחתן עם בת פרעה, מלך מצרים. הנישואים האלה הם לא מתוך אהבה, אלא נישואים פוליטיים שמטרתם ליצור שלום עם מצרים ולהבטיח תמיכה צבאית ומדינית בעתיד. באותה תקופה עדיין לא היה בית מקדש, ולכן העם הקריב קורבנות במקומות שנקראו "במות". הכותב המקראי מותח ביקורת על כך, מתוך השקפה דויטרונמיסטית – אמונה שיש לעבוד את ה' במקום אחד בלבד, המקדש.

חלום שלמה בגבעון (פסוקים ה'-ט"ו)

שלמה מקריב אלף קורבנות בבמה הגדולה בגבעון. באותו לילה ה' נגלה אליו בחלום ושואל אותו: "מה אתן לך?" שלמה מודה לה' על כך שעזר לאביו דוד להיות מלך טוב ושומר מצוות, ואז אומר שהוא צעיר ולא מנוסה, ומבקש משאלה אחת: לב חכם שיאפשר לו לשפוט את העם ולהבחין בין טוב לרע. ה' מרוצה מהבקשה, מפני ששלמה לא ביקש עושר או ניצחון על אויביו, אלא חכמה למען העם. לכן ה' מעניק לו ארבעה דברים:

1. חכמה ולב מבין כדי לשפוט בצדק.
 2. עושר.
 3. כבוד גדול.
 4. אריכות ימים – בתנאי שישמור על מצוות ה' כמו אביו דוד.
- כששלמה מתעורר, הוא מקריב קורבנות לה' וחוגג משתה עם עובדיו.

משפט שלמה – חלק א' (פסוקים ט"ז-כ"ג)

שתי נשים זונות מגיעות למשפט אצל שלמה. הראשונה מספרת שילדה בן, ושלושה ימים אחר כך גם השנייה ילדה בן. בלילה, אחת האימהות מחצה את בנה בטעות כשהייתה ישנה, והוא מת. היא לקחה את התינוק החי מהאם השנייה והניחה במקומו את התינוק המת. בבוקר, האם השנייה הבינה שזה לא בנה. כל אחת מהנשים טוענת שהתינוק החי הוא שלה אך יש מספר בעיות:

- אין אפשרות לדעת מיהו האב.
- לא היו עדים, כי הן היו לבד.
- שתיהן מתווכחות וטוענות שהשנייה משקרת.

משפט שלמה – חלק ב' (פסוקים כ"ד-כ"ז)

שלמה המלך מציע "לחתוך" את התינוק לשניים – חצי לכל אם. האישה האמיתית מיד אומרת לוותר על הילד ולתת אותו לשנייה, העיקר שיחיה. האישה השנייה אומרת שלא – אם לה אין, גם לה לא יהיה.

כך שלמה מבין מיהי האם האמיתית : זו שהסכימה לוותר כדי להציל את בנה ומחזיר לה את התינוק. המשפט הזה הפך את שלמה למפורסם כחכם שעושה צדק, וכל העם העריך אותו מאוד.

ניבים וביטויים מהפרק:

- "ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובוא" (פס' ז') – שלמה מצטנע בפני ה' ואומר שהוא חסר ניסיון בהנהגה.
- "עם רב אשר לא ימנה ולא יספר מרוב" (פס' ח') – תיאור בהגזמה של עם גדול מאוד, שאי אפשר למנות אותו.
- "להבין בין טוב לרע" (פס' ט') – היכולת שכל שופט צריך – לדעת להבחין מה נכון ומה לא נכון.

טבלה מסכמת לפרק:

חלק הפרק	פסוקים	מה קורה	דמויות מרכזיות	מסר/לקח
פתיחת הפרק	א'-ד'	שלמה מחזק קשרים בינלאומיים, מתחתן עם בת פרעה (נישואים פוליטיים), העם מקריב בבמות כי אין עדיין בית מקדש.	שלמה, בת פרעה, העם	מדיניות חכמה דורשת קשרים עם מדינות אחרות, אך יש חשיבות למרכז פולחני אחד.
חלום שלמה בגבעון	ה'-ט"ו	שלמה מקריב בגבעון, ה' מופיע בחלום ושואל מה הוא מבקש. שלמה מבקש חכמה, וה' נותן לו גם עושר, כבוד ואריכות ימים (כתנאי שישמור מצוות).	שלמה, ה'	בקשת חכמה לשירות העם מוערכת יותר מבקשת עושר או כוח אישי.
משפט שלמה – חלק א'	ט"ז-כ"ג	שתי נשים זונות טוענות לאימהות על אותו תינוק חי. אין עדים, שתיהן מאשימות זו את זו.	שלמה, שתי האימהות	במצבים קשים יש צורך בחכמה וחשיבה יצירתית כדי לגלות את האמת.
משפט שלמה – חלק ב'	כ"ד-כ"ז	שלמה מציע "לחתוך" את הילד לשניים. האם האמיתית מוותרת עליו כדי להצילו, וכך מתגלה זהותה.	שלמה, שתי האימהות, התינוק	אהבת אם אמיתית מוכנה לוותר כדי לשמור על חיי הילד.
תגובות העם	כ"ח	העם שומע על המשפט ומכבד את שלמה כחכם וצודק.	שלמה, העם	מנהיגות חכמה בונה אמון וכבוד בעם.

=====

שאלות למלכים א' – פרק ג'

1. שלמה התחתן עם בת פרעה. לנישואין אלה הייתה מטרה פוליטית (מדינית) – יצירת קשרי חוץ וקשרי שלום עם מצרים.

קראו מלכים א' פרק ט' פס' ט"ז, וענו : אילו רווחים מדיניים יש לשלמה מנישואיו לבת פרעה?

2. **שאלת אתגר :** על נישואי שלמה לבת פרעה מלך מצרים אומר הפרשן "מצודת דוד" – "קודם גיירה, והיה לו בה קידושין".

הפרשן רואה בנישואין אלה קושי והוא מנסה לפתור אותו.

מהו הקושי? וכיצד פתר הפרשן את הקושי?

3. בפנייתו של שלמה אל ה' בפס' ו'-ט' מכנה שלמה את עצמו "עבדך" כמה וכמה פעמים.

על איזו תכונה, לדעתכם זה מצביע?

4. קראו שוב את חלום שלמה בגבעון פס' ה'-ט"ו וענו :

א. מה מבקש שלמה מה'?

ב. מה מבטיח לו ה'?

5. בהבטחת ה' לשלמה יש הבטחה אחת מותנית (על תנאי).

א. מהי ההבטחה?

ב. מהו התנאי ששלמה חייב לעמוד בו כדי שההבטחה תתקיים?

6. מדוע לשלמה היה כל כך קשה לחרוץ דין במשפט של שתי הנשים?

צינו שתי סיבות אפשריות.

7. מי היא לדעתכם האם האמיתית של התינוק? נמקו את תשובותיכם.

8. סיפור המשפט מתואר מיד לאחר הסיפור שבו מעניק ה' חוכמה לשלמה.
מהו לדעתכם הקשר בין סיבת הענקת החוכמה לשלמה לבין סיפור המשפט?

מלכים א' פרק י' – ביקורה של מלכת שבא

ביקור מלכת שבא בירושלים (פס' א'-י"ג)

מטרת הסיפור:

- ❖ להראות את חוכמת שלמה, עושרו וכבודו. מפרק זה אנו למדים שהבטחת ה' לשלמה בפרק ג', י"ב-י"ג התגשמה: שלמה חי חיי פאר ועושר, וכן חוכמתו התפרסמה בקרב בני העמים השונים.
 - ❖ להראות את הסחר הבינלאומי בתקופת שלמה.
 - ❖ להראות את רצון העמים השונים לקשור עם שלמה קשרי ידידות וקשרי חוץ שיובילו לקשרי מסחר כלכליים מועילים.
- מלכת שבא, על פי המסורת האתיופית הגיעה משבא, ארץ שהיא בדרום מערב חצי האי ערב, איזור **תימן** של היום.
- לביקורה של מלכת שבא שתי סיבות:

1. הסיבה הראשונה, ברובד הגלוי, לבחון האם השמועות על חוכמת שלמה נכונות. מלכת שבא שמעה על שלמה חכמתו ופועלו, היא באה לבקר ו"לנסותו בְּחִידוֹת" (פס' א'). את החידות עובר שלמה בהצלחה כי "לֹא הָיָה דָּבָר נֶעְלָם מִן הַמֶּלֶךְ" (פס' ג').
 - כל מה שראתה מלכת שבא, מבית המלך ועד ארוחת המלך – **עלו** על הציפיות שלה. כמו שהיא עצמה אמרה: "וְהִנֵּה לֹא הָיָה לִי הַחֲצִי. הוֹסַפְתָּ חֶכְמָה וְטוֹב אֶל הַשְּׂמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי" (פס' ז'). נוסף על המילים החמות, הביאה עמה מלכת שבא לשלמה הרבה מתנות בעלות ערך גבוה.
 - שלמה מצדו, לא נשאר חייב ומעניק לה "אֶת כָּל חִפְצָה אֲשֶׁר שָׁאַלָה" (פס' י"ג).
 2. הסיבה השנייה, ברובד הסמוי, היא השליחות הדיפלומטית של מלכת שבא.
- דיפלומטיה** – אמנות ניהול משא ומתן בין נציגים מוסמכים של קבוצות או אומות שונות, לרוב בנושאי מסחר וביטחון לאומי.
- על הסיבה השנייה לביקור מלכת שבא אנחנו לומדים מסיפור חירם מלך צור ותיאור מתנותיו לשלמה, סיפור שנכנס באמצע תיאור מלכת שבא שהתעניינה בקשרי חוץ מדיניים שיובילו לקשרי חוץ מסחריים בינלאומיים עם שלמה.
- מלכת שבא, היא מלכה מהממלכה הדרומית, היא הגיעה והביאה לשלמה מתנות רבות ויקרות, מתוך אינטרס.

שלמה ומלכת שבא (פס' א'-ג')

"וּמִלֶּכֶת־שֶׁבָא שָׁמַעַת אֶת־שְׁמֵעַ שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֵא לְנִסְתּוֹ בְּחִידוֹת" (פס' א') על פי הפשט מלכת שבא מגיעה אל המלך שלמה לירושלים לאחר ששמעה על חוכמתו הרבה על פי הכתוב בפרק, היא מגיעה כדי לנסות את שלמה בחידות ולבחון בעצמה את חוכמתו. על פי המדרש, המטרה הסמויה של מלכת שבא היא לחזק קשרי מסחר עם שלמה ושריו, כי ממלכתו שלטה על ערי חוף כמו אילת שישבה על ציר מרכזי במסחר העולמי, מחצי האי ערב לעבר ארצות אירופה ואסיה של אז.

"וַתָּבֵא יְרוּשָׁלָּמָה בְּחִיל כְּבֹד מְאֹד גִּמְלִים נִשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאַבְנֵי יָקָרָה וַתָּבֵא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתִּדְבֹּר אֵלָיו אֶת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לִבָּהּ" מלכת שבא יוצאת מממלכתה ומביאה איתה לירושלים, לפגישה עם שלמה, מתנות רבות ויקרות ערך. הפועל החוזר שלוש פעמים בפסוק הוא "וַתָּבֵא", ומשמעותו לבטא את התקרבות המלכה למלך בהדרגתיות.

"וַיַּגִּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־דִּבְרֶיהָ לֹא־הָיָה דָּבָר נֶעְלָם מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ" המלך שלמה השיב למלכה על כל חידותיה ושאלותיה, לא הייתה שאלה שלא הצליח לפתור.

התרשמותה של מלכת שבא (פס' ד'-ה')

מלכת שבא מתפעלת משבעה דברים שראתה בארמונו של שלמה, והם:

- א. וְהַבִּית, אֲשֶׁר בָּנָה – ארמון או בית המקדש.
- ב. וּמֵאֵל שֶׁלָּחְנָו – האוכל שמוגש על שולחנו כשהמלכה באה לביקור.
- ג. וּמוֹשֵׁב עֲבָדָיו – סדר ישיבת השרים ליד שולחן האוכל המלכותי.
- ד. וּמַעֲמַד מִשְׁרָתוֹ – הסדר המיוחד שהם עמדו לשרת.
- ה. וּמִלְבָּשֵׁיהֶם – הלבוש שלהם.
- ו. וּמִשְׁקָיו – האחראים על מזיגת וחלוקת השתייה.
- ז. וְעֵלְתָּ, אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית ה' – עולה = קרבן, התפעלה מהקורבנות; וכן עולה = עליה, עולים במדרגות.

שבע הוא מספר טיפולוגי המייצג שלמות (שבעת ימי השבוע, שנת שמיטה) כלומר דרך המספר שבע אנו מבינים ששלמה המלך הצטייר בעיני מלכת שבא כמלך מושלם, עד כדי כך ש"וְלֹא הָיָה בָּהּ עוֹד רוּחַ" – נעתקה נשימתה, ולא יכלה להגיב ולדבר מההלם שאחז בה.

מלכת שבא משבחת את שלמה (פס' ו'-ט')

מלכת שבא משבחת את המלך ומודה שחוכמתו עולה על כל שמועה ששמעה עליו.

דברי השבח מחולקים לשלושה חלקים:

- (1) פס' ו'-ז' – הודאה בחוכמתו של שלמה, השמועה הייתה רק חצי מהאמת.
- (2) פס' ח' – תיאור אושרם של האנשים העומדים ליד המלך וזוכים לשמוע מחוכמתו מידי יום (מלכות אידיאלית).
- (3) פסוק ט' – ברכה לה' על בחירתו בשלמה כנציגו עלי אדמות שימלוך על העם, יעשה משפט צדק וידאג לעם. הבחירה במלך החכם שלמה מעידה על אהבת ה' את עמו.

פרטים נוספים (פס' י')

הפסוק הוא הרחבה של פס' ב', כך:

בפסוק ב' כתוב: "גַּמְלִים נִשְׂאִים בְּשִׁמְיָם וְזָקָב רַב מְאֹד", ובפסוק י' כתוב: "מֵאָה וְעֶשְׂרִים כֶּכֶר זָקָב (כמות מדויקת), וּבְשִׁמְיָם הִרְבֵּה מְאֹד" – בשמים יקרים ששימשו אז גם כתרופות ונחשבו לסחורה יקרה מאוד.

היכרות עם מלך צור (פס' א'-י"ב)

פסוקים אלה הינם מאמר מוסגר (נראים כלא שייכים לרצף הסיפורי בפרק) משום שהם מספרים לנו על מלך נוסף מהעיר צור (לבנון) ששמו חירם, שגם הוא קושר קשרי מסחר עם שלמה.

סוף דבר (פס' י"ג)

בפסוק זה אנו מבינים שמלכת שבא זוכה בתחרות על ליבו של המלך שלמה, ועל פי חז"ל נולד לה ילד מהמלך שלמה, שם הילד הינו "מלניק" והוא ראש השושלת האתיופית.

טבלה מסכמת

חלק הסיפור	פסוקים	מה קורה	דמויות מרכזיות	מטרות הסיפור	מסר/לקח
מטרת הביקור	א'	מלכת שבא שומעת על חוכמת שלמה ובאה לירושלים.	מלכת שבא, שלמה	להראות את חוכמת שלמה, עושרו וכבודו, ואת קשרי המסחר הבינלאומיים.	חכמה ומנהיגות מושכות קשרים וידידות בין עמים.
הסיבה הגלויה	א'-ג'	לבחון את חוכמת שלמה בחידות. שלמה עונה על כולן בהצלחה.	מלכת שבא, שלמה	לבדוק אם השמועות נכונות.	חכמה אמיתית נבחנת במצבים מורכבים.
הסיבה הסמויה	א'-ג' (ברובד סמוי)	שליחות דיפלומטית – רצון לקשרי מסחר וביטחון.	מלכת שבא, שלמה	חיזוק קשרי חוץ וכלכלה בינלאומית.	קשרים בין מדינות מבוססים על אינטרסים משותפים.
הביקור והמתנות	א'-ג', י'	מלכת שבא מגיעה בשיירה מרשימה עם גמלים, זהב, בשמים ואבנים יקרות.	מלכת שבא, שלמה	חיזוק יוקרת שלמה והמסחר.	נתינה הדדית מחזקת קשרים בין אנשים ובין עמים.
מה הרשימה אותה	ד'-ה'	התרשמה משבעה דברים בארמון: הבית, האוכל, סדר הישיבה, עמידת המשרתים, הבגדים, אנשי המשקה והעלאת הקורבנות.	מלכת שבא, שלמה	להציג שלמות מלכותית.	שלמות ניכרת בסדר, יופי והקפדה על פרטים.
דברי השבח	ו'-ט'	מודה שחוכמתו עולה על השמועות, מתארת את אושר אנשי חצרו, ומברכת את ה'.	מלכת שבא, שלמה	להדגיש את חוכמתו ומעמדו של שלמה.	מנהיג טוב מביא שמחה ואושר לעמו.
מאמר מוסגר – חירם	י'-א"ב	סיפור על חירם מלך צור שמקיים קשרי מסחר עם שלמה.	חירם, שלמה	להראות קשרים נוספים של שלמה.	רשת קשרים רחבה מחזקת ממלכה.
סוף הביקור	י"ג	שלמה נותן למלכה את כל מה שביקשה. המסורת מספרת על בן חשוקף.	מלכת שבא, שלמה	סיום חיובי של קשרים דיפלומטיים.	קשרים טובים מותירים רושם מתמשך.

=====

שאלות למלכים א' – פרק ג'

לטובת ריענון ולפני שאתם מתחילים לענות על השאלות – האזינו לפודקאסט "שלמה המלך ומלכת שבא - פיילוט עבור רכס פרויקטים חינוכיים" בQR הבא:

1. מה היו מטרות ביקורה של מלכת שבא אל המלך שלמה? ציינו **שתי** מטרות (גלויה וסמויה)

2. מלכת שבא התרשמה לטובה מכמה דברים בביקורה אצל שלמה המלך. א. הביאו מהקטע שלפניכם **שלוש** דוגמאות והסבירו.

ב. ציינו עובדה **אחת** חדשה שהתגלתה למלכת שבא בביקורה אצל המלך שלמה ועובדה **אחת** שאושרה (שהייתה ידועה לה כבר)

3. א. מהו תפקידו העיקרי של המלך, על פי דבריה של מלכת שבא?

ב. חוו את דעתכם, האם מלכת שבא צודקת? נמקו.

4. יש הטוענים כי פסוק י"א מפסיק את הרצף הסיפורי על מלכת שבא. הסבירו טענה זו.

5. קראו בפרק י' פס' י"א וגם **מלכים א'**, פרק ט', פס' כ"ו – כ"ח.
על פי פסוקים אלה, הסבירו על מה התבססה הכלכלה של ממלכת צור (הממלכה של חירם), ומה הייתה תרומתה לכלכלה של ממלכת שלמה.

6. יש הטוענים כי ביקורה של מלכת שבא בממלכת שלמה היה ממניעים כלכליים. הסבירו טענה זו.

7. כיצד דמותו של המלך שלמה מתוארת בפרק זה? כתבו לפחות שלוש תכונות ותנו דוגמאות במילותיכם.

8. פתרו את התפזורת :

ל	ז	ה	ב	ה	ר	פ	ז	ק	ק	א	כ	ס	ק	ח	כ	מ	ה	ו	ל
ה	י	ח	ב	ס	ק	ח	ד	ר	ד	ס	נ	ח	פ	ג	ח	י	ב	ח	ה
י	מ	ל	כ	ב	ז	י	ס	מ	ס	פ	ר	ט	י	פ	ו	ל	ו	ג	י
מ	ל	ג	ה	ה	ר	ב	א	ס	ג	ב	י	ט	ע	ב	ש	מ	י	מ	מ
צ	י	ק	ש	ר	י	מ	ס	ח	ר	ב	י	ל	א	י	כ	ח	ר	א	צ
ל	כ	ד	ט	ז	ב	מ	צ	ו	ב	ש	ל	מ	ה	ח	ל	כ	ז	ט	ל
פ	א	ק	ע	כ	נ	ל	ו	ל	ו	מ	י	ת	ר	ל	ד	ג	פ	ר	פ
ש	ב	ר	י	ע	מ	כ	ט	ח	י	ל	ע	נ	ק	מ	ש	ב	ת	ק	ש
מ	ש	א	ח	י	צ	צ	ר	ה	ט	י	ב	ו	ז	נ	ח	ה	ר	ג	מ
ה	ת	ט	ל	ח	ל	ו	ק	נ	א	ט	א	ת	ב	ב	ק	נ	ו	ד	ה
ר	כ	ו	ג	ל	ח	ר	ר	ב	ר	ש	ר	ש	ש	נ	ז	מ	נ	ב	ר
ו	ל	ח	ו	צ	י	ר	ב	ס	כ	ר	ק	ק	ד	מ	ש	ח	ו	ע	ו
נ	מ	כ	ת	מ	ע	ג	ע	ד	ב	ק	ש	ר	ח	י	ד	ו	ת	ה	נ
ת	ד	י	ב	ג	כ	כ	י	ק	ה	ד	ד	א	כ	י	י	פ	ש	מ	ת
ל	ז	ד	ו	ד	י	פ	ל	ו	מ	ט	י	ה	ו	ד	ר	ט	ד	צ	ל
ב	ג	ס	א	ס	ב	פ	כ	ש	מ	ל	מ	ו	י	ש	ד	ש	ב	ע	ב
ע	ב	ג	א	א	כ	א	ג	פ	ז	צ	ט	ו	ע	ה	ז	ג	ק	ג	ע
ד	כ	ב	ט	ר	ר	ב	ת	ש	מ	ו	ע	ו	ת	ת	כ	ר	כ	ח	ד
א	ע	כ	י	ט	ג	ע	צ	צ	ח	ל	ל	מ	מ	ש	נ	ד	ע	ל	א
א	י	ה	ע	י	ד	י	ל	ה	ל	כ	ח	צ	צ	י	צ	ש	ל	ו	א

בנק מילים : מלכת שבא, שלמה, חידות, חירם מלך צור, חכמה, מתנות, שמועות, דיפלומטיה, קשרי מסחר, בשמים, זהב, ותבוא, פתרונות, מספר טיפולוגי, שבע.

מלכים א' פרק י"א (פס' א'-י"ג, כ"ו-מ"ג) – סוף מלכות שלמה: החטא ועונשו

נושאי הפרק:

- תיאור חטאי שלמה (פס' א'-ח')
- העונש האלוהי על חטאי שלמה (פס' ט'-י"ג)
- מרד ירבעם בן נבט הישראלי בשלמה המלך (פס' כ"ו-כ"ח)
- אחיה השילוני מנבא לירבעם (פס' כ"ט-ל"ט)
- מות שלמה המלך (פס' מ'-מ"ג)

הקדמה לפרק

פרק זה הוא הקדמה לסיפור על פילוג הממלכה המאוחדת לשתי ממלכות – יהודה וישראל – שיתרחש בפרק י"ב. לפי עורך ספר מלכים, בשנותיו האחרונות של שלמה חלה ירידה רוחנית וחוסר נאמנות לה'. כתוצאה מכך, בא כעונש אלוהי מצב של ירידה מדינית, שהוביל בסופו של דבר להתפרקות הממלכה.

בפרק י"א מסופר ששלמה חטא בשלושה דברים עיקריים:

1. **נישואי תערובת** – נישואין לנשים נוכריות.
2. **ריבוי נשים** – עבירה מפורשת על דברי התורה האוסרים על מלך להרבות נשים (דברים י"ז, י"ז – "לא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים").
3. **עידוד עבודה זרה** – חלק מנשותיו הביאו איתן פולחנים זרים, ושלמה אפשר ואף סייע בקיומם בשטח ממלכתו.

המעשים האלו עומדים גם בניגוד לאיסור נוסף בספר דברים (ז', א'-ד'), האוסר על נישואי תערובת עם עמים אחרים כדי למנוע פנייה אחרי אלוהים אחרים.

תיאור חטאי שלמה (פס' א'-ח')

הפרק מתחיל בתיאור אהבתו הגדולה של שלמה לנשים רבות, ובמיוחד לבת פרעה. שלמה נמשך לנשים נוכריות (זרות) מעמים שהאל הזהיר במפורש שלא להינשא להם, כדי שלא יסיטו את הלב לעבודת אלילים במקום להמשיך בדרכי ה'. למרות זאת, שלמה נושא נשים ומחזיק פילגשים רבים מאוד **700 – נשים ו-300 פילגשים** – ממואב, עמון, צידון, חת ועמים נוספים.

כפי שהוזכר, כך קרה: שלמה, שבנה את בית המקדש ושזכה להתגלות ה' פעמיים, החל ללכת אחרי אלים זרים בעקבות נשותיו. הוא הקים להם מקומות פולחן, כמו לעשתרת אלוהי צידון, והוא כבר לא האמין בה' בלב שלם כמו דוד אביו. אהבתו לנשים נוכריות הרחיקה אותו מאלוהיו והביאה אותו אל סף עבודת אלילים. יש שתי דרכים לפרש את חטאו של שלמה:

1. **לא חטא ישירות** – שלמה לא עבד עבודה זרה בעצמו, אך משום שלא התנגד למעשה לנשותיו, נחשב כאילו חטא.
2. **חטא בפועל** – שלמה סייע לנשותיו לבנות מזבחות ובמות לאלוהיהן, בהר הזיתים שממזרח לירושלים, ולכן נחשב כעובד עבודה זרה.

האלילים להם בנה שלמה במות:

"עשתורת אלוהי הציזונים" – עשתורת אלת הפריזון והאלה הראשית בצידון.
"מלכם שיקוף עמונים" – מלכם הראשי של עמון, כאשר "שיקוף" הוא כינוי גנאי.
"כמוש" – כמוש האל הראשי של מואב שהיה אל הנשים המואביות.

כיצד העצים המספר המקראי את חטאי שלמה (פס' א' - י')?

- 1) המספר המקראי מפרק את מוצאן הנוכרי של נשות שלמה בפירוט רב: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פְּרָעָה מוֹאָבִיּוֹת עַמֻּנִיּוֹת אֲדַמִּיּוֹת צִדְנִית חֲתִיּוֹת" (פס' א').
- 2) המספר המקראי מדגיש ששלמה עבר על הצו של ה', כפי שמופיע בפסוק ב'. הנישואים הפוליטיים והקשרים שיצר עם ממלכות האזור אולי תרמו לחיזוק הממלכה מבחינה כלכלית וביטחונית, אך לפי התורה – נישואי נשים נוכריות היו אסורים, ולכן מעשיו נחשבו לעבירה על החוק האלוהי.
- 3) המספר המקראי משתמש בציון מספרים טיפולוגיים מוגזמים לתיאור כמות הנשים של שלמה: "ויהי לו נשים שבע מאות ופילגשים שלוש מאות" (פס' ג').
- 4) המספר המקראי מדגיש באמצעות חזרה על השורש **א.ה.ב.** (שורש מנחה) ועל הביטוי "**להטות לב**", שאהבתו העזה של שלמה לנשותיו הייתה הגורם לכך שלבו התרחק מה' ונטה לעבודת אלים אחרים (פסוקים א'-ד') - "והמלך לשמה אהב נשים, בהם דבק שלמה לאהבה.... יטו את לבבכם אחרי אלוהיהם, ויטו נשיו את ליבם... ויהי לַעֲתָ זִקְנָתָ שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הָטוּ אֶת לִבָּבָם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם" (פסוק ד').

"נישואים דיפלומטיים"

לפי חוקרי המקרא, ריבוי נשותיו הנוכריות של שלמה נבע בעיקר ממדיניות חוץ דיפלומטית – נישואים לנסיכות זרות ששימשו כלי ליצירת קשרים עם ממלכות שכנות. נישואים אלו סייעו לשלמה לשלוט בממלכה גדולה ומבוססת, לחזק קשרים דיפלומטיים, צבאיים וכלכליים, ואף לשמש אמצעי הרתעה, משום שהנשים נחשבו כ"בנות ערובה" למניעת מרידות מצד משפחותיהן.
המקרא מתאר את העונש האלוהי על חטאים אלו בצורה הדרגתית (מלכים א', י"א, י"א–י"ג). ייתכן שכבר בתחילת חייהן בארמון המשיכו הנשים לעבוד את אליליהן, אך רק בשנות זקנתו הצליחו להסית את שלמה עצמו. בכך משתמעת כלפיו נימה חיובית – כל עוד היה צעיר וחזק, שמר על אמונתו ולא הושפע מהן.

החטא ועונשו - הענישה האלוהית על חטאי שלמה (פסוקים ט' - י"ג)

ה' כעס על שלמה משום שלא שמר על מצוות ה' וחטא בעבודה זרה, בניגוד לדוד אביו, שגם לעת זקנתו שמר על נאמנות לאלוהיו, ושלמה מושווה לאביו דוד פעמיים, ולא בהקשר חיובי.

העונש:

ה' יפלג את ממלכת בית דוד אך לא יעשה זאת בימי שלמה, אלא בימי בנו משום שה' הבטיח לדוד כי בנו ימלוך על 12 השבטים. לפנינו שיטת הענישה בהתאם לגמול קיבוצי ולגמול לדורות:
גמול קיבוצי – המלך חוטא וכל העם נענש. במקרה זה שלמה חטא וכל העם יסבול מן הפילוג.
א. גמול לדורות שלילי – האב חטא והצאצאים יענשו. מלכים א' י"א, "קרע אֶקְרַע אֶת הַמִּמְלָכָה מֵעַלְיָךְ" (פסוק י"א) ובהמשך בפס' י"ב **שלמה חטא וילדיו יענשו**. ה' קרע משלמה את כל ממלכתו, והעביר אותה לשושלת אחרת. אבל העונש יתממש בימי בנו.

ב. גמול לדורות חיובי: בזכות צדיקות האב ומעשיו הטובים זוכים הבנים לשכר טוב. במקרה שלנו, בשל אמונת דוד באלוהיו, לא נלקחה משלמה כל הממלכה, אלא ה' ישאיר לשלמה שבט אחד. במלכים א, י"א פס' י"ג "אֵת כָּל הַמַּמְלָכָה לֹא אָקַרְע. שֵׁבֶט אֶחָד אֶתָּן לְבִנְיָדָ" - קריעת הממלכה ל-2 ממלכות. ה' לא ידיח את בית דוד מהמלכות, אלא יקרע את הממלכה לשתי ממלכות שאינן שוות בגודלן. **קריעת הממלכה (פילוג הממלכה) אירעה בשנת 928 לפני הספירה.**

ה' קרע מבנו של שלמה את כל הממלכה למעט **שבט אחד**, הוא ימלוך על שבט יהודה כי הוא השבט הדומיננטי מבין שבטי יהודה. הכוונה לשבט אחד הוא לשבטי יהודה ובנימין שהתאחדו והתמזגו ביניהם.

המרידות כנגד ממלכת שלמה:

במלכים א', י"א פס' י"ד-כ"ט מספרים לנו שלושה סיפורי מרד כנגד ממלכת שלמה. שלוש המרידות התרחשו בזמנים שונים, אך עורך ספר מלכים מציב אותן זו אחר זו כדי ליצור תחושה שכולן אירעו בסוף ימי שלמה, כעונש על חטאיו בזקנותו. מבין שלושת המרידות, החשובה והמשמעותית ביותר היא מרידתו של ירבעם בן נבט משבט אפרים. מרד זה היה המסוכן ביותר עבור שלמה, משום שהוא התרחש בתוך גבולות ממלכתו, בידי אדם מעם ישראל עצמו. משמעות הדבר היא שירבעם לא ביקש להשתחרר משלטון ישראל, אלא להפיל את שלמה ולהחליפו כמלך על כל ישראל.

מרד מבית: ירבעם בן נבט מורד במלכות שלמה (פס' כ"ו - נ"ג)

ירבעם בן נבט, משבט אפרים, היה אדם אמיץ ובעל יכולת יוצאת דופן. כבר בצעירותו הבחין שלמה בכישרונו ובמרצו, ומינה אותו לאחראי על "סֶבֶל בית יוסף" – פועלים משבטי אפרים ומנשה ששירתו במפעלי הבנייה של הממלכה.

בעת בניית המלוא, שנועד לסגור את הפרצה שבין עיר דוד להר הבית, "הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ" – ביטוי למרד בשלמה, אף שהמקרא אינו מפרט כיצד בדיוק התרחש. בתפקידו כמנהל העבודות, פיקד ירבעם על תושבי האזור שביצעו את עבודת החובה לממלכה.

מדוע דווקא ירבעם בן-נבט מרד בשלמה?

1- ירבעם היה בנה של אישה אלמנה, כלומר גדל במעמד חברתי נמוך והיה יתום מאב. למרות מוצאו הצנוע, שלמה הטיל מיסים גם על בני המעמד הנמוך, מה שגרם להתנגדות וכעס אצל ירבעם, שהיה רגיש במיוחד למצוקותיהם של החלשים בחברה (מפני שצמח מתוכם). הדבר הוביל אותו להסית ולהמריד את בני מעמדו, שעליהם מינה אותו שלמה לפקח. המיסים שגבה שלמה מהם שימשו למימון מפעלי הבנייה האדירים שלו, כמו גם לתחזוקת נשותיו ולגחמותיהן (רצונותיהן).

2- לאימו קראו "צרועה" כנראה שהייתה מצורעת. צרעת הינה מחלה חשוכת מרפא, ובכל זאת היא נאלצה לשלם מיסים - "עבד לשלמה".

3- ירבעם היה משבט אפרים, שבט שבמשך הדורות חש קנאה ועלבון מול עליונות שבט יהודה. הדבר בולט כבר בספר במדבר (מ"ט פס' כ"ו) ובספר שופטים (י"ב פס' א'). עד תקופת דוד המלך הייתה העיר שילה, שנמצאת בשטח שבט אפרים, המרכז הדתי של עם ישראל, והיא העניקה לשבט יוקרה ומעמד רוחני גבוה. אולם עם המלכת דוד, כשהמרכז הדתי-רוחני הועבר לירושלים והוא הורה

להעביר לשם את המשכן וכל כלי הקודש, ניטלה משבט אפרים יוקרתו הדתית – מה שיצר תחושת מירמור מתמשכת בקרב בני השבט.

4- שלמה הטיל עבודות כפייה כבדות על "סָבֵל בית יוסף" – שבטי אפרים ומנשה – מה שפגע בעצמאותם ובפרנסתם. ירבעם, שקיבל ממנו תפקיד פיקוח על השבטים הללו, השתמש בסמכותו כדי לעורר בהם התנגדות לשלטון. מס העבודה שהטיל שלמה, שממנו פטור היה שבט יהודה, נועד לממן את פרויקטי הבנייה המפוארים בירושלים. הדבר יצר תחושת מרמור קשה במיוחד בצפון, ובשבט אפרים בפרט – שבט בעל עבר של הנהגה והשפעה, שמקורו יצאו דמויות מפתח כמו יהושע ושמואל. מתוך מציאות זו של לחץ כלכלי וחברתי, ירבעם החליט למרוד במלך.

נבואת אחיה השילוני (פס' כ"ט-ל"ט)

המרד של ירבעם קיבל חיזוק משמעותי בנבואתו של אחיה השילוני, נביא מהעיר שילה שבשטח שבט אפרים. אחיה פגש את ירבעם בשדה, קרע את שמלתו החדשה לשניים עשר קרעים (סמל לשנים עשר שבטי ישראל) ונתן לו עשרה מהם. המסר היה ברור: "הֲנִי קֹרֵעַ אֶת הַמְּלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנִתְּנִי לָךְ אֶת עֲשָׂרָה הַשָּׁבָטִים. וְהַשָּׁבֶט הָאֶחָד יִהְיֶה לְיָ" (פס' ל"א-ל"ב).

על פי פסוקים ל"ב ול"ו, ה' ישאיר בידי בנו של שלמה שבט אחד בלבד – יהודה, שהוא שבטו של בית דוד, יחד עם שבט בנימין שהתאחד עמו, ולכן נחשבו במקרא לשבט אחד. הדבר מתואר כביטוי ל"ניר לדוד" – נר המאיר כסמל להמשך שלטון שושלת בית דוד – משתי סיבות:

1. לזכר דוד, שהיה מלך נאמן לה', והובטח לו שמלכותו תתקיים לעד.

2. משום שה' בחר לשים את שמו בירושלים – העיר שדוד קבע כבירת ממלכתו.

בנוסף, בפסוק ל"ח מופיעה הבטחה לירבעם: אם ישמור על חוקי ה', יזכה ל"בית נאמן" – שושלת יציבה וחזקה, כפי שהובטח בעבר לדוד.

העינוי שיתענה בו זרע בית דוד (פס' ל"ט)

בית דוד לא ימלוך על כל שבטי ישראל, אלא רק על יהודה ובנימין שנחשבו שבט אחד במקרא. אך העינוי לא יהיה לתמיד, כי באחרית הימים ימלוך מבית דוד על כל שבטי ישראל בהתאם לנבואת יחזקאל, פרק ל"ז, כ"ד.

נוסחה מסכמת, מות שלמה (פס' מ'-מ"ג)

בפסוק מ' מסופר שלאחר כישלון המרד, ירבעם נאלץ לברוח למצרים ולהישאר שם עד מות שלמה, מפני ששלמה ביקש להורגו. חשוב לציין שהפרעה שהעניק לירבעם מקלט מדיני אינו אותו פרעה שנתן את בתו לאישה לשלמה בתחילת הפרק.

בפסוק מ"א מוזכר "ספר דברי שלמה" ספר חיצוני שאינו כלול בתנ"ך מאחר שלא עבר את תהליך הקאנוניזציה. ספר זה שימש, כנראה, מקור מרכזי לתיאור ימי מלכותו של שלמה, אך אבד עם השנים, כמו ספרים חיצוניים רבים נוספים.

בסיום פרק י"א בספר מלכים א' מופיעה נוסחת הסיכום המוכרת של תקופת מלוכה: דיווח על מות המלך, קבורתו ומי שמלך תחתיו. במקרה זה מסופר על מות שלמה, קבורתו בעיר דוד, ועל כך שבנו רחבעם ירש את כס המלכות:

"וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם אֲבֹתָיו, וַיִּקְבֹּר בְּעִיר דָּוִד אָבִיו, וַיִּמְלֹךְ רַחְבֶּעַם בֶּן תַּחְתָּיו" (פס' מ"ג)
מכאן ממשיך הסיפור אל תקופת שלטונו של רחבעם, שבה יתרחש אחד האירועים המשמעותיים בתולדות עם ישראל – פילוג הממלכה.

הדגשים בפרק י"א:

- 1. זהב. סוסים. נשים –** לכמות הזהב האדירה ולצי המרכבות המרשים מהפרק הקודם מצטרף כאן גם המספר העגול והסמלי של נשות שלמה – 1000 בסך הכול (פס' ד'). המספר מלווה בביקורת ברורה, שמזכירה לקורא שריבוי נשים הוא אחת משלוש ההגבלות שהתורה, בחוק המלך, מציבה למלך בישראל. "רַק לֹא יִרְכָּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יִשְׁיב אֶת הָעַם מִצָּרִימָה לְמַעַן הִרְבּוֹת סוּסִים... וְלֹא יִרְכָּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוּר לִבּוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְכָּה לוֹ מְאֹד" (דברים פרק י"ז, פסוקים י"ז-י"ח).
- 2. דרישת שלום מספר שמואל –** מלוכה שנקרעת ובגד שנקרע באופן סמלי, מעלים זיכרונות מספר שמואל (שמואל א' ט"ו, למשל, בו שמואל אמר לשאול שכפי שנקרע כנף מעילו תיקרע מלכותו); רק שהפעם הקריעה היא לא סופית, והמעשה הסמלי מתוכנן מראש.
- 3. מצרים –** למצרים תפקיד פוליטי משתנה לאורך הפרק: בסוף ימי דוד היא משמשת מקלט מדיני להדד האדומי; בשיא ימי שלמה מתקיימת ברית חזקה בינה לבין ישראל, המתבטאת בנישואי שלמה לבת פרעה; ובסוף ימי שלמה, לאחר עליית מלך חדש – שישק – מצרים שוב משמשת מקלט מדיני, הפעם לירבעם בן נבט, שמרד בשלמה.

שאלות למלכים א' – פרק י"א

1. קראו פסוקים א' – ג'

א. בתיאור חטאי שלמה המספר נוקט במספר דרכים שונות כדי להעצים את חטאיו. ציינו **שתי** דרכים כאלה והסבירו כיצד כל אחת מהן מעצימה את החטאים. בססו דבריכם מהכתוב.

ב. חטאי שלמה גרמו לפילוג הממלכה. בעקבות זאת נוצרו שתי ממלכות: אחת בצפון הארץ ואחת בדרומה. מה שם הממלכה בצפון הארץ ושם עיר בירתה, ומהי שם הממלכה בדרומה ושם בירתה?

2. קראו פסוקים ד'-ה', י"ב

א. בדברי המספר על שלמה בפסוקים אלה מסתמנת מגמה להפחית מחומרת החטא של שלמה. הביאו מפסוק ד' שני תיאורים המסבירים מגמה זאת והסבירו אותן.

ב. בפסוק י"ב בא לידי ביטוי פעמיים הרעיון של גמול לדורות. ציינו את שתי הפעמים והסבירו אותן.

3. בפסוקים א' עד י' מודגש כי שלמה עבר על איסורים מפורשים של ה'.

א. הביאו מהקטע שלפניכם שני איסורים מפורשים וכתבו, כיצד הפר שלמה כל אחד מאיסורים אלה?

ב. מה בהתנהגות של שלמה (בקטע שלפניכם) מנוגד לכתוב בחוק המלך שבספר דברים, פרק י"ז, מפס' ט"ו-י"ז? בססו את דבריכם מהכתוב.

4. בפירושו לפסוק ח', כותב רד"ק:

"ולא שעבד (שלמה) עבודת גלולים (=אלילים), אלא שהניח נשיו לעבוד...אף שהניח אותן לבנות במות בירושלים לעובדי גלולים...ולא מיחה בהן (=לא נזף בהן)"
א. לפי דברי רד"ק, במה חטא שלמה, ובמה הוא לא חטא?

ב. האם הנאמר בפסוק ה' מחזק את פירוש רד"ק? הסבירו.

5. קראו פסוקים א' - ב', ז - ח'.

חוו את דעתכם, איזו מטרה ניסה שלמה להשיג ע"י מעשיו בפסוקים אלה?

6. בפסוקים י"א - י"ג, מתבשר שלמה על עונש.

א. מדוע לא העניש ה' את שלמה עצמו לאחר שביצע חטאים מאוד חמורים? הסבירו.

ב. בפסוקים כ"ט - ל"א מנבא אחיה השילוני לירבעם. מהי הנבואה? ומהו המעשה הסמלי שלה?

7. הביאו שני נימוקים למרידת ירבעם במלך שלמה. הסבירו כל נימוק במילותיכם.

8. כתבו מדוע ברח ירבעם מירושלים? ומדוע דווקא למצרים?

9. ציינו את הקושי הענייני במספר קרעי השמלה? והביאו הסבר אחד לענות על קושי זה.

10. בפסוק מ"א, המחבר מפנה אותנו למקור ספרותי אחר.

א. מהו המקור? _____

ב. מדוע הוא איננו נמצא בתוך ספר מלכים?

מלכים א' פרק י"ב – פילוג הממלכה

מבוא

פרק י"ב בספר מלכים א' עומד כולו בסימן הפילוג וכינונה של ממלכת ישראל – נפרדת ועצמאית מממלכת יהודה. לאורך הפרק נשאל כיצד המספר תופס את האירועים, כיצד הוא מסביר ושופט אותם, וכיצד עוד אפשר להתבונן באירועים המסופרים מנקודת מבט שאיננה נקודת המבט היהודאית. נראה כי מן הפסוקים ומן ההשוואה למקומות אחרים בתנ"ך אפשר לצייר תמונה שונה לחלוטין מזו הנפרסת לפנינו לכאורה בפרק זה.

הבחירה הנצחית בבית דוד

ולפני שניגש לפרק זה, ראוי להזכיר את הברית הנצחית שנכרתה בין ה' לבית דוד. ה' הבטיח לדוד את נצחיות שושלתו, והרעיון חוזר בתנ"ך פעמים רבות, לדוגמה: "וְחִסְדִּי לֹא יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הִסְתִּיתִי מֵעַם שְׂאוֹל אֲשֶׁר הִסְתִּיתִי מִלְפָּנָיִךְ. וְנָאֲמֹן בֵּיתְךָ וּמִמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם לְפָנֶיךָ כְּסֶאֱדָה יִהְיֶה נֶכֶן עַד עוֹלָם" (שם"ב, ז', ט"ו–ט"ז).

לאור הברית הנצחית הזאת, כיצד ייתכן שהממלכה "נקרעת" מבית דוד?

ההסבר הראשון מופיע בפרק הקודם. במל"א י"א, י"א–י"ג מוסבר פילוג הממלכה וקריעת עשרה שבטים מבית דוד כעונש על חטאי שלמה:

"וַיֹּאמֶר ה' לְשִׁלְמֹה יֶעָן אֲשֶׁר הָיְתָה זֹאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקֹּתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קִרְעַת אֶקְרַע אֶת הַמִּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וְנִתְּתִיהָ לְעַבְדְּךָ. אַךְ בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָה לְמַעַן דָּוִד אֲבִיךָ מִיַּד בְּנֶךָ אֶקְרַעְנָה. רַק אֶת כָּל הַמִּמְלָכָה לֹא אֶקְרַע שֶׁבֶט אֶחָד אֲתֹן לְבָנְךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי וְלְמַעַן יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחֻרְתִּי."

ובאותו הפרק, לצד הסבר זה, מופיעים עוד הסברים לכרסום בעוצמתה של ממלכת שלמה. הסברים אלו קשורים באויבים מבחוץ ובמדיניות הפנים שעוררה את מרד ירבעם.

בפרק י"ב, שלפנינו, מופיעים זה בצד זה שני הסברים לפילוג הממלכה (סיבתיות כפולה):

האחד – טיפשותו של רחבעם באספה בשכם (שגרמה לשבטי הצפון להתפלג מממלכתו),

השני – הגשמת נבואת אחיה השילוני, ולפיה הפילוג הוא עונש על חטאי שלמה.

האספה בשכם – מדוע ההמלכה לא נערכת בירושלים הבירה?

לפי המתואר במלכים א' פרק י"ב פסוק א', כדי שיִקָּרַע רחבעם את השלטון גם על שבטי הצפון ועבר הירדן, הוא נאלץ להגיע לאספה בשכם. שם הציגו בפניו השבטים תנאים לחידוש הברית עם בית דוד ולהמלכתו.

בהשוואה להמלכת דוד ולהמלכת שלמה, ניכר ההבדל: דוד ושלמה לא נזקקו להגיע אל העם – העם הוא שבא אליהם. הדבר מלמד על מעמדו המעורר של רחבעם ועל כך שמלכותו בצפון לא הייתה מובנת מאליה.

כנראה, כדי לשלוט בשבטים אלה היה עליו לחדש את הברית עמם, כפי שנעשה בזמנו עם דוד בחברון.

יתכן שהסיבה לכך היא העול הכבד שהטיל שלמה על העם בימיו – מסים כבדים ועבודות כפייה – ולכן רצו השבטים כעת לקבוע תנאים חדשים. השוואה לירבעם מחזקת את תחושת חולשתו של רחבעם: בעוד שרחבעם נדרש להגיע לשכם, העם הוא ששולח לקרוא לירבעם לשוב ממצרים.

השאלה היא האם האספה בשכם נועדה במקור להמלכת רחבעם, או שמא כבר הייתה החלטה בשבטים להתנתק מבית דוד. בכל מקרה, העם לא מרד בו מיד, אלא הביע נכונות להמשיך ולשמש תחתיו – בתנאי שיקל במסים ובעבודות: "אֲבִיךָ הִקְשָׁה אֶת עֲלֵנוּ וְאֶתָּה עָתָה הִקְלֵנוּ... וְנַעֲבֹדְךָ" (פס' ד'). הצגת אולטימטום כזה יכולה להיחשב בעיני חלק מהחוקרים כצעד של מרד סמוי.

יש הרואים באספה ניסיון להחיות את הנוהג הקדום של אספת העדה, שבו לשבטים יש כוח והשפעה, והמלך נדרש להתחשב בהם. אחרים מסבירים שהאספה שיקפה מנהג מקובל במזרח הקדום: עם עליית מלך חדש

לשלטון, היה מצופה ממנו להקל בעול המוטל על העם וכך הייתה גם ציפייתם מרחבעם. לפי גישה זו, מדובר במנהג שגורתי, ולא בהכרח ברמז למרד.

עצת הזקנים ועצת הילדים (פס' ה' – ט"ו)

רחבעם בחר שלא להשיב מיד לדרישת העם, וביקש שלושה ימים לשם התייעצות. בתקופה זו פנה לשתים קבוצות יועצים: **הזקנים והילדים** שהציעו גישות שונות לחלוטין.

- **הזקנים הם** אנשי ניסיון ושירות ותיק בבית דוד, המליצו לנהוג ברוך ובהתחשבות: אם יקל מעל העם, יענה להם בדברים טובים ויראה שהוא רואה בעצמו משרת העם, הם ישיבו לו באהדה ובנאמנות מתמשכת. כפי שנאמר: "אם היום תהיה עבד לעם הזה... והיו לך עבדים כל הימים" (מל"א י"ב, ז').

- **הילדים הם** בני גילו של רחבעם, עודדו אותו להפגין כוח, להכביד את העול ואף לאיים על העם, מתוך מחשבה שכך יחזק את שליטתו.

המספר המקראי בוחר לכנות את יועציו הצעירים של רחבעם בשם "**ילדים**" אף שהיה אז בן 41 (מל"א י"ד פס' כ"א). בחירה זו רומזת לביקורת על חוסר ניסיונם ועל הפזיזות המדינית שלהם, ומדגישה את הפער בין עצת הניסיון של הזקנים לבין הגישה הכוחנית והבלתי בוגרת של הצעירים.

מדוע רחבעם מקבל את עצת הילדים דווקא? האם מדובר בטיפשות בלבד?

רחבעם בחר בעצת הילדים, ולשונו הציורית מבליטה את האכזריות, האטימות והלגלוג שלו כלפי העם: "אבי הכביד את עַלְכֶם וְאֲנִי אֲסִיף עַל עַלְכֶם אָבִי יִסֶּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאֲנִי אֲנִסֶּר אֶתְכֶם בְּעֶקְרָבִים" (מל"א י"ב פס' י"ד).

מדוע נהג כך?

ניתן לשער שרחבעם קיבל את עצת הצעירים מתוך קרבה אליהם ולאופן חשיבתם. הם היו בני גילו, שגדלו עמו בארמון בתנאי שפע ומנותקים מקשיי העם שנאנק תחת העול. עבורם, הפגנת כוח והקשחת תנאים נראו כדרך הנכונה לבסס את המלוכה, יותר מההקשבה וההתחשבות שהציעו הזקנים. רחבעם ויועציו הכירו רק את סגנון השלטון של אביו (שלטון שהושתת על עוצמה, פאר והטלת סמכות) ולכן המשיך באותה הדרך ובחר בקו הכוחני. תחושת האתגר שבכניסה ל"נעליו הגדולות" של שלמה חיזקה את רצונו לשמור על הרף שהציב אביו. אטימותו לבקשת העם הפכה, ככל הנראה, לגורם הישיר לקרע ולהתפלגות הממלכה.

אך האם רחבעם אכן היה אטום, אכזר או טיפש? האם הוא עצמו בחר בעצת הילדים? האם הייתה לרחבעם בחירה חופשית?

לכאורה – הייתה. אך פס' ט"ו הופך את הקערה על פיה. רחבעם איננו בוחר בעצמו, ה' הוא שמסובב את פני הדברים. לפנינו סיבתיות כפולה: "וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם כִּי הָיְתָה סִבָּה מֵעַם ה'". מתברר שרחבעם, כאבשלום לפניו, בוחר בעצה הטובה פחות כי זהו רצון ה'. אין כאן טיפשות של רחבעם אלא החלטה של האל לקרוע את הממלכה בשל חטאי שלמה, והפסוק קושר אותנו מחדש אל נבואת אחיה השילוני (מל"א י', כ"ט-ל"ט). האם ההבנה שבחירתו של רחבעם היא כלי בשירות תכנית כללית ונעלה, מפחיתה מהיותה "בחירה"? אולי כן – ואולי לא.

שאלת הבחירה החופשית מתעוררת כאן במלוא עוזו. האם התפיסה שה' מסובב את ההיסטוריה סותרת את רעיון הבחירה החופשית? האם היא סותרת את רעיון האחריות האישית של כל אחד למעשיו? או שמא תוכניתו של ה' מתגשמת באמצעות צורכיהם, תכונותיהם, כישוריהם והתנהלותם של בני האדם? הכול צפוי והרשות נתונה לנו בידינו לדון בכך בכיתה.

"מה לנו חלק בדוד..." – למה באמת התפלגה הממלכה?

העם מגיב לדברי רחבעם בקריאה – "מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בָּבֶן יְשִׁי לְאַהֲלִיךָ יִשְׂרָאֵל" (מל"א י' פס' ט"ז). בקריאה זו העם מעודד את עצמו לשוב למסגרת המשפחה (אוהל=משפחה) או למסגרת השבט שלפני המסגרת הלאומית-מלוכנית של בית דוד (אוהל=שבט). משפט זה הוא מעין "סיסמת הפילוג". המשפט חוזר כמעט במדויק על דבריו של שבע בן בכרי שמרד בדוד. גם אז מורדים אנשי ישראל בבית דוד, ושבט יהודה הוא היחיד שנותר נאמן:

"וְשֵׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעַל וְשֵׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן בְּכָרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְּקֵעַ בְּשֹׁפָר וַיֹּאמֶר אֵין לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלֶה לָנוּ בְּבֶן יְשִׁי אִישׁ לְאַהֲלֵיוֹ יִשְׂרָאֵל. וַיַּעַל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן בְּכָרִי וְאִישׁ יְהוּדָה דָּבָקוּ בְּמִלְכָּם מִן הַיָּרְדֵּן וְעַד יְרוּשָׁלַם" (שמו"ב כ' פס' א'-ב').

הדבר מלמד כי הברית בין שבטי ישראל לבית דוד לא הייתה מובנת מאליה, וכדי לשמרה נדרש מרחבעם לנהוג אחרת. מכאן עולה שורת שאלות: האם טיפשותו וחוסר שיקול דעתו של רחבעם הם שגרמו לפילוג הממלכה? או שמא הייתה זו יד ה' שהובילה את האירועים? האם היה זה רק עניין של זמן עד ששבט אפרים ידרוש לעצמו מחדש את ההנהגה בשבטי ישראל? ואולי הסיבה טמונה בפולחן החדש במקדש בירושלים ובקושי של חלק מהשבטים לקבל את הרפורמות הדתיות והחברתיות שזים שלמה? ומעבר לכל אלה, נותרה השאלה המרכזית: כיצד יש לראות את האירוע ההיסטורי הזה – כחטא של מנהיגות או כעונש משמים?

עונש או חטא – כיצד נתפס הפילוג?

תלוי היכן קוראים... נראה שיש תפיסות סותרות בעניין זה במקרא:

לפי סופר מלכים א' י"א, "וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל בְּיָמֵי יְרָבָם" – הפילוג הוא עונש על ששלמה הפר את הברית עם ה'. כך מתגשמת נבואת אחיה, והתכנית האלוהית באה לידי ביטוי במציאות.

לפי מל"א י"ג, "וַיִּסֹּף הַמֶּלֶךְ הוּא חֹטֵא שֶׁל יִשְׂרָאֵל, פְּשִׁיעָה בְּבֵית דָּוִד! וַיִּפְּשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

לפי מל"ב י"ג, "כִּי אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל בְּיָמֵי יְרָבָם" – הפילוג הוא חטא של ישראל. זהו חטאה הראשון של ממלכת ישראל וסיבת היסוד לחורבנה: "כִּי קָרַע יִשְׂרָאֵל מַעַל בְּיַד דָּוִד וַיִּמְלִיכוּ אֶת יְרָבָם בֶּן נִבְט וַיִּדְּא (וַיִּדְּח) יְרָבָם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה' וַהֲחִטִּיאוּ חֲטָאָה גְדוֹלָה".

לפי סופר דברי הימים ב' י"ג, ו'-ז' – הפילוג הוא חטא של ישראל. תפיסת הפילוג כחטא מורחבת בנאומו של אביה בן רחבעם בספר דברי הימים. לדבריו, ממלכת ישראל נוסדה עקב מרד של אנשים ריקים, ובראשם ירבעם. זהו מרד במלך החוקי מבית דוד וניצול חולשתו וחוסר ניסיונו של רחבעם: "וַיִּקְם יְרָבָם בֶּן נִבְט עֶבֶד שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד וַיִּמְרֹד עַל אֲדָנָיו. וַיִּקְבְּצוּ עָלָיו אֲנָשִׁים רַקִּים בְּנֵי בְלִיעַל וַיִּתְּאֲמְצוּ עַל רַחֲבָעָם בֶּן שְׁלֹמֹה וַרְחֲבָעָם הָיָה נֹעַר וְרָךְ לָבָב וְלֹא הִתְחַזַּק לִפְנֵיהֶם".

לפי ראייה חילונית של הכתוב – הפילוג איננו לא חטא ולא עונש. אי חידוש הברית עם בית דוד הוא מעשה מובן ולגיטימי משום סירובו של רחבעם להקל בעול. תפיסה זו אמנם אינה מופיעה בתנ"ך, אך תוכן הפרק יכול לשמש בסיס ראוי להבנה כזאת.

כמעט מלחמת אחים

בפסוקים י"ח-כ"ד מתוארת מתיחות שעמדה על סף התלקחות למלחמת אחים, אך נבלמה בזכות התערבות ה'. רחבעם ניסה להשיב את שלטונו על שבטי הצפון, אך נבואת שמעיה איש האלוהים עצרה את המהלך. בדבריו (מל"א י"ב, כ"ד) מדגיש שמעיה את קשר האחוה בין ממלכת יהודה לשבטי ישראל "אֲחִיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" ואת העובדה שהפילוג התרחש ברצון ה' "מֵאַתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה". מסרים אלו מביאים את העם ואת המלך להשלים עם המציאות החדשה ולמנוע את שפיכות הדמים.

ירבעם – "חוטא ומחטיא" או מחזיר עטרה ליושנה?

פעולותיו הראשונות של ירבעם כמלך הן בניית שכם ופנואל (פס' כ"ה). מדוע בחר ירבעם דווקא במקומות אלו? מה הנחה את בחירתו? האומנם מדובר בבנייה יש מאין של הערים הללו?

שכם נזכרת כמקום כינוס העם, ולכן נראה שחוזקה ולא נבנתה מחדש. בחירתה אינה מקרית – העיר נחשבת קדושה ומקושרת למסורות רבות: בה נגלה ה' לאברהם והוא בנה מזבח; יעקב קנה בה חלקת שדה, בנה מזבח ונתן את העיר ליוסף, ובעקבות זאת נקברו בה עצמות יוסף. בשכם גם כרת יהושע ברית עם העם, מה שהפך אותה לסמל של התכנסות לאומית וברית עם האל.

גם **לפנואל** היסטוריה מתקופת האבות: שם נאבק יעקב במלאך, ושם שונה שמו מיעקב לישראל (בראשית ל"ב פס' כ"ה-ל"א).

ירבעם בנה שני עגלי זהב והציב אותם בדרך ובבית אל. גם מקומות אלו אינם חדשים.

בית אל: בבית אל בנה אברהם מזבח לה' (בראשית י"ב, ח'); בה זכה יעקב להתגלות ה' בצאתו לגלות (חלום סולם יעקב, בראשית כ"ב, י"א-י"ט) ובשובו ממנה (ה' אישר את שינוי שמו של יעקב לישראל ובירך אותו, בראשית ל"ה, ט"ו-ט"ז). בימי השופטים נמצא ארון הברית זמן מה בבית אל (שופטים כ, י"ח). בית אל שימשה כמרכז הפולחן החשוב בהר המרכזי. מיקומה היה בדרום ממלכת ישראל, על הגבול שבין שתי הממלכות, והיא תחמה בין בנימין לאפרים.

דן: את העיר בנו בני שבט דן (יהושע י"ז, מ"ז), ובה קיימה משפחת כוהנים שהתייחסה על משה פולחן רציף לפסל מיכה (שופטים י"ז, ל"א). דן נמצאת בקצה הצפוני של ממלכת ישראל.

ירבעם מחזק ארבעה אתרים מקודשים ועתיקים במסורת ישראל, ומעמידם כאלטרנטיבה דתית ומדינית לירושלים – עיר שנכבשה בידי דוד מהיבוסים, נקבעה לבירה בתקופתו, ואינה נזכרת בתורה או בתקופת האבות. ייתכן שבית דוד הם שחידשו את קדושתה וקבעו בה את המקדש, ואילו ירבעם בחר לשוב למוקדי הפולחן העתיקים שהיו מקודשים מדורי דורות.

עובדה מול הערכה – כמה הארות חשובות לקורא

הבה נבחן כיצד המספר מציג את מעשיו של ירבעם, ונבחין בין ה"עובדות" ל"דעות":

מעשי ירבעם	הדעה המובעת עליהם
חיזוק שכס ופנואל	המעשה מוצג כ"בנייה", כלומר – כיצירה חדשה.
עשיית העגלים והצבתם בבית אל ובדן	"וַיֹּאמֶר יִרְבֵּעַם בְּלִבּוֹ עֲתָה תָשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד. אִם יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זִבְחִים בְּבֵית ה' בִּירוּשָׁלַם וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל אֲדֹנֵיהֶם אֶל רַחֲבֵעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִרְגִנִּי וְשָׁבוּ אֶל רַחֲבֵעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה" (פס' כ"ו-כ"ז) הפסוקים רומזים שהמעשה הוא מעשה אינטרסנטי, פוליטי-אישי, שנעשה משום שירבעם חשש לגורלו האישי.
וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחֹטָאת (פסוק ל').	"הִנֵּה אֶלְהִיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלּוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (פס' כ"ח). הפסוק מנוסח ככפי שנוסח מעשה חטא העגל בשמות ל"ב. ייתכן שניסוח זה בא להדגיש את כובד החטא.
עשיית בית במות	אין.
מינוי כוהנים שאינם משבט לוי	"מִקְצוֹת הָעָם [...] אֲשֶׁר לֹא הָיוּ מִבְּנֵי לֵוִי" (פס' ל"א). ביטויים אלו באים להדגיש שהכוהנים אינם משתייכים לשבט "הנכון".
עשיית חג בבית אל בחמישה עשר בחודש השמיני	"אֲשֶׁר בָּדָא מַלְבַּד (מֶלֶכּוּ) (פס' ל"ג). החג הוא חג "מומצא", שלא כחג שנחגג ביהודה, שנבע מצו האל.

דעתו השלילית של המספר על מעשי ירבעם מובעת גם בדרכים האלה:

מודגש שירבעם עולה בעצמו לזבח ולהקטיר (פס' ל"ג), כלומר – לוקח לעצמו תפקיד דתי לא לו. יש שימוש במילה מנחה – "עשה", המטילה את מלוא האחריות על ירבעם. יש הקבלה בין תיאור מעשי ירבעם לתיאור מעשי ה"שומרונים" במל"ב י"ז, כ"ח, ל"ב. גם השוואה זו מאירה את מעשי ירבעם כבלתי לגיטימיים.

איך ייתכן שירבעם חוזר על חטא העגל ובונה עגלי זהב?

גם אנחנו, ולא רק המספר, רואים כמובן מאליהם שהעגלים הם חטא לה', מפני שהדבר מזכיר את סיפור חטא העגל. אם כך, כיצד ייתכן שירבעם חוזר על חטא חמור שכזה? כדי שנוכל לענות על שאלה זו, עלינו לבדוק את הקשר בין סיפור חטא העגל בשמות ל"ב ובין הסיפור על עגלי הזהב של ירבעם.

הנה כמה קווי דמיון בין הסיפורים:

- בניית עגל מזהב, בניית עגלים מזהב.
- העגל/העגלים כתחליף: העגל כתחליף למשה, העגלים כתחליף למקדש.
- קביעת חג, על מנת לחגוג את הפולחן החדש ("וַיִּקְרָא אֱהֶרֶן וַיֹּאמֶר חַג לַה' מִקְרָא", שמות ל"ב, ה').
- דמות מנהיגה היא שעושה את העגל/העגלים: אהרון, ירבעם.
- המשפטים אֵלָה / הִנֵּה אֶלְהִיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלּוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם (שמות ל"ב ד', ח'; מל"א י"ב, כ"ח) – זהים כמעט לחלוטין.
- שמות בניו של ירבעם דומים מאוד לשמות בניו של אהרן: נדב ואביה (בני ירבעם) – על פי מל"א ט"ו, כ"ה, י"ד, א'), נדב ואביהוא (בני אהרן – על פי ויקרא י', א').

מה היחס בין סיפור חטא העגל בשמות ל"ב לסיפור עגלי ירבעם במל"א י"ב?

בשאלה זו נחלק המחקר לשתי גישות מרכזיות:

על פי גישה אחת – ירבעם נסמך על מסורת קדומה של אהרן, שכנראה נמשכה בצפון הארץ על ידי צאצאיו של אהרן עד ימי ירבעם. הייתה זו מסורת לגיטימית ולא עבודה זרה. רק בעריכה הוסיף המספר המקראי פרטים היוצרים דמיון לסיפור חטא העגל (שמות ל"ב), על מנת להדגיש את חטאו של ירבעם.

על פי גישה אחרת – סיפור חטא העגל (שמות ל"ב) נכתב לאחר חטאי ירבעם, כפולמוס עם ירבעם. זהו ניסיון להציג את ירבעם כחוטא החוזר על החטא הנורא של עגל הזהב במדבר, שהביא לסכנת כליה על העם, לשבירת הלוחות ולנדודים הארוכים במדבר.

עיון בשתי גישות אלה מגלה בהן קשיים. הקושי בגישה הראשונה הוא שעלינו להניח שהסיפור בשמות מסופר באופן מסולף, וכנראה שהעגל שעשה אהרן לא נתפס בשעתו כחטא כפי שהדבר מוצג על ידי המספר במל"א י"ב. הקושי בגישה השנייה הוא ההנחה שהסיפור המכונן על חטא העגל הומצא כולו ונשתל בספר שמות רק לצורך השמצתו של ירבעם.

מילא ירבעם, אבל איך ייתכן שהעם הולך אחרי העגלים?

לשאלת נהירתו של העם אחר עגלי ירבעם מביא רלב"ג שתי תשובות:

האחת – באותה עת העם לא עסק בתורה,

והאחרת – באותה עת הייתה ירושלים מלאה בעבודת אלילים שהכניס אליה שלמה, ובמצב זה היו העגלים אלטרנטיבה המעוגנת במסורת:

"וידמה כי לא עסקו ישראל בתורה אך היו "אוכלים ושותים ושמחים", כמו שקרם בתחילת מלכות שלמה (מלכים א פרק ד' פס' כ). וזה היה סיבת נפלם באלו החטאים, עם שכבר ראו בימי שלמה שנעשו תועבות בירושלים מתועבות הגויים, אשר נתחתן בהם שלמה, ומזה המקום פרצו החטאים האלו בכל ישראל. וידמה שאמר להם: מה לכם לעלות לירושלים, ובה האלוהים אשר עובדים הגויים? טוב שנעבוד האלוהים אשר עבדו אבותינו, שהיה נעשה על ידי אהרן, שהיה נביא להיות לישראל תמורה למשה ואמר בו: "אַלֶּהָ אֶלְהֵיךָ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הָעֵלֹדָּךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות ל"ב, ד').

רד"ק מסביר שירבעם תפס את העגלים כחזרה למסורת של אהרן, וכך הציג אותם לעם. ומכיוון שהעם עומד במצב דומה למצב ששרר אז – היעדר משה מול היעדר המקדש – יעשו אף הם עגלים: כי מתחילה לא אמר ירבעם כי לשם עבודת גילולים היה עושה אותם, אלא לשם האל [...]. ולמה עגל? אמר להם: הלוא אהרן עשה לישראל עגל להשרות השכינה בו במקום משה שלא היה להם; גם אתם, עתה שאין לכם מקום השכינה, שהיה בירושלים, נעשה עגל במקומו [...]. "וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה, לְחִטָּאת" (מל"א י"ב, ל') – ואמר כך שב הדבר ההוא והיה לחטאת, שקיבלוהו כאלוה, וממנו יצאו לאלוהים אחרים ככל הגויים.

כֹּהֲנִים מ'קצות העם' – רפורמציה או רסטורציה?

לכאורה חטא ירבעם בהעמידו כוהנים מקצות העם, משום שהכהונה שמורה לשבט לוי, והמספר המקראי מדגיש פסול זה במעשיו. ואולם ראוי להדגיש שני עניינים השופכים אור אחר על המעשה:

א. לטענת י"מ גרינץ, ירבעם חוזר בכך לימים שלפני ייסוד המשכן, שבהם שימשו בני אהרן בכהונה יחד עם נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כ"ד, ה'). הכהונה היא תפקידם של הבכורות מכל השבטים, ועדיין אין ללוויים מעמד של קדושה.

ב. על הכוהנים מקצות העם נאמר ששימשו בבית במות, ויש הבחנה מהותית בין מקדש ובין במה או מזבח. לטענת מ' הרן, העמדת כוהנים שלא משבט לוי במזבחות שמחוץ למקדשים אינו מעשה בלתי חוקי! קיימות ראיות רבות במקרא לאישים (כאליהו ואחרים) הזובחים בבמות. הדבר נאסר רק לפי תפיסה אחת מסוימת במקרא והיא התפיסה של ספר דברים האוסרת לחלוטין על קיום במות. כלומר, החטא אינו מינוי הכוהנים אלא עצם קיום במות מחוץ למקדש.

האם ירבעם בדא חג או חודש?

עצם השימוש במילה "בדא" מבהיר את מהות חטאו של ירבעם, לדעת המספר. ירבעם "המציא" חג זה על דעת עצמו ולא לפי צו האל. הייתכן? היעלה על הדעת שהעם ישתף עמו פעולה?

המצווה הראשונה שנצטוו בה בני ישראל הייתה המצווה על לוח השנה: "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה" (שמות י"ב, ב'). בחודש זה נצטוו לחוג את הפסח, ועם זאת נצטוו גם: שְׁמֹר אֶת חֲדָשׁ הָאָבִיב וְעֲשִׂיתָ פֶּסַח (דברים ט"ז, א'). הצורך לשלב את שתי המצוות הוביל לגיבוש לוח השנה כפי שאנו מכירים אותו, שבו יש לאדם ולראייתו את מולד הירח מרכיב מכריע בקביעת הלוח. שינויי האקלים בין צפון הארץ למרכז יצרו בעיה סביב מועד אותם חגים בעלי ההיבט החקלאי (פסח-אביב, ובמקרה שלנו סוכות-אסיף), וזאת כפי הנראה הסיבה שחלק מהחגים צוינו באיחור ביחס למועד שנהג בירושלים. כלומר – אסיף בדרום החם בחודש השביעי, ואסיף בצפון – בחודש השמיני. נראה אם כן שירבעם פעל לפי מסורות שהיו נהוגות בקרב שבטי הצפון דווקא מתוך הרצון לשמר את מצוות ה'.

תיאור החג של ירבעם סביב חנוכת העגלים דומה הן לתיאור חג הסוכות של שלמה, שנחוג לשם חנוכת המקדש, והן לתיאור חגיגות הפסח של יאשיהו, שהיו גולת הכותרת לרפורמה שלו במקדש בירושלים. תיאור החג של ירבעם דומה גם לחגיגות הסוכות שחגגו שבי ציון כשחנכו את ההיכל, ולחגיגות הפסח כשנשלמה התקנת המשכן.

לסיכום

הבחינה מחדש של מעשיו של ירבעם מציירת אותו בדמות שונה מהמקובל. במקום לראות בו רק מורד או חוטא, אפשר לראות מנהיג שבחר לחדש את מרכזי הפולחן העתיקים, להחזיר למפה מקומות מקודשים מימי האבות, ולהנגיש את עבודת ה' לכל תושבי ממלכתו. המקדש שבדן שירת את יושבי הצפון, והמקדש שבבית-אל – את הדרום; מועדי החג הותאמו לקצב חיי האזור. מבחינה דתית, ירבעם הציב אלטרנטיבה לירושלים, שחידושי הפולחן בה נראו בעיניו כסטייה ממסורת האבות. בעוד שהמקרא מציג את כל מעשיו כחטא חמור, מנקודת מבט זו – הוא היה מחזיר עטרה ליושנה, המבקש להשיב את העם למסורתו הקדומה.

שאלות למלכים א' – פרק י"ב

1. קראו פסוקים א' – ד'. יש הטוענים כי מנהיגי שבטי הצפון התכוונו מראש למרוד במלך רחבעם ויש הטוענים שלא. הביאו הוכחה לכל טענה והסבירו.

2. קראו פסוקים א'-ט"ז

א. הביאו שתי הוכחות ששבטי ישראל חשבו שהם יכולים לכפות את רצונם על רחבעם והסבירו אותן.

ב. על פי פסוק ט"ו – מהי הסיבה לפילוג הממלכה? הסבירו.

3. קראו פסוקים ז' – י"א. מהו ההבדל בין עצת הזקנים לעצת הילדים? נמקו.

4. הסבירו את הביטוי והקשרו בפסוק י"ד "אָבִי, יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים, וְאֲנִי, אֲנִיִּשְׂרָאֵל אֶתְכֶם בְּעֶקְרָבִים".

5. בפסוקים ל"א – ל"ג יש שורש המופיע שמונה פעמים.

מהו השורש, ומה השימוש החוזר בו מלמד על היחס של המחבר כלפי ירבעם?

6. האם מעשי ירבעם תואמים לנבואת אחיה השילוני (בפרק הקודם)? נמקו והסבירו.

7. מצאו את המילים ממחסן המילים בתפזורת הבאה :

א	ח	י	ה	ה	ש	י	ל	ו	נ	י
ל	נ	ה	ג	ד	ר	מ	ר	ד	ר	ג
מ	ר	ז	ס	ש	ק	כ	י	ד	ש	ח
מ	מ	ל	כ	ת	י	ש	ר	א	ל	פ
ל	ר	כ	מ	נ	ב	ה	ב	ז	מ	נ
כ	ע	ח	י	ר	ח	ב	ע	מ	ה	ו
ת	ת	מ	י	ד	ל	י	מ	ל	צ	א
י	נ	ב	ו	א	ה	ת	ק	א	פ	ל
ה	צ	ט	נ	ט	מ	א	נ	ד	י	ל
ו	ס	ד	ג	ח	פ	ל	פ	ן	ל	ל
ד	ז	ק	נ	י	מ	מ	ב	ר	ו	ת
ה	נ	ב	י	ל	צ	ט	ח	ל	ג	ר
ל	ג	ע	ע	ק	ר	ב	י	מ	ט	א

מחסן מילים : ירבעם, רחבעם, שלמה, אחיה השילוני, נבואה, שכס, ילדים, זקנים, עקרבאים, ממלכת ישראל, ממלכת יהודה, מרד, פילוג, חטא, פנואל, דן, בית אל.

סיפורי אליהו

מלכות עמרי ואחאב בישראל מלחמת אליהו באחאב ובעובדי האלילים ניסי אליהו	אחאב ואליהו מלכים א', פרקים: ט"ז (כ"ג-ל"ד), י"ז
הדמויות בסיפור: עובדיהו, איזבל, הנביאים, נביאי הבעל והאשרה המעמד בהר הכרמל	מלכים א', פרק י"ח
סיפור כרם נבות, "הרצחת וגם ירשת"	מלכים א', פרק כ"א

מלכים א' פרק ט"ז (כ"ג-ל"ד) – הרקע לסיפור הבצורת

כדי להבין את הרקע לסיפור הבצורת בפרקים י"ז–י"ח, יש לעיין בסוף פרק ט"ז, שם מסופר כי אחאב נשא לאישה את איזבל, בת מלך צידון. כמו בתקופת שלמה ובתרבויות רבות עד המאה ה-20, נישואין בין משפחות מלוכה שימשו כלי דיפלומטי:

- שמירה על "דם מלכותי" ללא ערבוב עם פשוטי העם.
 - יצירת בריתות ואיתקופה בין ממלכות.
 - השגת השפעה פוליטית וכלכלית כאשר מלך חזק נושא את בתו של מלך חלש יותר.
- שלמה, למשל, הרחיב כך את ממלכתו והשפעתו במזרח הקדום. איזבל הסיתה את אחאב ואת העם לעבוד את הבעל שהוא אל הגשם במיתולוגיה הכנענית. מסיבה זו אליהו הכריז שבצורת תהיה העונש על חטאי אחאב, כדי להוכיח את חוסר כוחו של הבעל ולהראות שרק אלוהי ישראל שולט בגשם ובטבע.

הפרק מחולק לשני חלקים עיקריים:

- מלכות עומרי: פסוקים כ"ג – כ"ח
- מלכות אחאב בן עומרי: פסוקים כ"ט – ל"ד

בחלק הראשון של הפרק אנחנו מכירים את דמותו של עמרי שהיה מלך על ישראל ומלך סה"כ 12 שנים. מסופר לנו שהוא התחיל את מלכותו בעיר תרצה (6 שנים מלך שם) ובהמשך בעיר שומרון. על שומרון מסופר לנו שעומרי קנה את העיר בכסף מאדם בשם שמר ועל שמו נקראה העיר. נראה שזה הדבר החיובי היחיד שעשה על פי הפרק מכיוון שכתוב לנו שהוא היה המלך הכי רע שהיה עד עכשיו בגלל שהחטיא את העם בעבודה זרה.

בפס' כ"ז אומרים לנו ששאר דברי הגבורה שלו כתובים בספר אחר, בספר חיצוני שנקרא "ספר דברי הימים למלכי ישראל", ספר היסטורי שכנראה אבד במהלך השנים. מדוע לא כל דברי הגבורה שלו כבר כתובים באותו מקום? כנראה כדי ליצור מצג שעמרי היה מלך רע ושלא נחשוב עליו דברים חיוביים.

לאחר מותו של עמרי, עלה לשלטון בנו – אחאב בן עמרי. אחאב מלך על ישראל במשך 22 שנים בעיר שומרון. עובדה זו בעיתית מכיוון שהוא היה המלך הכי רע, יותר מאביו משלוש סיבות:

1. אחאב התחתן עם איזבל בת אתבעל מלך מצידון כלומר – אחאב התחתן עם אישה גויה זרה וזה חטא.
2. אחאב חטא בעצמו לאלים מצידון – האמין בבעל שהוא אל הגשם הצידוני ולא בה'.
3. אחאב הקים מזבחות לאלים הצידונים: לבעל (אל הגשם) ולאשרה (אלת הפריון) – בכך בעצם החטיא את העם בעבודה זרה כי הוא עודד אותם להתפלל ולהקריב קורבנות לאלים זרים ולא לה'.

המלך	מלכות עומרי	מלכות אחאב
הפסוקים והכותרת	פסוקים כ"ג – כ"ח	פסוקים כ"ט – ל"ד
זמן מלכותם ובירתו	12 שנה	22 שנה
עיר הבירה	6 שנים בתרצה ו6 שנים בשומרון	שומרון
התנהגותו	"עשה הרע בעיני ה' "	"עשה הרע בעיני ה' " – יותר מאביו
חטאיו מושווים ל...	ירבעם בן נבט "וילך בכל דרך..."	ירבעם בן נבט "ויהי הנקל לכתו..."
הוביל את העם	לעבודה זרה	עבד בעצמו עבודה זרה וגרר את העם אחריו. נשא אישה צידונית. והשיא: הפך את פולחן הבעל והאשרה לפולחן לגיטימי

שאלות למלכים א' – פרק ט"ז

1. קראו פסוק כ"ד: הביאו שלוש הוכחות מהפסוק לכך שעמרי קנה את שומרון.

2. חז"ל אמרו: "מפני מה זכה עמרי למלכות? מפני שהוסיף כרך (= עיר) אחד בארץ ישראל".
(תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ק"ב, עמוד ב')
מהי עמדת חז"ל כלפי המעשה של עמרי המתואר בפסוק כ"ד? נמקו.

3. קראו פסוק כ"ז וענו: מדוע מעלים סופר מלכים את המעשים החיוביים של עמרי במילה אחת "וגבורתו", וכן הוכיחו מן הפסוק טענה זו.

4. קראו פסוק כ"ז.

- א. באיזו מילה בפסוק מאפיין המחבר את עומרי כמלך חיובי? _____
- ב. מדוע מפנה אותנו המחבר ל"ספר דברי הימים--למלכי ישראל"?

5. קראו פסוקים כ"ט – ל"ג והסבירו: מדוע אחאב היה מלך רע יותר מכל אשר לפניו? (3 הוכחות)

מלכים א' פרק י"ז – שלושה סיפורים על אליהו

בפרק י"ז ישנם שלושה סיפורים שביניהם יש קשר ספרותי, מילולי ורעיוני. הביטוי המנחה בפרק כולו הוא דבר ה' ומידת ההישמעות לו מהווה מוטיב מרכזי, המאחד את הסצנות השונות.

פס' א' - הרקע לסיפור הבצורת – שני הגיבורים הם המלך אחאב ואליהו הנביא, מן העיר תשבה שבגלעד. זהו גם המקור לכינוי "אליהו התשבי". חשוב לציין שזוהי הפעם הראשונה בה מופיע אליהו במקרא. יש חוקרים הסבורים כי היה ספר שסיפר את סיפורי אליהו, שנעלם במהלך השנים, ועליו התבסס מחבר ספר מלכים. בספר היו אולי פרטים ביוגרפים של הנביא, שחסרים כאן, זאת מכיוון שדמותו של אליהו הייתה מוכרת לבני דורו, ולא היה צורך להביאם.

פס' ב' – ז': אליהו בנחל כרית – ה' מצווה על אליהו לברוח ולהסתתר בנחל כרית, כנראה אחד מיובלי הירדן (או היבוק, בעבר הירדן). כנראה ששמו של הנחל רומז על כך שממיו מתייבשים - נכרתים. אליהו שותה ממימי הנחל, והעורבים מביאים לו מזון. עובדה זו גרמה "כאבי ראש" לפרשנים, היות והעורב הוא עוף טמא, והקושי הוא כיצד אכל אליהו אוכל טמא? (הטומאה מועברת במגע). כל הניסיונות להסביר זאת – מגוחכים. כמובן שהאכלתו של אליהו על ידי העורבים היא מוטיב של נס, מוטיב החוזר בכל אחד משלושת הסיפורים בפרק. בסופו של דבר, הנחל מתייבש. אליהו, הנמצא בעולם אלוהי, חייב לציית לחוקי הקיום האנושי, והוא נאלץ לעזוב את הנחל. כך מקשר הסופר בין הסיפורים השונים. בנוסף, עד עתה היה אליהו לבדו, עם עצמו. כדי להכשירו טוב יותר לתפקידו כמתקן דתי וחברתי עליו לפגוש בני אדם, המושפעים מתוצאות הבצורת שעליה הכריז, לחיות את חייהם וללמוד על מנת סבלם היום-יומית.

פס' ח' – ט"ז: אליהו בצרפת - נס כד הקמח וצפחת השמן – אליהו מצטווה ללכת לצרפת, אשר בצידון. זוהי מולדתו של הבעל (אל הגשם הצידוני), והמטרה היא להראות את אפסותו של הבעל, אפילו במולדתו שלו, מכיוון שגם כאן שוררת הבצורת. ה' אומר לאליהו "צויתי שם אישה אלמנה לכלכלך" בדיוק כמו שהוא אומר לו בסיפור הראשון: "וואת העורבים צויתי לכלכלך שם" (פס' ד').

אליהו מעמיד את האישה האלמנה בשלושה מבחנים: 1- מבחן המים. זהו מבחן של אמונה. אליהו רוצה לראות אם האישה תפסיק ממלאכתה כדי להשקות אדם זר, וזאת בתקופה של בצורת. 2- אליהו דורש מן האלמנה להאכיל אותו. חשוב לציין כי על פי מנהגי הכנסת האורחים במזרח הקדום, במקרה שזוהי פת לחמה האחרונה, אין האישה חייבת להאכיל את אליהו. 3- אליהו דורש מהאישה להאכילו, לפני שהיא מאכילה את בנה, או אוכלת בעצמה, זאת בניגוד לכל אינסטינקט אימהי.

גם כאן יש מוטיב של נס (פס' ט"ז). הביטוי "ימים" מסיים את הסיפור, כמו גם בסיפור הראשון (פס' ז').

פס' י"ז – כ"ד: החייאת בנה של האלמנה – בנה של האישה מת, והיא באה בטענות אל אליהו כי עצם בואו אליה עורר כנראה את האל להיזכר בחטאיה, והיא נענשת במות בנה. אליהו לוקח את הילד לחדרו, ומחייה אותו, לא לפני שהוא בא בטענה אל האל: "הגם על האלמנה....הרעות להמית את בנה" כלומר, לא רק שהענשת את העם בבצורת, אתה גם רוצה להרע לאלמנה זו, שגרמה לי רק טוב? אליהו מוסיף ומתפלל ל-ה' שיחיה את הילד, וגם כאן מתחולל נס, והילד שב לחיים.

פס' כ"ד: "עתה זה ידעתי כי איש אלוהים אתה, ודבר ה' בפין אמת" - כבר בפס' י"ח ידעה האלמנה כי אליהו הוא "איש אלוהים", אך אם קודם חשבה אולי שכוחו רק להרע, או שבגלל נוכחותו בביתה נזכר ה' בחטאיה, הרי עכשיו היא יודעת את כוחו האמיתי.

אמונתה של האישה הנוכרייה בדבר ה' היא שיא הישגיו של אליהו כנביא. עתה נותר לראות אם גם אחאב ועם ישראל יכירו בה', ובאליהו נביאו. (המילה "ימים" לסיום הסיפור נמצאת בפס' א' בפרק הבא).

שאלות למלכים א' – פרק י"ז

1. קראו פסוק א' במלכים א' פרק י"ז וענו :

א. המילים "כי אם לפי דְבָרֵי" בנבואתו של אליהו עשויות לגרום לקושי תאולוגי (דתי).

מהו קושי זה?

ב. קראו גם מלכים א', פרק י"ח, א'. האם לדעתכם הנאמר בפסוק זה מסייע לפתור את הקושי? נמקו.

2. מהי הנבואה שאליהו מוסר לאחאב בפסוק א', ומדוע נמסרה לו נבואה זו?

בתשובתכם התבססו על **מלכים א' פרק ט"ז, כ"ט – ל"ג**; **ודברים י"א, ט"ז – י"ז**.

3. בפסוק ג' מתואר אליהו הבורח לנחל כרית. הביאו **שתי** סיבות לבריחתו.

4. מהו הנס שנעשה לאליהו בנחל כרית? (הגדירו את המושג 'נס' ואז הסבירו אותו)

5. קראו פסוקים ב' – ט' בקטע שלפניכם.

לדעת פרשנים אחדים, "הערבים" הם אנשי הערבה.

א. האם לדעתכם לפי פירוש זה נעשה לאליהו נס? בססו את דבריכם על פס' ב' – ו'.

ב. האם פסוקים ז' – ט' תומכים בדעתכם או אינם תומכים בה? הסבירו.

6. לאחר שאליהו החיה את בן האלמנה, אמרה האלמנה שהיא עכשיו יודעת שאליהו נביא. מדוע?

מלכים א' פרק י"ח – אליהו ונביאי הבעל בהר הכרמל

בפרק י"ח בספר מלכים א', בשנה השלישית לבצורת עליה הכריז אליהו במלכים א' פרק י"ז נשלח אליהו לאחאב בכדי לבשר לו על סיום הבצורת. בטרם יתואר המפגש בין אליהו ואחאב מוזכרת דמות חדשה בשם עבדיהו שעבד את אחאב אך בו בזמן החביא ודאג למזון ומים למאה נביאי ה' שאותם ביקשה איזבל להרוג. עבדיהו חילק את מאה הנביאים לשתי מערות שונות כדי שאם במקרה איזבל תמצא מערה אחת אז רק חמישים נביאים יתפסו ולא כל המאה.

הפרק מתחיל בתיאור המצב הקשה בארץ, כאשר אחאב ועבדיהו יוצאים לחפש חציר לבהמות כדי שלא ימותו. ייתכן שהפסוק בא להצביע על אחאב באור שלילי, בכך שהוא מעדיף להציל בהמות על פני בני אדם, דבר שמציג את סולם הערכים המעוות של הזוג אחאב-איזבל. עבדיהו ואחאב הולכים לכיוונים שונים, ועבדיהו פוגש את אליהו. אליהו מבקש ממנו להודיע לאחאב על בואו, אך עבדיהו מסרב, מספר לו שאחאב חיפש אותו ולא הצליח למצוא אותו, ומביע חשש שאם אליהו ייעלם שוב, אחאב יהרוג אותו. פחדו של עבדיהו מחדד את התמונה השלילית של אחאב. עבדיהו מתייחס לשניהם כ"אדון", דבר שמעיד על קונפליקט הנאמנות הכפולה שלו. בסופו של דבר, אליהו נשבע לא להיעלם, ועבדיהו משתכנע והולך לקרוא לאחאב.

פגישת אליהו ואחאב (פס' י"ז-י"ט)

בפגישה זו מתקיימים חילופי האשמות. אחאב נוהג באליהו בכבוד מכיוון שהוא חושב שלנביא יש כוחות מיוחדים אך מאשים אותו כי הוא הביא בצורת ופגע בישראל ("עוכר ישראל"), אליהו מצידו משיב את ההאשמה וטוען כי הבצורת נגרמה בגלל אחאב שהלך אחרי אלים זרים. אליהו מבקש מאחאב לכנס את כל בני ישראל (כנראה נציגי העם) ואת נביאי הבעל והאשרה על הר הכרמל ואחאב מסכים - כנראה כי כבר התייאש מן הבצורת והוא תולה את תקוותיו באליהו.

העימות בכרמל (פס' כ'-מ')

למפגש בכרמל לא מגיעים נביאי האשרה, כנראה במצוות איזבל שעל שולחנה סעדו. אליהו פונה אל העם ושואל "עַד מַתִּי אַתֶּם פּוֹסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסַּעִיפִים" – ניתן לפרש זאת בשתי דרכים:

- מדמה את העם לציפורים המדלגות מענף לענף.
- מאשים את העם בכך שהוא אינו החלטי ולא בוחר מי הוא האל האמיתי ומתנדנד מצד לצד ומשלב בין שתי האמונות (סינקרטיזם).

אליהו טוען שהוא נביא ה' היחיד ומעורר קושי: הרי סופר כי עבדיהו החביא מאה נביאים. **הפתרון:** כוונת אליהו היא כי הוא הנביא הפעיל היחיד וכן אין הוא רוצה לחשוף לפני אחאב ואיזבל את קיום הנביאים האחרים כדי שלא יהרגו אותם.

אליהו מציע את מבחן האש (זבח שני פרים והאל שיבעיר אש במזבח הוא אל האמת) ומעניק לנביאי השקר יתרונות רבים בכדי להסיר כל ספק: מקום הזבח הוא הר הכרמל- מקום פולחן מרכזי של הבעל, הוא יחיד והם רבים, הם מקריבים ראשונים, הם בוחרים את הפר והוא מניח להם לקרוא לאלוהיהם מהבוקר עד אחר-צהריים.

הלעג לנביאי הבעל מתבטא באמצעים הבאים :

- **אירוניה** – הצעת אליהו לנביאי הבעל לקרוא בקול גדול והם מפספסים את הלעג ומקבלים את ההצעה.
- **פירוט** – דקדוק במעשיהם של נביאי הבעל.
- **האנשה** – לגלוג על הבעל ועל תפיסתו כבעל גוף- אולי הוא עסוק בשיחה, או ישן או בשירותים. כך מוצג הבעל כאל מוגבל שיכול להיות עסוק אל מול האל המופשט.
- **התפתחות** – תחילה רק "אין קול ואין עונה" ואח"כ כבר "אין קול ואין עונה ואין קשב".
- **הנגדה** – פעולות נביאי הבעל ומנגד הציון "אין קול ואין עונה ואין קשב".
- **אנאפורה** – "אין קול ואין עונה ואין קשב" – חזרה על המילה **אין**.
- **הגזמה** – התיאור כיצד הגיעו נביאי הבעל במעשיהם עד שפיכת דם.

מנגד, פעולת אליהו היא שקטה, רוחנית וסמלית. כאשר כבר ברור כי נביאי הבעל נכשלו הוא מאגד את העם סביב מזבח ה' ההרוס, מתקנו, מניח עליו את הפר ושנים-עשר אבנים כמספר השבטים. הוא מבקש כי יצקו פעמים ושלוש פעמים, ארבעה כדי מים (בזמן בצורת) על העצים בכדי להעצים את הנס. ה' נענה לתפילת אליהו ומוריד אש שאוכלת את הפר, האבנים ואפילו המים ובכך משתכנע העם.

בתגובת העם ישנה התפתחות הדרגתית- בתחילה נאמר, בתשובה לשאלת אליהו אודות הסעיפים כי "**לא ענו העם אותו דבר**". אח"כ העם מסכים ומאשר את מבחן האש ואליהו משכיל לשתפו בכל התהליכים בכדי שיוכל לשפוט לבד. בסופו של דבר מסייע העם לאליהו ללכוד את נביאי הבעל ולהרוג אותם (מידה כנגד מידה) – הפועל הוא בלשון יחיד וכנראה מציין את הנהגתו של אליהו במעשה. אחאב אינו מנסה למנוע את המעשה.

סיום הבצורת (מ"א- מ"ו)

אליהו משלח את אחאב לסעוד בכדי לחגוג את סיום הבצורת ואחאב מציית ועוזב את הכרמל. אליהו עולה לראש הכרמל ומתפלל (גוהר ושם ראשו בין רגליו) ושולח את נערו שבע פעמים (**מספר טיפולוגי**) לבדוק אם יש במערב ענני גשם. בפעם השביעית רואה הנער ענן קטן המבשר את קץ הבצורת והוא נשלח אל אחאב בכדי להודיע לו לנסוע כדי שלא ייתפס בגשם. אנו רואים שלושה ניסים בפרק :

- אש שירדה מן השמיים אכלה את העולה, האבנים, העצים והמים, וכל זאת מלמעלה למטה.
- נס הורדת הגשם וסיום הבצורת.
- אליהו משיג בריצה את מרכבת אחאב.

בפס' מ"א-מ"ו נעשה שבע פעמים שימוש בשורש **ע-ל-ה** שמבליט את ההרמוניה באקט ואת תחושת הניצחון על הבעיות.

שאלות למלכים א' – פרק י"ח

1. מדוע נאמר על עובדיהו שהוא "ירא את ה' מאוד"?

2. קראו פסוקים ז' – י"ד בקטע שלפניכם וענו :
א. כתבו בלשונכם מה מבקש אליהו מעובדיה.

ב. הסבירו מדוע עובדיה נרתע מלבצע בקשה זו?

3. המילה "אדון" חוזרת בפסוקים ז' – י"א, בהטיות שונות.
א. כתבו, מהי מילה מנחה?

ב. הסבירו כיצד החזרה על המילה "אדון" מעידה על המצב שבו נתון עובדיה.

ג. קראו גם את פסוק כ"א. במה דומה מצבו של עובדיה למצב העם, על פי תפיסת אליהו באמרו אליהם: "עד מתי אתם פסחים על שתי הסעיפים" (פסוק כ"א)?

4. קראו פסוקים י"ז – י"ח בקטע שלפניכם וענו :
א. הסבירו מי גרם לבצורת על פי אחאב? ומי גרם לבצורת על פי אליהו, ומהי הסיבה לבצורת, לדעתו?

ב. הסבירו כיצד התנהגות אחאב על פי פסוק י' מבטאת את תפיסתו לגבי הגורם לבצורת.

5. בדברי אליהו בפסוק כ"א יש ביטוי, שמשתמשים בו גם בעברית של ימינו.
א. ציינו את הביטוי, והסבירו אותו.

ב. הסבירו במה אליהו מאשים את העם באמצעות הביטוי.

6. **שאלת אתגר:** קראו פסוק מ' וגם ספר שמות, ל"ב, כ"ו-כ"ח.

שני הנביאים, אליהו ומשה, פעלו להסיר את עבודת האלילים, אך יש הבדל בפעולותיהם.

א. על פי הפסוקים שקראתם, ציינו הבדל אחד בין פעולותיו של משה ובין פעולותיו של אליהו.

ב. מהי הסיבה להבדל זה, לדעתכם? הסבירו.

מלכים א' פרק כ"א – הסיפור על כרם נבות

פסוק א': היסוד החשוב ביותר בסיפור הוא הכרם, ולכן זוהי המילה הראשונה בסיפור.

פסוקים ב'-ג': אחאב ונבות נמצאים בכרם נבות. הוא מציע לנבות הצעה הוגנת: להחליף את כרם נבות בכרם טוב יותר או לקבל תמורה מלאה עבורו. יש לציין שבמזרח הקדום, למלך הייתה הסמכות להפקיע את הכרם בכוח, אך הפתיחה בסיפור נועדה להדגיש שבישראל, אפילו המלך כפוף לחוקי התורה ואינו יכול לעבור עליהם.

נבות מסרב להצעה בשלושה נימוקים:

1. רגשי – כי הכרם הוא נחלת אבותיו [יש הטוענים כי השם נבות נגזר מ: נחלת אבות]

2. דתי – על פי חוקי התורה, הוא אינו רשאי להוציא את הכרם מידי משפחתו.

3. אישי – לך, דווקא לך, לא.

פסוקים ד' – י': אחאב ואיזבל בארמון המלך. אחאב מגיע לביתו עצבני. הוא נזכר בסירובו של נבות, ונשכב על מיטתו, ופניו אל הקיר. איזבל, החשה במצב רוחו העגום, שואלת את אחאב לסיבת התנהגותו, והוא מספר לה על פגישתו עם נבות בכרם.

הקריטריון	השיחה בין אחאב לנבות	הדיווח של אחאב לאיזבל על שיחתו עם נבות
בקשה	תנה לי את כרמך	תנה לי את כרמך
נימוק	כי הוא קרוב אצל ביתי	-----
הצעה 1	ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו	בכסף
הצעה 2	אם טוב בעיניך, אתנה לך כסף מחיר זה	או אם חפץ אתה, אתנה לך כרם תחתיו
תשובה	חלילה לי מה' מתתי את נחלת אבותי לך	לא אתן לך את כרמי

ההבדלים:

1) בספרו לאיזבל על השיחה עם נבות, משמיט אחאב את הנימוק שנתן לנבות. הרי מלך אינו צריך לנמק מאומה לנתיניו. המלך הוא החוק, והוא עומד מעל לחוק.

2) אחאב מסתיר את העובדה כי הציע לנבות כרם טוב יותר.

3) אחאב מחליף את סדר ההצעות. איזבל מבינה אולי מה זה כסף, אבל אינה יכולה להבין את חשיבותו של הכרם.

4) מתשובתו של נבות משמיט אחאב שני עניינים: הוא לא מזכיר כי נבות מסרב לעסקה בגלל חוקי התורה, והוא משמיט גם את עניין "נחלת האבות" - שני עניינים שאין למלכה הנוכרייה כל נגיעה אליהם. הוא מציג את סירובו של נבות כהתעקשות מטופשת.

פסוק ז': איזבל לועגת בחריפות לבעלה, שלטענתה אינו מבין את מהות תפקידו, והיא מבטיחה לו את הכרם.

ההסכמה שבשתיקה:

אחאב אינו מגיב להודעתה של איזבל, הוא לא שואל כיצד תצליח להוציא לפועל את מה שהוא נכשל בו, ולא מונע ממנה לפעול. יתרה מכך, הוא מאפשר לה להשתמש בחותם המלך. כל העובדות הללו מצביעות על כך שאחאב הוא שותף מלא באחריות לפשע שמבצע איזבל, גם אם לא היה מעורב ישירות במעשה. אחד הלקחים המוסריים מהסיפור הוא שהשליט אחראי לכל מה שנעשה בשמו.

המזימה של איזבל:

איזבל מביימת משפט שקרי, תוך שהיא מזמינה שני עדים, שכינוי "בני בליעל" מעיד על מהימנותם המפוקפקת, שיספרו כי נבות קילל את ה' (למרות שבסיפורי המקרא, ולא כמו בחוק, נמנעים משימוש בצירוף "אלוהים וקללה", ולכן זה נכתב בצורה הפוכה: "ברך נבות אלוהים ומלך"). איזבל קובעת מראש את העונש – מוות בסקילה. כדי שנבות לא יחשוד במזימתה, הוא נקרא לשבת בראש חבר השופטים. סעיף האישום מבוסס על החוק שבספר שמות (כ"ב, כ"ז), וגם כאן איזבל מכירה בדרישת התורה לשני עדים לפחות, ומכופפת את עצמה לחוק על מנת שהכול ייראה כהלכה. עם זאת, העוקץ במזימתה של איזבל טמון בחוק מזרחי קדום: אדם שהורשע בפשע נגד המלך, רכושו ונחלתו עברו ישירות לארמון המלך, ולא ליורשיו.

פס' י"א – י"ג: משפט נבות, וגזר דינו. השופטים מבצעים את המשפט בדיוק לפי ההוראות של איזבל ונבות מוצא להורג. יש לשים לב כי השופטים יודעים בעצם מי עומד מאחורי העניין: "וישלחו אל איזבל לאמור:

סוקל נבות ומת".

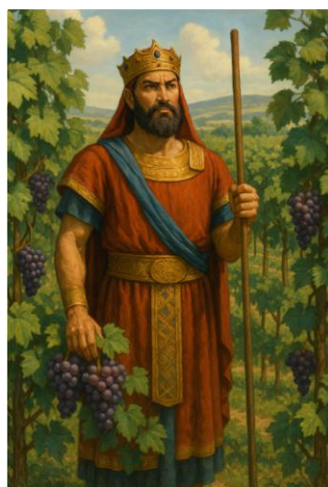
פסוקים י"ד – ט"ז: איזבל שולחת את אחאב לרשת את הכרם.

פסוקים י"ז – י"ט: כניסתו של אליהו.

הנביא נשלח על ידי ה' אל "כרם נבות", דבר שממחיש כי ה' אינו מכיר בבעלותו של אחאב על הכרם. הנביא אומר את משפט המחץ "הרצחת וגם ירשת", ומנבא לאחאב ולאויזבל עונש של מידה כנגד מידה: במקום שבו ליקקו הכלבים את דם נבות, הם יעשו זאת גם לאחאב. הוא גם מנבא לאחאב כי מלכותו תילקח ממנו ומצאצאיו אחריו, ואיזבל מנבא מוות משפיל: הכלבים יאכלו את בשרה על חומות העיר יזרעאל.

פסוקים כ"ז-כ"ט: לשמע הנבואה, אחאב מתחרט, מתאבל, לובש שק וצם. ה' מקבל את תשובתו של אחאב ומודיע כי העונש יגיע רק בימיו של אחזיה, בנו של אחאב.

תורת הגמול המקראית: הפסוקים האחרונים מראים שבזמן של אחאב, כמו בתקופת שלמה, שלטה תורת הגמול שבה העונש על חטאים של אדם היה נושא את ההשלכות גם לדורות הבאים. זה מתבטא בפתגם "אבות אכלו בוסר, ושיני הבנים תקהינה", שמסביר שכאשר אדם חטא, העונש יכול להגיע גם לצאצאיו. בסיפור הזה, הסופר לא ראה בעיה מוסרית בזה שהעונש על חטאי אחאב ואיזבל ייפול על הבן שלהם. עם הזמן, השתנתה שיטת הגמול, והעונש הפך להיות מידי וישיר, כלומר כל אחד נענש על חטאיו באופן מידי ולא לפי מה שעשו הוריו. [על כך נלמד בהרחבה בעתיד].

שאלות למלכים א' – פרק כ"א

1. הסבירו במילותיכם מה ביקש אחאב מנבות?

2. על פי הקטע, ציינו שתי דמויות שסייעו לאחאב להשיג את מבוקשו.

3. קראו פסוקים ד'- ז' בקטע שלפניכם וענו: מהו ההבדל בין התגובה של אחאב על הסירוב של נבות ובין התגובה של איזבל על הסירוב?

4. קרא פסוקים ד'- י"ד בקטע שלפניכם.

א. בפסוקים אלה המספר מביע בעקיפין ביקורת על הזקנים והחורים בעירו של נבות.

בססו קביעה זו על שתי ראיות מפסוקים אלה והסבירו כל ראייה.

ב. האם לדעתכם הביקורת על הזקנים והחורים מוצדקת? נמקו.

5. קראו פסוקים ז'- י".

איזבל אומרת לאחאב (פסוק ז'): "אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל. אני אתן לך את כרם נבות היזרעאלי".

ציינו שלוש פעולות (משלושה פסוקים שונים) שאיזבל עושה, שבסופו של דבר מאפשרות לאחאב לקבל את הכרם.

6. **שאלת אתגר:** קראו פסוקים ט"ז- י"ג. במשפט של נבות מסתמכת איזבל על חוקי התורה.

א. בססו והסבירו טענה זו על פי פסוקים ט"ז- י"ג, ועל פי שלושת החוקים:

דברים, י"ז, ו'; שמות, כ"ב, כ"ז; ויקרא, כ"ד, י"ג – ט"ז.

ב. מדוע לדעתכם הקפידה איזבל לפעול על פי החוקים האלה?

7. "הרצחת וגם ירשת" (פסוק י"ט).

א. הסבירו את האשמה שבה אחאב מואשם, וכתבו מדוע מאשימים אותו ולא את איזבל.

ב. איזו משמעות קיבל הביטוי הזה בימינו?

8. מהי תורת הגמול הבאה לידי ביטוי בפסוקים כ"ח – כ"ט? נמקו.

מלכים ב' פרק י"ז – חורבן ממלכת ישראל

פרק י"ז עוסק בממלכת ישראל, ומתאר את הסיבות ההיסטוריות והסיבות הדתיות לחורבן הממלכה בידי אשור ולהשלמת גלותם של עשרת השבטים בימי הושע בן אלה, המלך האחרון למלכי ישראל. ממלכת ישראל, שהתקיימה כ-200 שנה מאז פילוג הממלכה בימי רחבעם בן שלמה, הגיעה לקיצה.

סוף ימי ממלכת ישראל והסיבות ההיסטוריות-מדיניות לחורבן (פס' א'-ו')

הושע בן אלה מלך תשע שנים ועשה הרע בעיני ה' "וַיַּעַשׂ הָרַע, בְּעֵינֵי יְהוָה: רָק, לֹא כְּמִלְכֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הָיוּ, לְפָנָיו" (פס' ב'). מניסוח זה עולה שמעשיו היו פחות בעייתיים ממעשי קודמיו. הוא המלך הישראלי היחיד שלא כתוב עליו שחטא בחטאת ירבעם בן נבט. בעקבות עלייתו של שְׁלֹמֶנֶאֶסֶר מלך אשור (שירש את מקומו של תגלת פלאסר) וחדוש הלחץ האשורי על ממלכת ישראל והפיכתה למדינה וסלית, נאלץ הושע בן אלה לשלם מס כבד לממלכת אשור ולהשתעבד לה. הפסוקים מלמדים כי הושע בן אלה כרת ברית עם סוא מלך מצרים, מתוך תקווה שזו תעזור לו מול אשור. הושע מרד במלך אשור והפסיק לשלם מס הכבד. כתוצאה מהמרד נעצר הושע ונכלא בידי האשורים ושלמנאסר מלך אשור הטיל מצור למשך שלוש שנים על שומרון, עיר הבירה של ממלכת ישראל. כעבור שלוש שנים בשנת 721 לפנה"ס כבש "מלך אשור" את שומרון והגלה רבים מיושבי הממלכה לערים רחוקות ברחבי האימפריה האשורית. שבטי ישראל שגלו נטמעו בממלכות שהוגלו אליהן ורובם אבדו מעם ישראל. עם השלמת הכיבוש האשורי הפכה ממלכת ישראל לפחוה אשורית, וימיה כממלכה עצמאית הגיעו לקיצם. מכאן ואילך נשארה ממלכת יהודה ממלכה יחידה.

שיטת ההגליה האשורית (פס' ו'-כ"ד)

במלכים ב' י"ז ניתן להבין ששיטת ההגליה האשורית הייתה הגליה ופיזור האוכלוסייה של הערים הכבושות ברחבי האימפריה האשורית. במקום האוכלוסייה שפוזרה והוגלתה הושיבו האשורים עמים אחרים שנכבשו על ידם. מטרת השיטה: להחליש את כוח ההתנגדות של העמים הנכבשים, שלא יתארגנו למרוד בהם. העמים שהובאו לאזור היו זרים במקום ותלויים בשלטון המרכזי. הם גרמו לאובדן השורשים של האוכלוסייה הנכבשת ולהטמעתה בעמים אחרים.

חטאי ממלכת ישראל – הסיבה הדתית לחורבן וסיכום ימי ממלכת ישראל (פס' ז'-כ"ג)

עיקרון 'הסיבתיות הכפולה': על פי עיקרון זה האירועים בעולם מתרחשים בהתאם לידו המכוונת של ה' ובד בבד הם תוצר של פעילות אנושית המושתתת על בחירה חופשית. בפסוקים א'-ו' קראנו על הסיבות ההיסטוריות שהובילו לחורבן ממלכת ישראל בידי אשור – התחזקות השליטה האשורית על ממלכת ישראל, מרידת הושע באשור בעזרת מצרים ובעקבותיה מצור על עיר הבירה שומרון, החרבת הממלכה והגליית תושביה. פס' ז'-כ"ג, מציגים את הסיבה הדתית להתרחשויות ההיסטוריות. תחילה, מפורטים חטאי העם, ולאחר מכן (פס' י"ח-כ"ג), מביא הכתוב אמירה כללית על חרון אפו של ה' על שתי הממלכות, ועל עונשה של ממלכת ישראל.

לפניכם דוגמאות לחטאים המוזכרים בפסוקים: הליכה בחוקות הגויים, בניית במות, מצבות ואשרים – לשם עבודה זרה, עבודת העגלים (הקשורה לחטאי ירבעם), עבודת הבעל (הקשורה לחטאי אחאב) וחוסר נכונות לשמוע לדברי הנביאים. הפסוקים מתארים את השפעתו הרבה של ירבעם בן נבט, המלך

הראשון בממלכת ישראל, על חטאי ממלכת ישראל במשך שנות קיומה. הביטוי "חטאות ירבעם" בפסוק כ"ב, הוזכר רבות בפרקים המתארים את מלכי ישראל. פסוק י"ט מזכיר שגם תושבי ממלכת יהודה חטאו ולא הלכו בדרך ה'.

היחידה מסתיימת בתיאור הקשה של גלות ממלכת ישראל: "... וַיִּגַּל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אֲדָמָתוֹ, אֲשׁוּרָה, עַד, הַיּוֹם הַזֶּה" (פס' כ"ג). הגלות הביאה לקיצה של ממלכת ישראל ולהיעלמותם ההיסטורית הכמעט מוחלטת של עשרת השבטים והיא מכונה "גלות עשרת השבטים". במקום התושבים הישראלים של הממלכה הביאו האשורים תושבים זרים, המכונים כותים, והושיבו אותם בארץ. מכאן ואילך נותרה רק ממלכת יהודה.

שאלות למלכים א' – פרק י"ז

1. קראו פרק י"ז פסוק ב' – כ"ג וענו על השאלות:

א. כתבו מהי הסיבה הדתית ומהי הסיבה ההיסטורית לגלות עשרת השבטים?

ב. כתבו מהו האירוע המתואר בפרק ובאיזו שנה לועזית הוא מתרחש.

2. קראו פסוקים ו', כ"ג-כ"ד וענו על השאלות:

א. כתבו מה הייתה שיטת ההגליה של מלך אשור ומהי מטרתה?

ב. האם לדעתכם השיטה של מלך אשור הוכחה כמוצלחת?

3. קראו פסוקים: ח' – כ"ג וענו על השאלות:

א. כתבו מה הם החטאים שחטאו ישראל על פי פרק זה ומה היה עונשם?

ב. כיצד ניתן לראות שהאל לא העניש אותם מיד אלא ניסה למנוע את החורבן?

מגילת אסתר

מגילת אסתר	מבוא למגילה, הקשר לפורים
	נפילת ושתי ועליית אסתר, מרדכי ואסתר, פרקים א' – ב'

מבוא למגילת אסתר

מגילת אסתר נקראת כך על שם הגיבורה הראשית במגילה. המגילה מספרת את סיפור הצלת היהודים ממלכת פרס בימי המלך אחשוורוש. האירוע הזה הוא היסוד לחג הפורים ב-יד' אדר היום שבו נחו היהודים מהמלחמה. לכן קוראים את המגילה בפורים.

המגילה נכתבה כדי למסד את חג הפורים

המגילה מספרת את סיפור הצלת היהודים ואת האיגרת ששלח מרדכי, שבה הוא מצווה על היהודים לחגוג את חג הפורים (פרק ט'). מאז ועד היום אנחנו חוגגים את החג הזה. המגילה נותנת לחג הכשר בצורה מסורתית למחצה: היא מציגה את סיבת החג כאירוע היסטורי שצריך לזכור, כמו כל סיפור שמסביר למה יש לנו חג. מצד שני, הדרך שבה החג נקבע דומה לדרך בה נחקקו החוקים בפרס – מסמך שנכתב על ידי המלך או נציגו והופץ בכל הממלכה. במגילה יש שילוב בין נושא רציני, כמו תכנית להשמיד את היהודים, לבין סגנון קומי. הסיפור מתאר את הדמויות שמתכננות את השמדת היהודים בצורה מצחיקה, עם תיאורים של המלך השיכור וחצר המלוכה שמתעסקת בתענוגות, וגם מצבים מצחיקים שנוצרים מאי הבנות קטנות. כל זה יוצר אווירה קלילה ומצחיקה שמתאימה לחג פורים, שהוא חג של שמחה.

המסר של המגילה

כל אדם מקבל תגמול הראוי לו, המגילה משדרת את המסר שיש השגחה אלוהית. כמו כן, המגילה רומזת שלעולם לא מאוחר לחזרה בתשובה. הקהילה היהודית המתבוללת בפרס חזרה בתשובה ברגע של מצוקה.

הסיבות להכנסתה של המגילה לתנ"ך:

- 1) להסביר על חזרה בתשובה.
- 2) ללמד שהכל מכוון ע"י ה' גם אם זה באופן נסתר.
- 3) לספר על האירוע שבגללם חוגגים את פורים ומקור השם "פורים".

מבחינה היסטורית, יש במגילת אסתר פרט קטן שיכול להתאים למציאות: במאה החמישית לפני הספירה שלט בפרס מלך בשם כסרכסס (כנראה אחשוורוש שבמגילה). ממלכתו השתרעה מהודו ועד כוש, והוא היה ידוע במשתאות הגדולים שערך. נמצאה גם תעודה מתקופתו, שבה מופיע שם של פקיד בכיר בשם "מרדוק", מה שחיזק את הקשר האפשרי לסיפור המגילה.

עם זאת, רוב פרטי המגילה לא תואמים את מה שידוע מההיסטוריה: בתקופה זו לא מוכרת רדיפה של יהודים, המלך היה נשוי כל חייו לאישה אחת בלבד, ורק נסיכה פרסית יכלה להיות מלכה. בנוסף, סגן המלך היה חייב להיות ממוצא פרסי, ולכן לא סביר שמרדכי היה יכול להתמנות לתפקיד.

במגילה ניתן לראות הגזמות ותיאורים חד־דדיים: הרשע הוא רשע מוחלט, והטיפש – טיפש לגמרי. לכן חוקרים רבים סבורים שמדובר בעיקר בסיפור ספרותי, עם גרעין היסטורי קטן. מעניין לציין שבמגילת אסתר שם ה' לא מופיע כלל, ואף על פי כן היא נכללה בכתבי הקודש.

מדוע שם ה' לא נמצא במגילה?

- א. יש הטוענים שהמגילה הזו שייכת לספרות החוכמה - וספרות חוכמה מקראית היא חילונית.
- ב. מגילת אסתר בבסיסה היא סיפור עממי, ובספרות עממית בד"כ אלוהות לא מתערבת.
- ג. את מגילת אסתר קוראים בפורים שהוא חג שמח ונוהגים גם להשתכר וקיים חשש שבזמן כזה יהיה חילול שם ה', לכן המחבר לא הזכיר את שם ה'.

חג פורים נקבע לזכר התשועה הגדולה שאירעה ליהודי פרס ומדי, ודיננו והלכותיו נלמדו מתוך פסוקי המגילה:

- **צום – תענית אסתר:** "לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים הַמְּצֻאִים בְּשׁוֹשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְעַל תְּשׁוּתוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וַיּוֹם גַּם אֲנִי וְנַעֲרָתִי אֲצוּם כֵּן" (אסתר ד', ט"ז).
- **סעודת פורים, משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים:** "וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהְפָּד לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה וּמֵאֵבֶל לַיּוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יָמִי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה וּמִשְׁלֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוּת לְאֲבִיּוֹנִים" (אסתר ט', כ"ב).
- **מנהג התחפושות:** "וְנִהְפְּדָה הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הַמָּה בְּשָׂאֵיהֶם" (אסתר ט', א').

מגילת אסתר - פרק א'

פסוקים א' – ח'

פסוקים אלו הם אקספוזיציה שבה מוצגת דמותו של אחשוורוש. התיאור הוא מפורט, מלך שמולך על 127 מדינות עורך משתה לכבוד הכתרתו בשנה ה-3. יש הטוענים שלקח לו זמן לנצח את כל אויביו ולכן רק בשנה השלישית הוא עורך את המשתה.

פסוקים ט' – י"ב

מחבר המגילה מתאר בצורה מוגזמת את העושר והמלכות של אחשוורוש, כדי להראות עד כמה הוא חזק ובעל מעמד. באותה תקופה, עושר נחשב לסימן ברור של כוח ושליטה. המלך עורך משתה גדול שנמשך שבעה ימים לבכירי הממלכה, אבל מסופר שהחגיגות עצמן נמשכו חצי שנה – מה שמראה שהוא מרבה במסיבות ומשתאות, ולא ברור עד כמה הוא עוסק באמת בענייני הממלכה.

התיאור המפורט של עושרו נועד גם לשכנע את הקוראים שהוא באמת היה עשיר, אבל הוא גם מציג אותו כאדם בזבזן וחסר מעש. במקביל, ושתי המלכה עורכת משתה לנשים. בשיא החגיגה, המלך מצווה להביא את ושתי, לא מתוך געגוע, אלא כדי להתגאות ביופייה – כאילו היא עוד אחד מאוצרותיו. ושתי, בניגוד למקובל באותה תקופה, מסרבת. סירוב זה גורם למלך להיראות חלש ומבוזה בעיני הסובבים אותו.

המשתאות מאופיינים בעושר וביופי רב:

"עֲשֹׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ ... יָקָר תַּפְאָרְתוֹ גְּדוּלָּתוֹ ... חוֹר כְּרֶפֶס וּתְכַלֵּת אָחוֹז בְּחִבְלֵי בּוֹץ וְאַרְגָּמָן עַל גְּלִילֵי כֶסֶף וְעֲמוּדֵי שֵׁשׁ מְטוֹת זָהָב וְכֶסֶף עַל רִצְפָּת בְּהֵט וְשֵׁשׁ וְדָר וְסֹחֲרֵת וְהַשְׁקוֹת בְּכָלִי זָהָב וְכָלִים מַפְלִים שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת רַב כֶּיֶד הַמֶּלֶךְ וְהַשְׁתִּיָּה כֶּדֶת אֵין אֵינֶס" (פסוקים ד'-ח'). לתיאור היופי החיצוני הראוותני הזה אין אח ורע במקרא פרט לתיאור בית המקדש (והמשכן) ששם כל חפץ שימש למטרה רוחנית, והיה קיים קשר פנימי מהותי בין המראה החיצוני שלו לקדושתו הפנימית ולחשיבותו. ואילו הצגת העושר הרב של אחשוורוש באה כדי להאדירו בעיני שריו ועבדיו.

חצר הארמון הייתה מכוסה ביריעות בד מסוגים שונים: חור (אריג פשתן לבן), כרפס (אריג עשוי מצמר) ותכלת (צמר צבוע בצבע תכלת), חבלי בוץ (חבלים מפשתן לבן), ארגמן (צמר צבוע בצבע אדום-ארגמן). החבלים היו קשורים בגלילי כסף (מוטות עגולים מכסף) והיו מתוחים מעליהם. העמודים שבחצר היו עשויים משיש לבן ובוהק.

בחצר היו מפוזרות מיטות זהב וכסף ששימשו להסיבה בעת הסעודה. רצפת החצר הייתה משובצת באבני פסיפס יקרות: בהט (אבן שיש אדומה), שש (אבן שיש כחולה), דר (אבן שיש לבנה ושקופה כפנינה), סוחרת (אבן שיש שחורה). השתייה הוגשה בכלי זהב שונים (גביעים, כוסות וכו'). יין מלכות משובח חולק ביד רחבה לכל דורש כפי רצונו: "וְהַשְׁתִּיָּה כֶּדֶת אֵין אֵינֶס כִּי כֵן יֵסֶד הַמֶּלֶךְ עַל כָּל רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹן אִישׁ וְאִישׁ".

תיאור המשתאות מוכיח שהמלך בעצמו היה שטוף בתענוגות ובהוללות, ונהנה מהצגת עושרו בפני המוני העם שבוודאי יתרשמו ממנו ויתגאו במלכם. במקביל למשתה המלך בחצר הארמון עשתה גם ושתי משתה לנשות הבית.

סירובה של ושתי ועונשה (פס' י' – כ"ב)

הפסקה הראשונה היא הקדמה לאירועים שבפסקה השנייה. ביום השביעי למשתה חל מפנה, כאשר אחשוורוש היה שיכור מאוד – "כְּטוֹב לֵב הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן". הביטוי הזה נאמר כאן בצורה אירונית, כי דווקא כשהוא "במצב רוח טוב", הוא עושה צעד שפוגע בו ובממלכתו. אחשוורוש מצווה על שבעת משרתיו הבכירים להביא את ושתי המלכה לפניו, ומכאן מתחילה להתפתח העלילה.

ושתי, בשונה מאחשוורוש, מוזכרת בשמה ובתוארה כבר בתחילת הסיפור: "גַּם וְשִׁתִּי הַמֶּלֶכָּה עֲשֵׂתָה מְשֻׁתָּה נְשִׁים". לפי המדרש, היא הייתה בת מלך. המלך ביקש שתגיע "בְּכֶתֶר מַלְכוּת" כדי ששרי המדינות יראו את יופייה. בעיני ושתי, הופעה כזו – במיוחד מול חבורה של אנשים שיכורים – הייתה השפלה ופגיעה בכבודה ובכבוד הכתר, ולכן סירבה.

חז"ל ניסו להסביר מדוע היא בחרה להתנגד, כי בחברה הפרסית זה היה מעשה נדיר מאוד. לפי אחד הפירושים, הביטוי "בְּכֶתֶר מַלְכוּת" רומז שהמלך רצה שתבוא עירומה, ורק עם הכתר על ראשה.

בפס' י"ג – כ"ב

הסירוב של ושתי למלא את פקודת המלך מתחיל כסיפור אישי, אבל במהרה הופך לנושא לאומי. אחשוורוש מתייעץ עם שריו מה לעשות, והם חוששים שאם ישנה את דעתו, הוא יכעס עליהם. לכן הם מציעים להפוך את ההחלטה לחוק ממלכתי, מפני שבפרס של אותה תקופה אי אפשר היה לבטל חוק שנקבע.

העונש שנקבע: ושתי תודח מתפקידה, ולא תורשה לראות את המלך עוד. במקומה תיבחר מלכה אחרת. כך נוצר עיקרון של "מידה כנגד מידה" – מי שסירבה להופיע לפני המלך, לא תוכל להופיע בפניו לעולם. כדי למנוע מנשים אחרות בממלכה לחקות את מעשיה, מוצע לשלוח אגרות לכל המחוזות, הקובעות שעל האישה לציית לבעלה.

הסיפור מציג את אחשוורוש כמלך חובב משתה ויין, הנשלט על ידי שריו. העלילה נפתחת בלי קשר לעם היהודי, אך החלטה זו מובילה בהמשך להגעתה של אסתר לארמון.

הדחתה של ושתי מזכירה את סיפור שאול המלך, ממנו נלקחה המלכות וניתנה לדוד: "קָרַע ה' אֶת מְמָלְכוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעֲלִידָא...". כאן, באופן אירוני, המלוכה עוברת אל אסתר: יהודייה משבט בנימין, אותו שבט של שאול.

המלך מקבל את עצתו של ממוכן, ושולח אגרות בכל לשונות הממלכה: "לְהִיּוֹת כָּל אִישׁ שֶׁרַר בְּבֵיתוֹ וּמִדְּבַר כְּלָשׁוֹן עֲמוֹ" – כל בעל ישלוט בביתו, כפי שנקבע בחוק החדש.

=====

שאלות למגילת אסתר פרק א'

1. ציינו ארבעה פרטים מהאקספוזיציה והסבירו כיצד הם חשובים להמשך העלילה.

2. מדוע עורך אחשוורוש משתה רק בשנה השלישית למלכותו, ולא מיד כשעלה לכס השלטון?

3. הביאו שלושה תיאורים מהמשתה המוכיחים את עושרו של אחשוורוש? והסבירו מה הייתה מטרתו של אחשוורוש בהצגתם?

4. כמה משתאות עורך אחשוורוש בפרק זה ומיהו קהל היעד בכל אחד מהם?

5. מדוע סירבה ושתי להגיע למשתה אחשוורוש?

6. הסבירו מדוע הביטוי "כְּטוֹב לֵב הַמֶּלֶךְ בְּיָנִין", הוא ביטוי אירוני?

7. קראו פס' ג'-ד', ט'-כ"ב.

מגילת אסתר מציגה את אחשוורוש באור אירוני (גרוטסקי).

א. הביאו שלוש הוכחות מפס' ג'-ד', ט'-ט"ו לכך שאחשוורוש מוצג באור אירוני, והסבירו את האירוניה שבהן.

ב. בתגובתו של ממוכן בפס' ט"ז-כ"ב הופכת "תקרית משפחתית" ל"משבר לאומי" (על פי א' ברלין, "אסתר") בססו טענה זו על הכתוב והסבירו במילותיכם.

מגילת אסתר - פרק ב'

מבנה הפרק - הפרק כולל ארבע פסקאות:

א. פיסקה ראשונה: עצת נערי המלך	(פס' א'-ד')
ב. פיסקה שנייה: אסתר נלקחת אל ארמון המלוכה	(פס' ה'-י"ד)
ג. פיסקה שלישית: המלכת אסתר	(פס' ט"ו-כ')
ד. פיסקה רביעית: מעשה בגתן ותרש	(פס' כ"א-כ"ב)

פס' א' – ד' אחשוורוש מתפכח מהיין מתגעגע לוושתי ומחליטים לחפש לו מלכה. הפרק פותח בתיאור התפכחותו של אחשוורוש משכרונו. המציאות החדשה חודרת לתודעתו בהדרגה: זכר את נשתי – את אהבתו אליה. ואת אשר עשתה – את חטאה ("אשר לא עשתה את מאמר המלך"). ואת אשר נגזר עליה – אולי עונשה היה חמור מידי ביחס למעשה.

פס' ה' – ז' בפיסקה זו נכנסת העלילה לסיפור היהודי: "איש יהודי הנה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני". איש יהודי משמעו אדם אחד ממשפחות יהודה המיוחסות, אשר הוגלו עם יכניה מלך יהודה (כמתואר בספר מלכים ב', פרק כ"ד, י"ט-ו). מקור השם **מרדכי** הוא בשמו של האליל הבבלי **מרדך**, והוא משקף את ההתבוללות שהייתה בקרב חלק מיהודי הגולה, עד כדי כך שלא נמנעו מלתת לילדיהם שמות של אלים זרים. למרות זאת, חז"ל העריכו מאוד את מרדכי וראו בו את גדול הדור, ראש הסנהדרין, כפי שמתואר בסוף המגילה: "כי מרדכי היהודי משנה למלך... דרש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו" (אסתר י', ג'). חז"ל ביקשו לתת לשמות מרדכי ואסתר פירוש עברי: "הדסה" הוא שמה העברי של אסתר, ו"מרדכי" רומז ל"מור" – בושם נעים שהיה חלק מבשמי הקטורת במשכן.

בקטע זה מופיעות לראשונה שתי דמויות מרכזיות: מרדכי ואסתר. נאמר על מרדכי שהוא "יהודי", לא במובן של שבט יהודה אלא כשייכות לעם היהודי כולו, שכן בתקופה זו כל בני ישראל כונו "יהודים". עם זאת, מוצאו האמיתי היה משבט בנימין, ממשפחתו של שאול המלך. הדבר נועד להראות קשר היסטורי: שאול נלחם בעמלק אך השאיר בחיים את אגג מלך עמלק, ובכך עבר על מצוות ה'. מרדכי, צאצא של שאול, נאבק בהמן האגגי (ממשפחתו של אגג) ומשלים בהצלחה את המאבק ששאול נכשל בו. על פי המסופר, מרדכי הוא מצאצאי המוגלים בגלות יהויכין כלומר, לא הוא עצמו אלא אבותיו הוגלו.

לאסתר שני שמות: "אסתר" – שם בעל אופי גלותי המזכיר את האלה הבבלית **אשתר**, ו"הדסה" – שמה העברי. היא הייתה יתומה, ודודה מרדכי אימץ אותה. בפסוק ז' מודגש יופייה הרב, תיאור שמקדם את העלילה ומסביר את בחירתה למלכה בהמשך המגילה.

פס' ח'

"ותילקח אסתר אל בית המלך" הפועל לקח במקרא הוא במשמעות של לקיחה בכוח כנגד רצונה. חייבו אותה בצו המלך שאומר להביא את כל הנשים היפות.

דמותה של **אסתר** במגילה משתנה במהלך העלילה: בתחילה היא פסיבית וצייתנית, ובהמשך היא הופכת ליוזמת ואקטיבית.

כאשר אסתר מגיעה לבית אחשוורוש יחד עם שאר הנערות הבתולות, היא מקבלת טיפול וטיפוח במשך שנה שלמה. בניגוד לשאר הנשים, היא לא מבקשת תוספות מיוחדות או קישוטים כדי לייפות את עצמה. בשלב זה היא מצייתת להוראות – הן של מרדכי והן של משרתי הארמון.

מרדכי מצווה עליה להסתיר את מוצאה היהודי, ויש לכך שתי סיבות אפשריות:

1. ייתכן שבין שרי המלך היו אנשים ששונאים יהודים, והסתרת המוצא תגן עליה ותמנע מצב שבו יתנכלו לה והיא תישאר בארמון רק כפילגש פשוטה.

2. ייתכן שהיא רצתה לשמור את המצוות בסתר, מבלי לעורר תשומת לב.

מפס' י"ט מרדכי מתואר כאדם בעל מעמד בחצר המלך – הוא יושב בשער המלך, ייתכן כחלק משירות חשאי, ולכן מצליח לגלות מזימות נגד המלך. בזכות מעמדו הוא גם יכול להסתובב בסביבת חצר הנשים ולעקוב אחרי מצבה של אסתר.

אסתר מצליחה למצוא חן בעיני כל מי שרואה אותה גם בזכות יופייה וגם בזכות צייתנותה. בהמשך היא מוצאת חן גם בעיני המלך עצמו. במגילה מתואר אחשוורוש בצורה מעט נלעגת, כאשר נאמר שכל אישה המועמדת למלכות צריכה לעבור שנה שלמה של טיפוח: שישה חודשים בשמן ושישה חודשים בבשמים. לבסוף, אחשוורוש בוחר באסתר למלכה. הוא עורך משתה גדול לכבוד המלכתה, ובו הוא מעניק מתנות לכל המשתתפים.

בפס' י"ח במשתה ההכתרה של אסתר, המלך מכריז על "משאת כיד המלך". מדובר על הקלה במיסים לכל נתיני הממלכה, כדי לשתף את כולם בשמחתו ובאהבתו למלכה החדשה. בכך הוא מבטא את רצונו שכולם ישמחו יחד איתו.

אף על פי שאסתר זכתה במעמד הגבוה ביותר בממלכה, היא ממשיכה להישמע להוראות מרדכי ואינה מגלה את מוצאה היהודי, כפי שציווה עליה. יש המפרשים כי גם לאחר הכתרתה היא חששה שאם תספר למלך על יהדותה, הוא עלול להרגיש שנעשה לו תרגיל ולהתרחק ממנה.

פס' כ' – כ"ב בסוף הפרק מסופר שמרדכי מגלה מזימה להתנקש בחיי המלך אחשוורוש. שני שומרי הסף, בגתן ותרש, תכננו לרצוח את המלך. מרדכי, שישב בשער המלך (מקום שבו ישבו נכבדי העיר ובעלי תפקידים חשובים) שמע על המזימה ומיהר להעביר את המידע לאסתר. אסתר מסרה את הדברים למלך בשמו של מרדכי. הקושרים הוצאו להורג, והאירוע נרשם בספר דברי הימים של המלך, המכונה גם "ספר הזיכרונות". בפרק מתוארת במקביל דמותה של אסתר (שנלקחה לארמון והומלכה) לצד דמותו של מרדכי, שמדי יום היה מתהלך לפני חצר בית הנשים כדי לברר מה שלום אסתר. לכאורה, הסיפור על בגתן ותרש אינו קשור ישירות לעלילה הראשית. אך למעשה הוא מהווה רמז מקדים (הטרמה) לאירועים חשובים שיתרחשו בהמשך המגילה, כאשר המידע הזה יחזור ויהפוך לחלק משמעותי בעלילה.

בין פרק א' ל- ב' יש שני קשרים:

- א. בשניהם מדובר על משתה.
- ב. בפרק א' ושתי מורדת ובפרק ב' השרים מורדים (רוצים לרצוח אותו).

בהמשך המגילה חל מפנה בדמותה של אסתר. אם בתחילה היא צייתה להוראות מרדכי ונשארה פסיבית, הרי שכאשר המן גוזר להשמיד את היהודים (פרק ג' פס' י"ב-י"ג), היא מבינה שעליה לקחת אחריות. מרדכי פונה אליה ומבקש שתתחנן למלך לבטל את הגזרה. בתחילה היא מהססת, כי ידוע שכל מי שנכנס אל המלך בלי הזמנה עלול להיהרג.

לאחר שיחה עם מרדכי, היא משנה את גישתה ולוקחת פיקוד: אסתר מורה למרדכי לאסוף את כל היהודים בשושן לצום שלושה ימים בעבורה, והיא עצמה צמה יחד עם נערותיה. כך היא קובעת את התנאים למאבק ומנהיגה את העם כולו.

אסתר פועלת באומץ, נכנסת אל המלך ללא הזמנה ומזמינה אותו ואת המן לשני משתאות שהיא יוזמת. היא מתזמנת את חשיפת מזימתו של המן לרגע המתאים ביותר, מול פני המלך, ובכך מצילה את עמה.

=====

שאלות למגילת אסתר פרק ב'

1. הסבירו את מקורות השמות של מרדכי ואסתר.

2. כיצד סיפורו של מרדכי סוגר מעגל עם ימי שאול המלך?

3. מדוע לדעתכם מרדכי מצווה על אסתר שלא לגלות את עמה ומולדתה?

4. בפס' ט"ז-י"ז מתוארות ההכנות לקראת פגישת הנערות עם המלך.

א. על פי הכתוב, מה הייתה המטרה של הכנות אלה?

ב. קראו פס' י"ג, ט"ו : מה אפשר ללמוד על אסתר מן המסופר בשני פסוקים אלה? בססו מן הכתוב.

5. שאלת אתגר : קראו אסתר, ב', פס' ה' - ט'.

א. איזה קושי עולה מההשוואה בין תחילת פסוק ה' לבין סופו, וכיצד פסוק ו' פותר קושי זה?

ב. קראו מדרש אסתר רבה (ו', ו') :

" ובכל יום ניום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים (אסתר ב', י"א), אמר [מרדכי] : אפשר לצדקת זאת שתנשא לערל, אלא שעתיד דבר גדול שיאירע על ישראל ועתידים להנצל על ידיה." איזה קושי מוצא המדרש בסיפור מגילת אסתר, וכיצד הוא פותר קושי זה?

6. כיצד מציל מרדכי את המלך? הסבירו את חשיבות המקרה להמשך העלילה.

מגילת רות

מגילת רות מבוא	הקדמה למגילת רות – הקשר לחג השבועות, ערכי המגילה, תקציר הפרקים הנלמדים
מגילת רות, פרק א'	הטרגדיה במשפחת אלימלך תהליך הפרידה והחיבור בין נעמי לכלותיה י' – י"ז (חוק הייבום) החזרה לבית לחם (גירור וקבלת הזר) י"ח – כ"ב
מגילת רות, פרק ב'	דמותם של בועז, הקוצרים ורות בועז ורות (חוק הלקט) יחסי רות ונעמי י"ח – כ"ג
מגילת רות, פרק ג'	ההכנות למפגש עם בועז בלילה המפגש בחצי הלילה (תמר ויהודה) הציפייה לגואל ח' – י"ג י"ד – י"ח
מגילת רות, פרק ד'	הגאולה (מצוות החליצה) חתונת בועז ורות מגילת היוחסין של דוד א' – ח' ט' – י"ג י"ד – כ"ב

מבוא למגילת רות

מגילת רות נקראת כך על שם הדמות המרכזית שבה: רות המואבייה. המגילה היא אחת מתוך **חמש המגילות** שבחלק ה"כתובים" של התנ"ך. היא מספרת את סיפורה של רות, אישה ממואב, אשר לאחר שבעלה מחלון נפטר, בחרה להישאר נאמנה לחמותה נעמי ולחזור איתה לארץ ישראל. בארץ היא פוגשת את בועז, קרוב משפחתה של נעמי, ונישאת לו. לבסוף היא יולדת את **עוז**, שהיה סבו של דוד המלך. האירועים במגילה מתרחשים בתקופת **השופטים**, תקופה לא יציבה מבחינה פוליטית וחברתית, שבה "אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה" (שופטים י"ז, ו'). בארץ היה לעיתים מחסור במזון, ולכן משפחות עברו למקומות אחרים כדי לשרוד. משפחתה של נעמי עזבה את בית לחם בגלל רעב ועברה למואב, שם התרחשו האירועים הראשונים של המגילה.

המגילה מדגישה ערכים של **נאמנות, חסד ואמונה**: רות נשארת נאמנה לנעמי גם כשאין לה חובה לכך; בועז מגלה חסד כלפי רות ונעמי ודואג לפרנסתן; ורות, שהייתה זרה, מתקבלת בעם ישראל בזכות מעשיה הטובים – עד שהיא הופכת לחלק משושלת בית דוד.

סיפורה של רות ממחיש כיצד מעשים טובים, נאמנות ודאגה לזולת יכולים לשנות גורלות לא רק של יחידים אלא של עם שלם.

זמן קריאת המגילה וסיבותיו

מגילת רות נקראת בחג השבועות, ויש לכך כמה סיבות :

- א. בסיום פרק א' נאמר שרות ונעמי הגיעו לבית לחם "בְּתַחֲלֵת קֶצִיר שְׁעָרִים" (א', כ"ב) וחג השבועות הוא בדיוק זמן הקציר.
- ב. בפרק א' רות מביעה נאמנות לעם ישראל ולאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל "עַמִּי וְאֱלֹהֵי אֲלֹהֵי" בדומה למה שקרה במעמד הר סיני, כשעם ישראל קיבל את התורה. חג השבועות הוא חג מתן תורה.
- ג. רות מצטרפת לעם ישראל ובאה "לחסות תחת כנפי ה'", והמגילה כולה עומדת בסימן חסד : החסד של רות כלפי נעמי, החסד של בועז כלפי רות, והחסד של ה' כלפי עמו. גם מתן תורה נחשב לחסד גדול של ה' לישראל.
- ד. לפי המסורת, דוד המלך נולד ונפטר בחג השבועות, ומגילת רות עוסקת בייחוסו : רות היא הסבתא־רבתי של דוד.

מי חיבר את המגילה?

- א. על פי המסורת שמואל הנביא כתב את הספר (ואת ספר שופטים).
- ב. על פי ביקורת המקרא הספר נכתב בימי עזרא ונחמיה, בימי הבית השני (538-516 לפנה"ס) כפולמוס נגד השקפת עזרא ונחמיה שהביעו התנגדות נחרצת לנישואים עם נשים נוכריות ובכדי להראות את החיוב שבנשים אלו.

פרופ' יאיר זקוביץ' במאמרו טוען כי מועד כתיבת המגילה (מתוך : אנציקלופדיה עולם התנ"ך, מגילות, עמ' 74) נסמך על המשפט בפרק ד', ז': "וְזֹאת לְפָנֶיךָ בְּיִשְׂרָאֵל עַל-הַגָּאֹלָה וְעַל-הַתְּמוּנָה, לְקַיֵּם כָּל-דְּבָרֵי וְטוֹעֵן שֶׁהַמִּשְׁפָּט מַעֲיֵד שֶׁמְדוּבָר בַּמִּנְהַג קְדוֹם וּבִימֵי הַמִּסְפָּר כָּבֵד אֵין נוֹהֲגִים בּוֹ.

כלומר, המחבר מדבר על האירועים מפרספקטיבה של זמן, כך שניכר שזמן הכתיבה הוא אחרי האירועים המתוארים במגילה.

מגמת מגילת רות

1. חינוך לעשיית חסדים

- המגילה כולה עומדת בסימן חסד – אהבה, מסירות ונאמנות לפני משורת הדין :
- רות דבקה בנעמי למרות שלא הייתה חייבת לכך, דואגת לפרנס את חמותה, ואף מקיימת את מצוות הייבום ומולידה בן להקים זכרון לבעלה המת.
 - בועז עושה חסד עם רות כשהיא מגיעה לשדהו – מעניק לה יחס מיוחד, דואג לה ולנעמי, ומסכים "לגאול" אותה.

שניהם זוכים לגמול על מעשיהם בכך שדוד המלך יוצא מצאצאיהם, ובברכות רבות נוספות.

ר' זעירא אמר : "מגילת רות אין בה לא טומאה ולא טהרה, לא איסור ולא היתר ... אם כן למה נכתבה? ללמדך כמה שכר טוב מגיע לגומלי חסדים" (רות רבה, ב', ט"ו)

המילה "חסד" מופיעה במגילה שלוש פעמים, וכל פעם בהקשר אחר : נעמי מודה לכלותיה על החסד שעשו עימה (א', ח'), נעמי משבחת את בועז על חסדיו כלפי רות (ב', כ'), בועז משבח את רות על מסירותה במצוות הייבום (ג', י').

בכל המקרים, מעשי החסד מובילים לגמול שהוא הולדת דוד המלך וצאצאים מבורכים.

2. סיפור ייחוסו של דוד המלך

דעה נוספת רואה במגילה אמצעי לספר על מוצאו של דוד המלך. בספר שמואל חסרה רשימת הייחוסין של ישי אבי דוד, ובפרק ד' פסוקים י"ח–כ"ב במגילת רות מופיעה רשימה זו כהשלמה. בנוסף, בספר שמואל א', כ"ב, ג'–ד', דוד מבקש ממלך מואב להגן על הוריו. ייתכן שהדבר נבע מקשרי דם שכן רות, סבתא־רבתא של דוד, הייתה מואבייה, ומלך מואב ראה בו קרוב משפחה.

חוקים חשובים להבנת מגילת רות

חוק הייבום

בדברים כ"ה, ה'–י' נאמר: "כִּי-יָשְׁבוּ אָחִים יַחְדָּו, וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וְיָבִין אִין-לוֹ לֹא-תִהְיֶה אִשֶּׁת-הַמֵּת הַחוּצָה, לְאִישׁ זָר: יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ, וְלָקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה. וְהָיָה, הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד--יָקוּם, עַל-שֵׁם אָחִיו הַמֵּת; וְלֹא-יִמָּחֶה שְׁמוֹ, מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם-לֹא יִחְפֹּץ הָאִישׁ, לָקַחַת אֶת-יִבְמָתוֹ; וְעָלְתָה יִבְמָתוֹ הַשְּׂעֵרָה אֶל-הַזִּקְנִים, וְאָמְרָה מֵאֵן יִבְמִי לָקָם לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל--לֹא אָבָה, יִבְמִי. וְקָרָא-לוֹ זִקְנִי-עִירוֹ, וְדָבְרוּ אֵלָיו; וְעָמַד וְאָמַר, לֹא חָפְצָתִי לָקַחְתָּהּ. וְנָגְשָׁה יִבְמָתוֹ אֵלָיו, לְעִינֵי הַזִּקְנִים, וְחָלְצָה נַעֲלָהּ מֵעַל רִגְלוֹ, וְיָרְקָה בְּפָנָיו; וְעָנְתָה, וְאָמְרָה, כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ, אֲשֶׁר לֹא-יִבְנֶה אֶת-בֵּית אָחִיו. וְנִקְרָא שְׁמוֹ, בְּיִשְׂרָאֵל: בֵּית, חֵלוֹץ הַנָּעַל"

המשמעות: כאשר אדם נפטר בלי להשאיר בן, מצווה שאחיו יישא את אלמנתו. נישואים אלו נקראים **ייבום**. הבן הראשון שיוולד להם ייקרא על שם האב המת, וכך יונצח שמו. המטרה של המצווה היא לשמור על זכרו של המת ולהמשיך את שמו בתוך משפחתו.

אם האב אינו מעוניין לשאת את אלמנת אחיו, מתקיים **טקס חליצה** – טקס שבו משחררים את האישה מהחובה להינשא ליבם, וכך היא חופשיה להינשא לכל גבר אחר.

חוק גאולת השדה

בספר ויקרא כ"ה, כ"ה נאמר: "כִּי-יָמוּת אָחִיךָ, וּמָכַר מַעְחָזוֹ--וּבָא גֹאֵל, הַקָּרֵב אֵלָיו, וְגָאֵל, אֶת מִמְכָּר אָחִיו" **המשמעות:** אם אדם מתרושש מנכסיו ונאלץ למכור את אחוזתו/ביתו, הגואל (=בן המשפחה) הקרוב אליו ביותר יכול לגאול את האדמה (בתשלום) כדי שתישאר בידי המשפחה.

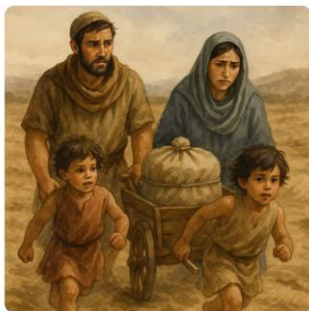
מגילת רות – פרק א'

"ויהי בימי שפוט השופטים" – (פס' א')

המשמעות הפשוטה של הפסוק היא "כאשר השופטים שפטו", אך חז"ל פירשו זאת גם כביקורת – **הימים בהם שפטו את השופטים**, "כלומר העם היה מעז לשפוט ולבקר את מנהיגיו. תקופת השופטים נמשכה יותר מ-300 שנה, לפני תקופת המלכים. השופט נבחר בהסכמה כללית, הכריע בעניינים אישיים וציבוריים, אך לא היו לו כוחות משטרה או צבא קבוע – הצבא הוקם רק בהתנדבות ובשעת הצורך. השיטה התבססה על אמון בין ההנהגה לעם.

עם זאת, בספר שופטים מסופר על משברים קשים שנגרמו מכך ש"אין מלך בישראל", מה שמרמז על צורך במנהיגות חזקה יותר. סיפור מגילת רות מתרחש בתקופה זו, כשהיעדר סמכות מרכזית יצר מצב שבו עשירים חששו לאבד את רכושם לעניים. ייתכן שזו הייתה אחת הסיבות לכך שאלימלך בחר לעזוב את הארץ.

פס' ב': "ושם האיש אלימלך (המשפחה המיוחסת של יהודה) "ושם אשתו נעמי (מלשון נועם, הייתה מפורסמת במעשי החסד שלה) ושם שני בניו מחלון (כמו חולין) וכליון (סוף וכליה)", שמות המסמלים את מה שקרה להם בסופו של דבר..."...ויבואו שדי מואב ויהיו שם" - קל מאוד לעזוב את ארץ ישראל לטובת הגולה אבל לחזור אחר כך, הרבה יותר קשה.

בטבלה שלהלן מופיעים לסיכום פרטי המידע שנמסרים במצג:

המידע	פירוט והסבר
התקופה	שפוט השופטים.
המצב הכלכלי	בפתיחת המצג – רעב ביהודה. בסיום – הרעב הסתיים.
הדמויות הפועלות	אלימלך – אבי המשפחה. נעמי – האם. מחלון וכילון – הבנים. רות וערפה – הכלות.
הייחוס השבטי	יהודה.
המקום	תנועה מבית לחם למואב. תנועה ממואב לבית לחם.
משך השהייה של המשפחה במואב	עשר שנים.
קורות המשפחה במואב	אבי המשפחה מת. הבנים נשאו נשים מואביות. הבנים מתו. נעמי וכלותיה יוצאות לדרכן ליהודה.

אסון רודף אסון (פס' א' - ו')

שלושת המשברים בתחילת המגילה

1. המשבר הלאומי – רעב בארץ

“וַיְהִי קָדָב בָּאָרֶץ” – משפחת אלימלך מבית לחם (אלימלך, נעמי ושני בניהם – מחלון וכליון) מחליטה להגר למואב כדי למצוא פרנסה. על פי המסורת, אף על פי שלאלימלך היו סיבות טובות לעזוב, הוא נחשב בעיני ה' לאשם בכך שנטש את עמו בשעת צרה, ולכן נענש במוות מוקדם.

2. המשבר המשפחתי – מות אלימלך

“וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעָמִי” – לאחר מותו, נעמי ובניה נשארים במואב ואף מנסים להשתקע שם. במקום לחזור לישראל, הם נשארים עוד כעשר שנים, ובמהלך הזמן הזה הבנים נושאים נשים מואביות – ערפה ורות (שעל פי המדרש היו בנותיו של עגלון מלך מואב). נישואי תערובת אלו נחשבו אז כעלבון לעם היהודי.

3. המשבר האישי – מות הבנים

“וַיָּמָתוּ גַם שְׁנֵיהֶם מַחֲלֹן וְכִלְיוֹן” – נעמי נשארת אלמנה ושכולה, ורק עם שתי כלותיה. לפי המדרש, אובדן הרכוש והעוני הקשה שהגיעו לפני מותם של בני המשפחה היו בבחינת "אזהרה

משמים" על עזיבת המסורת והעם. המצב הכלכלי הידרדר כל כך, שלא נותר כסף אפילו לתכריכים לקבורת הבנים, וכלותיהם – הנסיכות המואביות – נאלצו לממן את הוצאות הקבורה.

האור בקצה המנהרה:

למרות האבל והקושי, מגיעה בשורה: בבית לחם שוב יש לחם "כי-פקד יהוה את-עמו, לתת להם לחם" זה הרגע שמתחיל את העלילה של חזרת נעמי ורות לארץ ישראל.

רות ונעמי בדרך לארץ יהודה (ח'–י"ח)

לאחר מות בעלה ושני בניה, נעמי מחליטה לחזור מעיר מגוריה הזמנית במואב אל בית לחם שבארץ יהודה. היא שמעה "כי-פקד יהוה את-עמו, לתת להם לחם" (פס' ו') כלומר, שוב יש שפע מזון בארץ. שתי כלותיה, רות וערפה, שגם הן התאלמנו מצטרפות אליה בתחילת הדרך.

הדיאלוג הראשון – פס' ח'–י'

ברגע שנעמי מבינה שהן באמת מתכוונות ללכת איתה, היא עוצרת ומדברת אליהן ברכות אך בתקיפות: "לִכְנָה שִׁבְנָה, אִשָּׁה לְבֵית אִמָּה; יַעֲשֶׂה (יַעֲשֶׂה) יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד, כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עִם-הַמֵּתִים וְעִמָּדִי." (פס' ח') היא מודה להן על כל מה שעשו למען בניה המנוחים ולמענה, ומאחלת להן למצוא בית חדש ובעל חדש שיאהב וידאג להן. שתיהן עונות יחד: "כי-אתָּךְ נָשׁוּב, לְעַמֶּךָ." (פס' י') הן מרגישות מחוברות אל נעמי ורוצות להיות חלק מעם ישראל.

הדיאלוג השני – פס' י"א–י"ד

נעמי מנסה לשכנע אותן שוב: "שִׁבְנָה בְּנָתִי, לָמָּה תִּלְכְּנָה עִמִּי הַעוֹד-לִי בָנִים בְּמַעֲי, וְהָיוּ לָכֶם לְאִנְשִׁים" (פס' י"א) כלומר, אין לה דרך להבטיח להן עתיד משפחתי. גם אם תינשא מחדש כבר הלילה וייוולדו לה בנים, הן לא יכולות לחכות עד שיגדלו כדי להינשא להם. היא מדגישה שהחיים לצידה יהיו קשים: אין לה רכוש, היא ענייה, וחייה מלאים במרירות בעקבות האסונות שפקדו אותה. התגובה שונה בין השתיים: ערפה נכנעת לדברי ההיגיון, נפרדת מנעמי בדמעות ונשיקה, ושבה למשפחתה במואב. רות, לעומת זאת, מחבקת את נעמי ומסרבת לעזוב.

הדיאלוג השלישי – פס' ט"ו–י"ח

נעמי פונה לרות בפעם האחרונה "שׁוּבִי, אַחֲרֵי יְבָמְתֶךָ" – לכי בדרכה של ערפה, זה טבעי ונכון. רות עונה במילים המפורסמות, שמבטאות את עוצמת בחירתה: "וְתֹאמַר רות אל-תִּפְגַּעֲנִי-בִּי, לְעֹבְדָךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרֶיךָ: כִּי אֶל-אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלָיו, וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִּי אֵלָיו--עִמָּךְ עָמִי, וְאֵלֶיךָ אֵלֹהִי. בְּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת, וְשָׁם אֶקָּבֵר; כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִּי, וְכֹה יוֹסִיף--כִּי תִמּוּת, וְפָרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ." (פס' ט"ז–י"ז). רות לא רק מתחייבת להישאר עם נעמי, אלא מקבלת על עצמה את האמונה היהודית ואת גורלה של נעמי, עד המוות. נעמי מבינה שאין טעם לשכנע אותה יותר, והשתיים ממשיכות יחד בדרכן לבית לחם.

שלושת הדיאלוגים מראים :

- ❖ את הקשר החזק בין נעמי לכלותיה.
- ❖ את המסירות המיוחדת של רות, שבחרת בדרך קשה אך ערכית – להיצמד לנעמי ולקבל את אמונתה, גם בלי הבטחות לעתיד נוח.
- ❖ את ההבדל בין רות לערפה – האחת בוחרת להישאר באזור הנוחות, והשנייה יוצאת למסע חדש שעתיד לשנות את ההיסטוריה, כי מצאצאיה ייולד דוד המלך.

בבית לחם (י"ט - כ"ב)

המספר המקראי עובר במהירות על הדרך ממואב לבית לחם " וַתֵּלֶכְנָה שְׁתֵּיהֶם, עַד-בּוֹאֲנָה בֵּית לָחֶם" אין תיאור של מה קרה בדרך, מה הן דיברו או חשבו. לפתע הן כבר שם. כאשר הן נכנסות לעיר, יש תגובה מיידית: " וַתֵּהֶם כָּל-הָעִיר עֲלֵיהֶן, וַתֹּאמְרָנָה הַזֹּאת נְעָמִי." (פס' י"ט) כל העיר סוערת. בעיקר נשות המקום מתקבצות ושואלות זו את זו בתדהמה: "הַזֹּאת נְעָמִי" לפני שנים נעמי יצאה מהעיר כאישה צעירה, נאה ובעלת רכוש, וכעת היא חוזרת ענייה, בודדה, ושבורה מאובדן בעלה ושני בניה.

נעמי מגיבה בכאב: " וַתֹּאמֶר אֶלְיָהֶן, אֵל-תִּקְרָאנָה לִי נְעָמִי: קָרָאנָה לִי מְרָא, כִּי-הִמְר שְׂדֵי לִי מָאד ... " (פס' כ') היא אומרת ששמה "נעמי" (מלשון נועם) כבר לא מתאים לה, ושכעת היא "מרה" (מלשון מרירות). היא מרגישה כאילו נלקח ממנה כל מה שהיה לה – היא חזרה "רִיקָם", בלי משפחה ובלי רכוש.

ניתן להניח שעבור רות, השומעת את חמותה ומורתה הרוחנית מדברת כך בפומבי, זה רגע מבלבל וקשה.

שאלה: איך ייתכן שכל העיר הבחינה בהן כל כך מהר, ואיך היה להם אומץ לשאול בקול "הַזֹּאת נְעָמִי"?

הסבר אפשרי: יום לפני שהן הגיעו, נפטרה אשתו של בועז, אחד המנהיגים החשובים בעיר. למחרת נערכה

הלווייתה בנוכחות רבים, וכאשר שבו מהלוויה, בדיוק באותו זמן נכנסו נעמי ורות לעיר. התושבים זכרו את נעמי מתקופתה כצעירה יפה ועשירה שתמיד עזרה לאחרים, וכעת עמד מולם מראה שונה לחלוטין – אישה מבוגרת, עייפה, ענייה ושבורה. התדהמה גרמה להם לפלוט: *האם ייתכן שזו נעמי?*

"וְהָמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם בְּתַחֲלֵית קִצִּיר שְׁעָרִים" - ציון הזמן:

תקופת הקציר בארץ ישראל נמשכת בערך שלושה חודשים בלבד, אך היא משתנה מאזור לאזור. לפי המסורת של חז"ל, *קציר השעורים* נקרא גם "ראשית הקציר" – והוא הזמן שבו מביאים למקדש את העומר, סמוך לחג הפסח (ויקרא כ"ג, י'). *קציר החיטים* מתקיים סמוך לחג השבועות (שמות ל"ד, כ"ב). בסיפור, הפרק מתחיל במצב של רעב קשה, אך מסתיים בתקופה של שפע – בקציר השעורים. שינוי זה, שבו הסיפור עובר מחוסר ומצוקה לתקווה ושפע, נקרא "**סיום מהופך**". קציר השעורים כאן מסמל את תחילת השינוי לטובה בעלילה.

לסיכום - למה כדאי לשים לב?

- א. **בימי שפט השפטים.** פתיחת המגילה קושרת בינה ובין תקופת השופטים. בסוף המגילה (בעוד ארבעה פרקים בסך הכל) נבין יותר את המיקום של הסיפור המשפחתי בציר הזמן הלאומי.
- ב. **שמות מספרים.** לכל הדמויות בפרק יש שמות, לגברים וגם לנשים. "אֶלְיָמֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נַעֲמִי וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו מְחִלּוֹן וְכִלְיוֹן... נָשִׁים מְאָבִיּוֹת שֵׁם הָאֶחָת עֶרְפָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית רוּת" (פס' ב'-ד'). צליל שמות הבנים מְחִלּוֹן וְכִלְיוֹן מתאים לסיפור על סופם הטרגי. שמה של ערפה יכול ללמד על הפרדה, הפניית העורף לרות (אם כי הסיפור אינו שופט אותה לשלילה). נעמי מעידה על עצמה ששמה עם צלילו הנעים כבר אינו מתאים לה "קָרָאן לִי מָרָא כִּי הֵמָּר שָׂדֵי לִי מָאֵד" (פס' כ'). וגם על שמה של רות יש מדרשים ופירושים.
- ג. **חסד.** נעמי בפסוק ח פותחת את החסדים במגילה בחסדן של רות וערפה כלפיה "יַעֲשֵׂה ה' עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים וְעַמָּדִי". תשאירו את הרשימה פתוחה.
- ד. **יד ההשגחה.** ה' מתואר כאחראי לרעב ולסיומו: "כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ לָתֵת לָהֶם לֶחֶם", נעמי רואה עצמה כמי שהאסונות באו לה מאת ה': "כִּי יָצְאָה בִּי יָד ה'". יד ה' מסמלת את היד שהכתה בה והיא שאחראית לאסונות שפקדו אותה: "אֲנִי מְלָאָה הֶלְכָתִי וְרִיקָם הִשְׁיבֵנִי ה'". כמו כן שזור שמו של ה' בפרק ללמד שהוא זה שעומד מאחורי האירועים ומנהלם.
- ה. **דבקות.** רות בוחרת להישאר עם נעמי ולוותר על משפחה. מלבד הצהרת הנאמנות המרגשת, מעיד עליה הכתוב "וְרוּת דִּבְקָה בָּהּ" (פס' י"ד), ומהדהד את הכתוב "עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד" (בראשית ב כ"ד).

=====

? שאלות למגילת רות – מבוא ופרק א'

1. ברות פרק א', יש כמה סיפורים שמתואר בהם מעבר ממקום אחד למקום אחר: המעבר של אלימלך ומשפחתו מבית לחם למואב, המעבר של נעמי ממואב חזרה לבית לחם והמעבר של רות ממואב ליהודה.

א. מה היה המניע למעבר של אלימלך ומשפחתו, ומה היה המניע למעבר של נעמי? בססו את דבריכם.

ב. הסבירו כיצד התגובה של רות למעבר ליהודה מלמד על אופייה.

2. קראו פס' זי-י"ד.

הסבירו את ההתייחסות של נעמי בקטע זה לחוק הייבום הנזכר **בדברים**, כ"ה, פס' ה'-ו'.

3. קראו רות פרק א' פס' ט"ו-ט"ז וענו : כיצד ניתן לראות על פי דברי נעמי ורות שרות התגיירה ולעומתה ערפה חזרה לדתה הקודמת?

4. בפרק זה נעמי פונה אל ערפה ורות ומנסה לשכנע אותן לשוב למשפחתן.

א. באיזה שיטות נעמי משתמשת כדי לשכנע את רות וערפה לשוב למשפחתן?

ב. מהן התגובות של ערפה לשכנועים של נעמי? ומהן התגובות של רות לשכנועים של נעמי?

5. קראו רות א פסוק ח' ורות פרק ב' פסוק ב'. בשני המקורות נעמי מברכת ברכה זהה : מהי הברכה שמשתמשת בה נעמי בפסוקים אלה? את מי היא מברכת בכל מקרה? אל מי היא מתכוונת בדבריה?

6. קראו רות, א, פס' י"א-י"ז שלפניכם. ציינו ערך אחד הבא לידי ביטוי בפסוקים אלה, והסבירו כיצד הוא בא לידי ביטוי. בססו את דבריכם על הכתוב.

מגילת רות – פרק ב'

רות בשדה בועז

בפרק הקודם בעקבות הירידה למואב, איבדה משפחת אלימלך את נחלתה בארץ ישראל. רות ונעמי החוזרות ארצה לבית לחם עומדות כעת בפני בעיה כלכלית חמורה כיצד יקיימו את עצמן.

שיח בין רות לנעמי לשיפור מצבן הכלכלי (פס' א' - ב')

"וּלְנַעֲמִי מִידַע (מוֹדַע = מכר) לְאִישָׁה (=מצד בעלה) אִישׁ גִּבּוֹר חָיִל (=בעל כוח גופני, עצמה וחריצות או איש עשיר ונכבד) מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וְשָׁמוֹ בְּעֻזׁ – לנעמי היה קרוב משפחה מצד בעלה, איש נכבד ועשיר בשם **בועז**. הפסוק הזה הוא כמו "רמז מקדים" שמגלה לנו שהפתרון למצוקה של נעמי ורות יגיע דרך הקשר שבין רות ובועז. חז"ל מסבירים ששם בועז אפשר לפרש כ"בו – עז", כלומר "בו יש גבורה" ואכן, נראה בהמשך שבועז פועל באומץ ובנדיבות כדי לעזור להן.

רות יודעת שהמצב הכלכלי שלהן קשה מאוד מאז שחזרו לבית לחם ולכן היא מציעה לנעמי: "אֶלְכָּה-נָא הַשָּׂדֶה וְאֶלְקָטָה בְּשִׂבְלִים אַחֵר אֲשֶׁר אֶמְצָא-חֵן בְּעֵינָיו" היא מתכוונת לצאת לשדות, ללכת אחרי הקוצרים ולאסוף את השיבולים שנפלו כדי שיהיה להן מה לאכול. המעשה של רות מתאפשר בזכות מצוות התורה של **לקט**, שנועדה לעזור לעניים, גרים וחסרי אמצעים: "וּבִקְצֹרְכֶם אֶת-קִצִּיר אֲרָצְכֶם ... וְלִקֵּט קִצִּירְךָ לֹא תִלְקֹט....לְעֹנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם ... " (ויקרא י"ט, פס' ט'-י). משמעות המצווה היא שאם בשעת הקציר נופלות שיבולים, אסור לאסוף אותן; צריך להשאיר אותן בשדה כדי שמי שאין לו פרנסה יוכל לבוא ולאסוף.

שיח בועז והנער על רות (פס' ג' - ז')

"תִּלְדֵּךְ וּתִבּוֹא וּתִלְקֹט בְּשָׂדֶה אַחֲרֵי הַקֹּצְרִים וַיִּקֶּר מִקֶּרֶה חֶלְקֶת הַשָּׂדֶה לְבַעֲז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ" (פס' ג') – רות יוצאת לשדה כדי ללקט שיבולים שנשארו אחרי הקוצרים, כדי שיהיה לה ולנעמי מה לאכול. במקרה (או בעצם לפי תכנית ה'), היא מגיעה לשדה של בועז, קרוב משפחתו של אלימלך. המקריות כאן מלמדת על מגמה היסטוריוסופית וסיבתיות כפולה על פיהן ה' הוא העומד מאחורי השתלשלות האירועים ומכוון אותם כדי שתתקיים תוכניתו על פיה תיוסד שושלת דוד. בועז מגיע אל שדהו מברך את הקוצרים ושואל את הנער המשגיח על הקוצרים: "לָמִי תִנְעָרָה הַזֹּאת?" (= מי זו הבחורה הזאת?). הוא שואל זאת כנראה משום שהוא רצה לוודא שהיא באמת מותרת בליקוט לפי החוק. הנער המשגיח משיב: "נִעָרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׂבָה עִם-נַעֲמִי מִשְׁדֵּי מוֹאָב..." (פס' ו'), תשובתו מבהירה שאכן היא זכאית ללקט על פי החוק, שכן היא נְכָרִיָּה.

הנער מוסיף ומחמיא לרות בפני בועז על חריצותה: "וַתֵּאמֶר אֶלְקָטָה-נָא וְאֶסְפֹּתִי בְּעֵמְרִים (=אלומות) אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וּתִבּוֹא וּתַעֲמֹד מֵאֲזֵי הַבֹּקֶר וְעַד-עֶתָּה זֶה שְׂבִיתָה הַבֵּית מְעֻט" (פס' ז') היא עובדת בשדה מהבוקר ועד עכשיו, ורק כמעט לא עצרה לנוח.

דו - שיח בין רות לבועז (פס' ח' - י"ד)

פס' ח' - ט' – בועז פונה אל רות בחום ומכנה אותה "בת" ביטוי שמראה קרבה, חיבה ודאגה. הוא מתרשם מאוד מהחריצות שלה, מהצניעות שלה ומהנאמנות שלה לנעמי, ולכן מחליט להעניק לה יחס אישי ומיוחד. בועז מבקש ממנה להישאר ללקט רק בשדה שלו "אל-תלכי ללקט בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבֹרִי מִזֶּה...", ולא לעבור לשדות אחרים, כדי לשמור עליה ולוודא שלא יקרה לה משהו רע. הוא מציע לה להיצמד אל הנערות שעובדות בשדה "וְכֹכֶה תִּדְבָּקִין עִם-נַעֲרֹתַי", כדי שלא תרגיש בודדה או מבוישת. בנוסף, בועז דואג לביטחונה הפיזי: הוא מצווה על הקוצרים הצעירים שלא לפגוע בה או להציק לה "הֲלוֹא צִוִּיתִי אֶת-הַנָּעָרִים לְבִלְתִּי נָגֹעַךְ". הוא גם מזמין אותה לשותות מים מהכדים שמיועדים לפועלים, מה שמראה שהוא לא רואה בה "זרה" אלא חלק מהצוות בשדה. "וְנִצַּמְתְּ וְהִלַּכְתְּ אֶל-הַכְּלִים וְשָׁתִית מֵאֶשֶׁר יִשְׁאַבּוּן הַנָּעָרִים". דרך כל אלה, בועז יוצר לרות תחושת שייכות, כבוד וביטחון, דבר חשוב במיוחד עבור אישה זרה, עניה, ובודדה בארץ חדשה.

פס' י' - י"ג – רות מתרגשת מאוד מהיחס המכבד והחם של בועז. היא משתחוה בפניו לאות כבוד ושואלת בפליאה: "מִדּוּעַ מֵצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַפְרִינִי וְאֲנֹכִי נִכְרֶיָה? " (פס' י') למה מצאת חן בעיניך? למה אתה מתייחס אליי כל כך יפה, למרות שאני זרה? בועז עונה לה שהוא כבר שמע על כל מה שעשתה בשביל נעמי חמותה מאז שבעלה נפטר: איך עזבה את אביה, אמה, ארץ מולדתה ואת כל מה שהכירה, ובאה עם נעמי לעם ולארץ שלא הכירה קודם. הוא משווה את מעשיה למעשיו של אברהם אבינו, שגם הוא עזב את מולדתו והלך לארץ חדשה. אבל ההקרבה של רות אפילו גדולה יותר מכיוון שהיא לא קיבלה ציווי מה' ולא הבטחות לשכר, אלא פעלה מתוך רצון טוב וצדק בליבה.

בועז מברך את רות שתזכה לשכר גדול מה', ושבזכות מעשיה היא באה "לחסות תחת כנפיו", כלומר להיות מוגנת ולחיות תחת חסות ה'.

רות מודה לו על מילותיו החמות, אבל נשארת צנועה ואומרת: "אני אפילו לא שווה להיות כמו אחת השפחות שלך", כי היא עדיין מרגישה זרה ולא שייכת לעם ישראל כמו שאר הנשים העובדות בשדה.

פס' י"ד – בסיומו של הדו-שיח מראה בועז גם באמצעות מחוות סמליות את הערכתו אליה כאשר מזמין אותה לאכול עימו ועם הקוצרים, מאפשר לה לטבול את לחמה בחומץ. וכן: "וַיִּצְבֹּט-לָהּ קָלִי (= מגיש לה שיבולים קלויים) וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֵּתֶר (= היא אוכלת ומשאירה גם מעט לחמותה)". יש הטוענים שניתן לראות בכל מחוותיו אלו אליה כי בועז חושק בה ונותן לה יחס מועדף.

פס' ט"ו - י"ח – בסוף יום העבודה, כשרות עדיין עסוקה בליקוט בשדה, בועז מחליט להעניק לה יחס מיוחד, הרבה מעבר למה שמחייב החוק. לפי **מצוות הלקט** שבתורה, בזמן הקציר עניים, אלמנות וגרים יכולים ללקט רק את השיבולים שנפלו על האדמה מאחורי הקוצרים. הם אינם רשאים לקחת מתוך האלומות שכבר נקשרו.

אבל בועז אומר לנעמיו:

• **"גַּם בֵּין הָעַמָּרִים תִּלְקֹט"** – כלומר, רות לא צריכה להסתפק בשיבולים הפזורות מאחור, אלא יכולה לקחת גם מהשיבולים שכבר נאספו.

• **"וְלֹא תִכְלִימוּהָ"** – הוא דואג שלא יביישו אותה ושלא יתייחסו אליה בצורה פוגענית בגלל מצבה. בנוסף, הוא מוסיף הוראה נדיבה עוד יותר:

• **"וְגַם שָׁל-תִּשְׁלֹוּ לָהּ, מִן-הַצִּבְתִּים"** – כלומר, תוציאו בכוונה שיבולים מתוך הערמות (שכבר נאספו אך עוד לא נקשרו) ותשאירו אותן בשדה, כאילו נפלו במקרה, כדי שרות תוכל לאסוף אותן בקלות.

"וְעִזְבֶּתֶם וְלִקְטָה, וְלֹא תִגְעְרוּ-בָהּ" – בועז גם מדגיש לנערים לא לצעוק עליה ולא לגרש אותה בזמן שהיא מלקטת. אישור זה הינו תוספת למצוות השכחה המוזכרת בדברים כ"ד, י"ט: "כִּי תִקְצֹר קִצְיֶיךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׂכַחְתָּ עֹמֶר (=אגודת שיבולים שנכרכו יחד לאלומה) בְּשָׂדֶךָ לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לְגֵר לִיתּוֹם וְלֹא לְמִנָּה יִהְיֶה..." – אסור לחזור ולקחת אותם אלא להשאירם למעוטי היכולת.

בזכות היחס הנדיב הזה, בסוף יום העבודה רות חוזרת הביתה עם כמות עצומה של שעורה: פְּאִיפָה, בערך 20–30 ליטר. מדובר בכמות גדולה מאוד שיכולה להספיק להן להרבה זמן. בנוסף, רות מביאה לנעמי גם את שאריות האוכל מהסעודה שאכלה בשדה, כדי שגם חמותה תוכל לשבוע. המעשה הזה מראה לא רק את החריצות של רות, אלא גם את הנדיבות שלה ואת הדאגה הכנה שלה לנעמי.

הדו - שיח בין רות לנעמי (פס' י"ט – כ"ג)

פס' י"ט – כ' – בפסוק י"ט רות חוזרת הביתה ומספרת לנעמי שבעל השדה שבו היא ליקטה נקרא בועז. בפסוק כ' נעמי מגיבה " בְּרוּךְ הוּא לֵה' אֲשֶׁר לֹא-עָזַב חֶסְדּוֹ אֶת-הַחַיִּים (=נעמי ורות) וְאֶת-הַמֵּתִים (= אלימלך, מחלון וכליון)..."

אפשר להבין את המשפט הזה בשתי דרכים:

1. **אם הכוונה היא לבועז** – נעמי מברכת את בועז, ומבקשת שה' יברך אותו על כך שעשה חסד עם החיים, כלומר איתה ועם רות בכך שדאג לפרנסתן ונתן לרות יחס מיוחד. במקביל, הוא עשה חסד גם עם המתים: אלימלך, מחלון וכליון כי הוא קרוב משפחה שלהם, ובמעשיו כלפי רות ונעמי הוא מקיים את המחויבות שלו כלפי משפחתו.

2. **אם הכוונה היא לה'** – נעמי אומרת שה' הוא זה שעשה את החסד, ובועז הוא רק שליח שלו. ה' דאג להן בכך שכיוון את רות דווקא לשדה של בועז, כדי שבועז יעזור להן מבחינה כלכלית. בנוסף, ה' עשה חסד גם עם המתים, כי המפגש הזה פותח אפשרות להמשכיות של שם המשפחה כאשר בועז יישא את רות (ייבום) וישמר את זכר בעלה המנוח מחלון.

בפסוק כ' – נעמי מוסיפה ומציינת בפני רות כי בועז הוא ממקורבי המשפחה: " קְרֹוב לָנוּ הָאִישׁ מִגֵּאֲלָנוּ (=ממקורבינו) הוּא". מהי הכוונה של נעמי באומרה "מִגֵּאֲלָנוּ הוּא", מהי משמעות המילה **גואל**? גואל הוא קרוב משפחה שחובתו לדאוג לקרובו ולתקן עיוותים שנגרמו לו, בין החובות המוטלים על הגואל: פדיון עבדים, שבויים, ייבום וכד'.

על פי ויקרא כ"ה, 25 – "כִּי-יָמוּת אָחִיד וּמִכָּר מִאֲחֻזּוֹ וְכָא גֵאֲלוֹ הִקְרַב אֵלָיו וְגָאֵל אֶת מִמְכָּר אָחִיו." מדובר ב"גואל", קרוב משפחה שמוטלת עליו חובת גאולת הקרקע שקרובי משפחתו היו חייבים למכור.

דבריה של נעמי " קְרֹוב לָנוּ הָאִישׁ מִגֵּאֲלָנוּ הוּא" עומדים בסתירה לדבריה בפרק א' פסוקים י"א-י"ג, מדוע? דבריה בפרק א' עומדים בסתירה כיוון ששם היא שללה את האפשרות שמישהו מבני משפחתה יוכל לגאול או לייבם את כלותיה, והציגה כמה נימוקים לכך כשהכלות ביקשו לדבוק בה. וכאן בפסוק כ' יש רמז לכך שיש גואל במשפחה = בועז שאולי יכול להינשא לרות ולגאול אותה (ייבום).

פס' כ"א – כ"ג

פס' כ"א – כ"ג – רות ממשיכה ומספרת לנעמי על חסדיו של בועז איתה כשאמר לה: "... עַם-הַנֶּעְרִים אֲשֶׁר-לִי תִדְבָּקִין עַד אִם-כָּלוּ אֶת כָּל-הַקִּצִּיר אֲשֶׁר-לִי.", כלומר: שהיא יכולה להמשיך ללקט בשדה עם הנערים כל תקופת הקציר ללא הגבלה. בדבריה אלו משנה רות את הגרסא המקורית של דבריו של בועז בפסוקים ז'-ח' ומוסיפה על הנאמר מפיו, מהי התוספת ומדוע היא עושה זאת?

היא מוסיפה על דבריו את המשפט: "עד אם-כלו את כל-הקציר אשר-לי" – רות המאדירה את בועז בפני חמותה מוסיפה שבועז כביכול אמר לה שתלקט עד סוף תקופת הקציר היא מוסיפה את הפרט הזה כדי להרגיע את חמותה שבתקופה הקרובה יהיה להן יציבות ובטחון כלכלי.

פס' כ"ב – רות אמרה לנעמי שבועז התיר לה ללקט עם הנערים, נעמי מתקנת אותה ומבקשת שהיא תמשיך ללקט בשדהו של בועז אבל עם הנערות (כפי שאמר לה בועז בפס' ח'-ט') "ותאמר נעמי אל-רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם-נערותיו", נעמי מסבירה כי היא חוששת שעם הבנים עשויים לפגוע בה "ולא (=פן) יפגעו-בך בשדה אחר". ישנם מספר הסברים לחששה של נעמי, מהם? היא חוששת כפי שחשש קודם לכן בועז שיפגעו בה הנערים, למרות שאמרנו שהוא אולי גם חשש כי חשק בה לעצמו ולא רצה שהנערים ישימו עינם בה. ייתכן שנעמי חוששת גם מסיבה אחרת והיא שאולי היא תמצא חן בעיני אחד הנערים ואז עשוי להיפגע הסיכוי לייבום.

פס' כ"ג – רות מקשיבה ומצייתת להנחיות חמותה "ותדבק בנערות בעז ללקט עד-כלות קציר-השערים וקציר החטים ותשב את-חמותה".

לסיכום:

מקריאת הפס' א' -ט' ופס' י"ט-כ' ניכר כי רצף האירועים הנראים כביכול כמקריים וביניהם:

פס' ג'- העובדה שרות מגיעה במקרה לשדה בועז.

פס' ח'-ט'- התעניינותו המקרית של בועז דווקא ברות והענקתו לה יחס אישי ומיוחד לפנים משורת הדין.

פס' כ'- העובדה שבועז הוא במקרה קרוב משפחה של אלימלך (בעלה המת של נעמי).

אינם מקריים כלל ועיקר אלא הם למעשה אירועים המכוונים על ידי ה' לפי רצונו להגשמת התוכנית האלוהית שהיא ייסוד שושלת בית דוד. (רעיון היסטוריוסופי)

=====

? שאלות למגילת רות – פרק ב'

1. קראו רות, ב', פס' א' – ח'.

א. המספר של מגילת **רות** משתמש בקטע זה באמצעים הספרותיים הבאים: **כינויים שונים** לאותה דמות ו**רמז מקדים**. הדגימו מהכתוב כל אחד מהאמצעים אלה.

ב. הסבירו כיצד כל אמצעי שהדגמת (בסעיף א') תורם לעיצוב הדמויות אן לקידום העלילה.

2. יש הטוענים כי בפרק ב' במגילת **רות** התערבותו של ה' היא עקיפה בלבד. הוכיחו טענה זו מהקטע שלפניכם.

3. קראו רות, ב' פס' א'-ט'; וגם **ויקרא**, י"ט, פס' ט'-י'. הסבירו כיצד החוק בויקרא י"ט בא לידי ביטוי בקטע שלפניכם.

4. בעז לא רק נוהג ברות ברוח החוק, אלא הוא עושה בשבילה אף יותר (פס' ח'-ט'). ציינו **שתי** דרכים שבהן בעז דואג לרות יותר מן האמור בחוק.

5. יש הטוענים כי ברות ב', האל מתערב בנעשה התערבות עקיפה.
א. מהו הביטוי בפסוק ג' המרמז על ההתערבות העקיפה של ה' בקטע שלפניך? הסבירו.

ב. קראו **רות ד'**, י"ז-כ"ב. הסבירו למה הובילה ההתערבות העקיפה של ה'.

6. קראו פס' א'-ד' ואת דברי פרנק פולק:

[...] כאשר מתרחש אירוע מקרי לכאורה, קיימת לעולם האפשרות שהדברים זומנו על פי ההשגחה.
(פולק, פ' [1994]. הסיפור במקרא - בחינת בעיצוב ובאמנות, ירושלים: מוסד ביאליק, עמ' 253)
הסבירו והדגימו את דברי פולק על פי פסוקים אלה.

מגילת רות – פרק ג'

המפגש בין רות ובוועז בגורן

פס' א'-ב' ה' - ההוראות של נעמי לכלתה

פסוק א'-ב'- נעמי מראה שהיא אישה יוזמת אשר חושבת קדימה. אחרי שהיא רואה את היחס הטוב של בועז לרות, עולה בה רעיון: בועז הוא קרוב משפחה שלהן ("מִדְּעַתְנִי") והוא יכול להיות **גואל המשפחה** כלומר זה שיישא את רות וישמור על שם המשפחה של בעלה המנוח. נעמי מסבירה לרות שהיא רוצה למצוא לה "מָנוֹחַ" – מקום בטוח וטוב, כלומר נישואין כדי לדאוג לעתיד שלה. היא מספרת לה שבאותו לילה בועז יסיים את עבודתו בגורן (מקום שבו דשים ומנקים את התבואה) ויישאר לישון שם כדי לשמור על הערמות. **פסוקים ג'-ד'** – נעמי נותנת לרות תוכנית פעולה ברורה:

1. **"וְרָחֲצִיתְךָ וְסָבִיתְךָ וְשָׁמַתְךָ (שְׁמִלְתִּיךָ) עָלֶיךָ וִירַדְתִּי (וְיִרְדָּתְךָ) הַגֶּרָן "** – להתכונן **היטב**: לרחוץ, לשים בושם וללבוש שמלה יפה, ואז לרדת לגורן. כך היא תגיע במראה מכובד ומושך אחרי יום העבודה הקשה של בועז.

2. **"אֶל-תְּדַעֲי לְאִישׁ (=שלא יראה אותך) עַד כָּלְתּוֹ (=שיסיים) לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת."** – להגיע בעיתוי הנכון: לא להיראות עד שבועז יסיים לאכול ולשתות, כדי שייפגשו כשהוא שבע וטוב לב.

3. **"וַיְהִי בְּשָׁכְבוֹ וַיַּדְעַתְךָ אֶת-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב-שָׁם וּבָאת וְגִלִּית מִרְגְּלֶיךָ (=מקום רגליו) וְשָׁכַבְתְּ וְהוּא יַגִּיד לְךָ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין."** – **צעד אינטימי ומסוכן**: לחכות עד שיישכב לישון, לוודא את המקום המדויק שבו הוא שוכב, ואז לגלות את מקום רגליו ולשכב שם. בועז יגיד לה מה לעשות הלאה. מדובר בסיטואציה עדינה מאוד, שעלולה הייתה לפגוע בשמה הטוב של רות אם מישוהו היה מפרש אותה לא נכון אבל נעמי רואה בזה הזדמנות אחרונה לעזור לה.

פסוק ה' – רות מראה שהיא מקבלת את הדברים בצייטונות מלאה ואומרת לנעמי **"כל אֲשֶׁר-תֹּאמַרְי (אֵלַי) אֲעֹשֶׂה"** היא סומכת עליה לגמרי ומוכנה לפעול לפי הוראותיה.

פס' ו' – ט"ו - מימוש התוכנית – המפגש בין רות לבועז בגורן

רות יורדת אל הגורן ומבצעת את אשר הציעה לה חמותה: **"וַתֵּרֶד הַגֶּרָן וַתַּעַשׂ כְּכָל אֲשֶׁר-צִוְתָהּ חֲמוּתָהּ."** האם התנהגותה של רות באמת תואמת לחלוטין את תוכניתה של נעמי?

החלק בתוכנית	ההוראה של נעמי כפי שניתנה	הביצוע של רות על פי הכתוב	תואם / לא תואם
הנחייה לרדת אל הגורן	"וְרָחֲצִיתְךָ וְסָבִיתְךָ וְשָׁמַתְךָ שְׁמִלְתִּיךָ) עָלֶיךָ וִירַדְתִּי (וְיִרְדָּתְךָ) הַגֶּרָן" (פס' ג')	"וַתֵּרֶד הַגֶּרָן..." (פס' ו')	כן
הצעה להתגלות/ להתוודע אליו רק לאחר שאכל ושתה	"אֶל-תְּדַעֲי לְאִישׁ עַד כָּלְתּוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת" (פס' ג')	"וַיֵּאכֹל בָּעֶז וַיִּשָּׁת וַיֵּיטֵב לָבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַב בַּקֶּצֶה הָעֶרְמָה וַתָּבֹא" (פס' ז')	כן
לאחר שישכב לישון להתגנב בשקט ולשכב למרגלותיו	" וַיְהִי בְּשָׁכְבוֹ וַיַּדְעַתְךָ אֶת-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב-שָׁם וּבָאת וְגִלִּית מִרְגְּלֶיךָ וְשָׁכַבְתִּי (וְשָׁכַבְתְּ)" (פס' ד')	"וַיָּבֹא לִשְׁכַב בַּקֶּצֶה הָעֶרְמָה וַתָּבֹא בִלְטָה וַתִּגַּל מִרְגְּלֶיךָ וַתִּשְׁכַּב" (פס' ז')	כן
הצעה להמתין עד שיבחין בה ויאמר לה מה לעשות	"וְהוּא יַגִּיד לְךָ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין" (פס' ד')	"וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיִּתְרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֶת וַיִּהְיֶה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מִרְגְּלֶיךָ. וַיֹּאמֶר מִי-אַתְּ וַתֹּאמֶר אֲנֹכִי רֹת אִמְתְּךָ וּפְרִשְׁתְּ כְּנָפֶךָ עַל-אִמְתְּךָ כִּי גָאֵל אֶתָּה." (פס' ח'-ט')	לא

פס' ח' - ט' - בקשתה של רות מבעז

בועז מתעורר באמצע הלילה ומגלה את רות שוכבת למרגלותיו: **"וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיִּיחָרֵד הָאִישׁ וַיִּלְפַּת וַהֲגִה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מִרְגְּלָתִיו."** בועז שואל את רות **"מִי-אַתָּה ?"** - כנראה כי אינו מזהה אותה בחסות החשכה. רות לא מבזבזת זמן ומזדהה כי **"אֲנֹכִי רות אֲמָתְךָ"** - אני רות שפחתך, זו מן השדה, זוכר? ואז באופן ישיר ובוטה ובמקום להתחיל לתת הסברים רות מציעה לו הצעת נישואין באמרה: **"וּפִרְשֶׁתְּ כִנְּךָ (=נתינת מחסה) עָלַי-אֲמָתְךָ כִּי גֵאל אֶתָּה"** - על פי דברים כ"ג - הכנסת האישה תחת כנף הבגד מסמלת נישואים. ← שימו לב: שדבריה אלו של רות משלימים את דבריו של בועז מפרק ב': **"יִשְׁלַם ה' פְּעֻלָּךְ ... מַעַם ה' ... אֲשֶׁר-בָּאת לְחַסוֹת תַּחַת-כְּנָפָיו"**

רות מנמקת את דרישתה: "כִּי גֵאל אֶתָּה" = קרוב משפחה שמחובתנו לקחת אותה לאישה ע"פ חוק הייבום על אף שהמילה ייבום לא מופיעה במגילה.

פס' י' - י"ג - תגובת בועז

בועז פונה לרות במילים חמות ומלאות כבוד **"בְּרוּכָה אַתָּה לַה' בְּתִי"** ברכה זו מראה לא רק הערכה אישית, אלא גם הכרה בכך שמעשיה הם בעלי ערך דתי ומוסרי. הכינוי **"בְּתִי"** מבליט את היחס האבהי והדואג של בועז כלפיה, ומחבר את הסצנה הזו למפגשים קודמים שבהם גם נעמי קראה לה כך וכך גם השורש ה.ל.כ. בועז מסביר לה שהמעשה שעשתה עכשיו, שביקשה ממנו לשאת אותה ולגאול את המשפחה, הוא חסד גדול אף יותר מהחסד הראשון. החסד הראשון היה כשהיא עזבה את משפחתה, מולדתה ואלוהי עמה, והלכה עם נעמי לארץ ישראל, למרות שהייתה יכולה להישאר במואב ולהתחיל שם חיים חדשים. כעת, החסד **"האחרון"** הוא שבמקום לבחור בבן זוג צעיר או עשיר (מה שהיה עשוי להבטיח לה עתיד נוח יותר) היא בוחרת בבעז, קרוב משפחה של אלימלך, כדי לשמור על שם המשפחה של נעמי ולקיים את חוק הייבום. להזכירכם - **חוק הייבום** באותה תקופה קבע שאם גבר נפטר ללא ילדים, אחד מקרובי משפחתו צריך לשאת את האלמנה כדי להוליד בן שיישא את שם הנפטר וימשיך את שושלתו. במקרה הזה, בועז הוא קרוב משפחה, אך הוא לא הקרוב ביותר ולכן לפני שיוכל לשאת את רות, עליו לברר אם יש קרוב משפחה קרוב יותר שמעוניין בגאולה.

בועז משבח את רות ואומר שיעשה עבורה כל שתבקש כי שמה הולך לפניו ("אשת חיל") תיאור זה כולל לא רק חריצות בעבודה, אלא גם נאמנות, חכמה, עוצמה פנימית, ויכולת לעמוד מול קשיים. בכך, בועז מכיר במעמד המיוחד של רות בקהילה, למרות היותה נוכרייה לשעבר. בהמשך הוא מפרט את התהליך:

- **אם הגואל הקרוב יותר יסכים לשאת אותך** - זה מה שיקרה.
- **אם הוא לא ירצה** - אני נשבע בשם ה' שאגאל אותך בעצמי.

הוא מבקש ממנה להישאר ללון בשדה עד הבוקר, כנראה כדי להגן עליה מהסכנות שבדרך בלילה, וגם כדי לפתור את העניין במהירות עם אור היום.

הדברים של בועז מראים שילוב של רגש אישי, דאגה כנה לרות, ושמירה על הכללים המשפטיים והחברתיים של התקופה - שילוב שמכין את הקרקע להמשך הסיפור ולנישואיהם.

פס' י"ד – ט"ו

רות חזרה לשכב למרגלותיו (=מקום רגליו), והשכם בבוקר **"בְּטָרִם יָכִיר אִישׁ אֶת-רַעְהוּ"**, משמע: כשעדיין חשוך, בועז שולח אותה כדי לשמור על כבודה ולוודא שלא ייודע שהיא הייתה אצלו בגורן בלילה: **"וַיֹּאמֶר"** (=בלבו) **אֶל-יְדוּעַ בִּי-בָאָה הָאִשָּׁה הַגֵּרָה**. לפני שנפרדו בועז שם במטפחתה של רות שש שעורים: **"וַיֹּאמֶר הָבִי הַמְטָפַחַת אֲשֶׁר-עָלַיךָ וְאֶחָזִי-בָּהּ וְתֹאחֲזִי בָּהּ וַיִּמָּד שֵׁשׁ-שְׁעָרִים וַיָּשֶׁת עָלֶיהָ "** שתיקה עימה לחמותה. **"וַיָּבֹא הָעִיר"** - בועז הולך אל העיר כדי לברר ולחפש את הגואל הקרוב ממנו.

- יש הטוענים כי מדבריה של רות אפשר למצוא רמזים לכך שהתקיימו יחסי מין בין רות לבועז, מהם הרמזים?
א. ההצעה להתרחץ, להתבשם ולהתהדר בשמלה חגיגית מעלים בראשנו תמונה של כלה המתקשטת ומתהדרת לקראת חופתה/ ליל כלולותיה.
ב. הביטוי **"מִרְגְּלֹתָיו"** (פסוקים ד', ז', ח' וי"ד) יכול להתפרש כמגע מיני.
ג. השורש ש.כ.ב מופיע שמונה פעמים בפרק (פסוקים ד', ז', ח', י"ג, י"ד) ורומז להקשרים מיניים.
ד. המילה **"וַיִּלְפַּת"** (פסוק ח') במשמעות התפתל, זו או נאחז ברות שחיבקה את רגליו - גם היא יוצרת אסוציאציה של מגע אינטימי.
ה. הפגישה בין רות לבועז נעשית ללא נוכחות אחרים, בחסות הלילה, בסיטואציה שבה בועז שוכב והיא למרגלותיו - כל האווירה הזו היא בעלת אופי ארוטי משהו.

פס' ט"ז – י"ח – רות שבה מה"לילה הייחודי" ועומדת בפני חמותה

פסוק ט"ז- "וַתָּבֹא אֶל-חַמּוּתָהּ וַתֹּאמֶר מִי-אַתָּה בְּתִי?" משאלתה של נעמי עולה קושי, מהו? וכיצד ניתן לפתור אותו?

הקושי: איך ייתכן שנעמי אינה יודעת מי זאת רות ? ואם היא קוראת לה בתי – האם זה לא אומר שהיא זיהתה שזוהי רות ?

הפתרון:

ייתכן שהיה עדיין חשוך ונעמי רק הבחינה בדמות האישה הצעירה שקראה לה בתי אך לא הבינה שזוהי רות **או** שיש שטוענים שנעמי התכוונה לומר: מה קרה איתך בתי? – כלומר: תהתה האם היא אשת בשורות, והאם חל שינוי ברות ובמעמדה נוכח הפגישה עם בועז בגורן .
רות משיבה לחמתה על בקשתה **"וַתֵּגֶד-לָהּ אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה-לָּהּ הָאִישׁ"**

פסוק י"ז – רות מוסיפה ומספרת לחמותה שבועז נתן לה: **"שֵׁשׁ-הַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי בִי אָמֵר (אֵלִי) אֶל-תְּבוּאֵי רִיקָם אֶל-חַמּוּתְךָ**". כדי שלא תבוא אל חמותה בידיים ריקות. רות מוסיפה כאן אמירה שבועז לא אמר ככל הנראה כדי להעניק לחמותה תחושת בטחון שבועז דואג להן ולכל מחסורן.
פסוק יח' – עם סיום דבריה של רות, נעמי מציעה לרות: **"וַתֹּאמֶר שְׂבִי בְּתִי עַד אֲשֶׁר תִּדְעִין אֵיךְ יִפֹּל דָּבָר בִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ בִּי-אִם-כֹּלָה (= יסיים) הַדָּבָר הַיּוֹם**". - מציעה לה להמתין בסבלנות לעדכון מבעוז לגבי עתידה ולא לעשות יותר דבר כי נעמי מאמינה שבועז יפעל במרץ לטפל בעניין הגואל. אמירה זו עומדת בניגוד להצעותיה של נעמי מפסוקים ג' -ד', כיצד? ומהי הסיבה להבדל ?
בפסוקים ג'-ד' נעמי **האיצה** ברות לפעול למען עתידה ואילו כאן היא **מבקשת ממנה להימנע מפעולה** ולראות כיצד יפעל בועז .

הסיבה להבדל :

לאחר שנעמי שמעה על ההתרחשויות בלילה בגורן, היא הבינה מהתנהגותו של בועז שהוא מעוניין ברות ומסכים להיות לה לגואל. ולכן להבנתה רות אינה צריכה עוד לעשות דבר, משום שבועז יפעל לסיים את פרשה בדרך הטובה ביותר כפי שהבטיח.

=====

? שאלות למגילת רות – פרק ג'

1. א. המעשים של רות המתוארים בפסוקים א' – ט"ז היו עלולים להיחשב לא ימים בתקופתה. הסבירו קביעה זו לנוכח הנאמר בפסוק י"ד.

- ב. קראו גם רות, ב', פס' י"ב.
דברי רות שבפרק ג', פס' ט' רומזים לברכה שבועז מברך אותה ברות, ב', י"ב.
הסבירו את הרמז שבדברי רות.

2. בפסוקים א' – ד' מפורטות הנחיותיה המפורשות של נעמי לרות כלתה לקראת הפגישה עם בעז, אולם בפגישה עצמה (פסוקים ה'-ט') רות יוזמת יותר ממה שהציעה נעמי.
א. ציינו את השוני בין ההוראות של נעמי למעשים של רות.

- ב. קראו את דברי רות לבעז בפסוק ט', ואת דברי בעז ברות, ב', פס' י"ב. הסבירו כיצד דברי רות לבעז בפרק ג' נותנים פירוש מעשי לדברי בעז ברות, ב' פס' י"ב?

3. קראו רות, ג', פס' א'-י"ג.
א. על פי הפרק, רות צייתה לדברי נעמי אך גם נקטה יוזמה.
הביאו מן הקטע דוגמה לצייתנות של רות ודוגמה ליוזמה שלה, והסבירו כל דוגמה.

ב. קראו פס' י"ב-י"ג וגם **רות ד'**, פס' ה'.

בפסוקים י"ב-י"ג בועז רומז בדבריו על שני סוגי גאולה שיש ביניהם קשר. על פי **רות ד'**, פס' ה', מה הם שני סוגי הגאולה, ומהו הקשר ביניהם במגילת רות. הסבירו את דבריכם.

4. **שאלת אתגר**: קראו פסוקים א'-ה' וגם **בראשית**, פרק ל"ח, פס' י"ג – י"ז.

א. מה ניסו תמר ורות להשיג באמצעות המעשה שהן עשו, וכיצד כל אחת מהן התכוונה לקראתו? בססו את תשובתכם על הכתובים.

ב. קראו גם **דברים**, פרק כ"ה, פס' ה' – ו'. בסעיף (א) ציינתם מה ניסו תמר ורות להשיג. מהי החשיבות בכך, על פי החוק **בדברים**? הסבירו.

מגילת רות – פרק ד'

הקדמה

פרק ד' מהווה תמונה מהופכת של פרק א':

פרק א'	פרק ד'
רעב – ירידת משפחת אלימלך בגלל הרעב.	שיקום כלכלי – בעז האמיד נושא לאישה את רות.
מוות – מות אלימלך והבנים מחלון וכיליון.	חיים – לידת הבן שנושא את שם המת.
עוני – נעמי ורות עניות.	עושר – נעמי ורות משתקמות כלכלית.
גולה, נכר וזרות – נעמי זרה וגולה במואב. רות, זרה ונוכרייה בבית לחם יהודה.	היאחזות בארץ – נעמי ורות נקלטות בחברה.
אומללות וסבל – נעמי מרירה ועצובה.	שמחה ואושר – נעמי מבורכת בנכד ובמעמד מכובד.
מקהלת הנשים ממחישה את סבלה של נעמי.	מקהלת הנשים ממחישה את אושרה של נעמי.

תקציר

הפרק מתחיל בכך שבעז יוזם פגישה עם הקרוב המשפחתי (הגואל) של אלימלך, אותו אדם שלפי החוק צריך היה לדאוג לרות ולנעמי. הפגישה מתרחשת בשער העיר – המקום החשוב ביותר בעיר בתקופה ההיא, שבו התקיימו חיי המסחר, הדיונים המשפטיים, ולעיתים גם טקסים דתיים. בועז מזמין עשרה מזקני העיר שישמשו עדים רשמיים, ומסביר לגואל שנעמי עומדת למכור את אדמת המשפחה. לפי החוק, הוא הקרוב ביותר ולכן צריך לקנות את השדה כדי שהנחלה תישאר במשפחה. בתחילה, הגואל מסכים אבל אז בעז מוסיף פרט חשוב: מי שקונה את השדה צריך גם לשאת את רות לאישה, כדי לקיים את מצוות ייבום – להקים צאצאים בשם הבעל שנפטר (מחלון). בשלב הזה הגואל מסרב, בטענה שנישואין עם רות עלולים לפגוע במעמדו או ברכושו. כדי לוותר רשמית על זכותו, הגואל מבצע טקס משפטי של חליצת נעל בפני העדים – פעולה סמלית שמעבירה את זכות הגאולה לבעז. בועז מכריז בפני כולם שהוא קנה מנעמי את השדה, את רכושה, וגם את רות כדי להקים שם למת, כלומר להמשיך את שושלת המשפחה של אלימלך ומחלון. האנשים במקום מברכים את בעז ומאחלים לו שצאצאיו ירבו ויהיו חשובים כמו אלה של רחל ולאה, האימהות של עם ישראל, ושיהיה מבורך כמו ביתו של פרץ, בנו של יהודה ותמר שאגב, בעז הוא מצאצאיו. לבסוף, בעז נושא את רות לאישה, ונולד להם בן בשם עובד, שיהפוך לסבא של דוד המלך. החלק האחרון של הפרק מציג את עץ היוחסין שמראה את הדרך מרות ובעז ועד לדוד, וכך מסביר כיצד אישה מואבייה הופכת לאחת הדמויות המרכזיות בהיסטוריה של עם ישראל.

רות זוכה לגאולה

רקע: בבוקר שלאחר ההתרחשויות בגורן, בועז מגיע לשער העיר כדי לברר לגבי הגואל הקרוב ממנו לאלימלך, איכן הוא והאם ירצה לגאול את רות. אנו נראה שהפרק לא יעסוק רק בגאולת רות (ייבום) אלא גם בגאולת השדה שבעז בהמשך יקשור בין שתייהן ולכן ניזכר לרגע שוב בחוק גאולת השדה:

חוק גאולת השדה – בויקרא כ"ה, כ"ה אומר: "כִּי-יָמוּת (=יתרושש) אָחִיךָ וּמִכֹּר מֵאֲחֻזָּתוֹ וְכָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו וְגָאֵל אֶת מִמְכָּר אָחִיו."

המשמעות : אם אדם מתרושש מנכסיו ונאלץ למכור את אחוזתו/ ביתו, הגואל (= בן המשפחה) הקרוב אליו ביותר יכול לגאול את האדמה (בתשלום) כדי שתישאר בידי המשפחה. אם ההצלה לא תבוא מידי הגואל – אז בשנת היובל (ה-50), הנחלה שנמכרה תחזור לבעליה המקוריים.

על פי פרק א' – חלקת השדה של אלימלך הייתה במשך עשר השנים של ישיבת נעמי במואב בידי איש אחר. נעמי כאלמנה ענייה וחסרת רכוש, לא יכלה לפדות אותה בכספה שלה עם חזרתה לבית לחם. כעת באמצעות הגואל היא תוכל להשיב את השדה למשפחתה.

פס' א' – י' – הצעת בועז וסירובו של הגואל (הפלוני -אלמוני)

פס' א' – ב' – בועז בנוכחות עשרה מזקני העיר, עולה לשער העיר (=בית הדין דאז), ומזמין את הגואל הקרוב ממנו המכונה פלוני -אלמוני לשם .

פס' ג' – ד' – במסגרת השיח מזכיר מזכיר בועז ל"גואל הפוטנציאלי" כי נעמי נאלצה למכור את חלקת השדה שלה: " חֲלֶקֶת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאַחִינוּ לְאֵלִימֶלֶךְ מִכָּרָה נָעֲמִי הַשָּׁבָה מִשָּׂדֶה מוֹאָב." בועז מוסיף כי לאור כך כעת יש באפשרותו לגאול את חלקת השדה: " וְאֲנִי אֲמַרְתִּי אֶגְלָה אֲזַנֶּךָ לְאִמְרֵךָ קֵנָה נָגַד הַיֹּשְׁבִּים וְנָגַד זִקְנֵי עַמִּי אִם-תִּגָּאֵל גָּאֵל וְאִם-לֹא יִגָּאֵל הִגִּידָה לִּי וְאָדַע (וְאָדַעָה), כִּי אֵין זִילְתָּךְ לְגֹאֹל וְאֲנֹכִי אֲחֲרֶיךָ..." בועז משתף את הגואל שכיוון שהוא מקורב יותר לנעמי ממנו הרי שיש לו זכות ראשונית לגאול, ואם לא ירצה אז בועז יגאל. בתחילה הגואל מסכים " וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶגְאָל." – כי הקנייה תגדיל את נחלתו ואת רווחיו הכלכליים.

פסוק ה' – לאחר שקיבל מהגואל הפוטנציאלי את הסכמתו הראשונית לגאולת הקרקע, בועז מקשה ומוסיף כי בעת גאולת הקרקע עליו יהיה גם כגואל לקיים גם את חוק הייבום, ככתוב: " וַיֹּאמֶר בְּעֵז בָּיוֹם-קִנּוּתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעֲמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אִשְׁתִּי-הֵמָּה קִנִּיתִי (קִנִּיתִי) לְהִקִּים שֵׁם-הַמֵּת עַל-נַחֲלָתוֹ." יש הטוענים שבוועז בדבריו מנסה לגרום לגואל הפוטנציאלי לוותר על העסקה, באמצעות שלושה שכנועים:

- א. רות מואבייה, כלומר: נוכרייה.
- ב. בועז מתנה את גאולת האדמה בתנאי של ייבום, כלומר: הגואל הפוטנציאלי חייב להתחתן עם רות, ולא רק לגאול את האדמה ולהרוויח ממנה.
- ג. הנחלה לא תהיה על שמו של הפלוני -אלמוני – אלא על שם הבעל המת של רות. עם קניית השדה הוא יהיה חייב "לְהִקִּים שֵׁם-הַמֵּת עַל-נַחֲלָתוֹ". ומכאן שגם הבן שיולד להם יישא את שמו של המת והוא היחיד שיוכל לרשת את הנחלה = עניין זה מייצר בעייתיות לגואל הפוטנציאלי למול ילדיו מאשתו הנוכחית כי הוא ישלם מכספו הנוכחי למשהו שאשתו וילדיו הנוכחיים לא יזכו להנות ממנו .

פס' ו' – לתנאי השני בדבר הייבום הגואל הפוטנציאלי כבר מסרב, באומרו: " לֹא אוּכַל לְגֹאֹל- (לְגָאֵל) לִּי פָן-אֲשֶׁחִית אֶת-נַחֲלָתִי גָאֵל-לָךְ אֵתָּה אֶת-גְּאֻלָּתִּי כִּי לֹא-אוּכַל לְגָאֵל." מהי משמעות נימוקו של הגואל "פן-אֲשֶׁחִית אֶת-נַחֲלָתִי"? ← התשובה:

- א. נימוק אישי – נַחֲלָתִי = משפחתי – ככל הנראה לגואל כבר יש משפחה, אישה וילדים שהוא לא רצה במריבות איתם או שחשש שיהיו מריבות בין הבנים נוכח עניין הירושה - שהרי בניו מאישה זו לא יוכלו לרשת את האדמה הזו.
- ב. נימוק כלכלי – הבכור אשר תלד לו רות ייקרא בשם מחלון בעלה הראשון, הנחלה שקנה תהיה שייכת לבן הזה, והגואל יזכה להנות רק מפירותיה באופן זמני ובינתיים יצטרך לפרנס את רות ואת נעמי.
- ג. נימוק דתי – לא אקח מואבייה, שאסורה לבוא בקהל ישראל (לפי דברים כ"ג, ד') – כי אז אפגום בייחוס המשפחתי שלי ובסיכויי השידוכים של ילדיו .

לאור הנימוק האפשרי האחרון של ה"גואל הפוטנציאלי" נעצור לרגע ונעבור לחוק בדברים פרק כ"ג פס' ד'- ז': איסור חיתון עם נוכריות.

החוק אומר: **"לֹא-יָבֹא עֲמוּנִי וּמוֹאָבִי בְּקֹהֶל ה' גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא-יָבֹא לָהֶם בְּקֹהֶל ה' עַד-עוֹלָם."** משמעות האיסור (לפי פס' ד'): אסור לצרף את העמוני והמואבי לעם ישראל (כמו בעבודת ה'), אסור להתערבב איתם, ויש הטוענים שהכוונה היא לאיסור חיתון עימם. הסיבות לאיסור זה :

❖ **נימוק דתי - לפי בראשית י"ט פס' ל'- לח' - סיפור משכב בנות לוט עם אביהן** - הולדתם של עמים הללו הינה תוצאה של גילוי עריות ושכרות ולכן יש איסור חמור בקבלתם לקהל ה'.

❖ **נימוקים היסטוריים - לפי החוק שלפנינו בדברים כ"ג :**

1. פסוק ה', א' – **"עַל-דָּבָר אֲשֶׁר לֹא-קָדְמוּ אֲתָכֶם בְּלַחֵם וּבְמִים בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם"**, אסור להסביר להם פנים על שלא אפשרו לעם ישראל לעבור בארצם ולקנות מהם לחם ומים בזמן יציאתם ממצרים .
2. פסוק ה', ב' – ו' – **"וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלִידָאֶת-בְּלַעַם בֶּן-בְּעוֹר מִפְתּוֹר אֲרָם נְהָרִים לְקַלְלָךְ."**, בלק מלך מואב ביקש לקלל את ישראל ושכר את בלעם מכשף בעל כוחות טומאה לעשות זאת (במדבר , כ"ב), אלא שה' סיכל את תוכניתו ובמקום קללה יצאה מפיו רק ברכה לישראל: **"וְלֹא-אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמַעַ אֶל-בְּלַעַם וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת-הַקְּלָלָה לְבִרְכָּהּ כִּי אֶהְיֶה ה' אֱלֹהֶיךָ."**, לכן בשל עוינותם זו של המואבים מבחינה היסטורית כלפי ישראל יש דרישה של: **"לֹא-תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם וְטַבְתָּם כָּל-יְמֶיךָ לְעוֹלָם."** (פסוק ז')

מגילת רות משמשת יסוד לפירוש שהציעו חז"ל לכתוב בחוק, ואשר על פיו ביססו את ההלכה :

" עמוני ומאובי אסורים ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד" (מסכת יבמות ח', ג')
החוק אוסר על נישואים עם גברים מואביים, אך אומר כי מותר לשאת נשים מואביות ועמוניות, החיזוק לכך על פי חז"ל הינו כי בחוק כתוב מואבי ועמוני בלשון זכר ולא עמונית ומואבית בלשון נקבה .
נחזור שוב לרות פרק ד' - פס' ז' – המחבר בפסוק חושף אותנו למנהג "שליפת הנעל" האומר:
"וְזֹאת לְפָנֶיךָ בְּיִשְׂרָאֵל עַל-הַגָּאֵלָה וְעַל-הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל-דָּבָר שֶׁלֹּף אִישׁ נָעַל וְנָתַן לְרַעְהוּ וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל." – בכל מעשה של גאולת אדמה בכסף או בעסקת חליפין של שדה בשדה אחר (= על-הגאולה) כדי לתת תוקף חוקי לעסקה (= על-התמורה) המנהג היה (= לקיים כָּל-דָּבָר) שהאיש המוותר על הגאולה שולף את נעלו ונותן אותו לצד השני בהסכם. מדוע?

כי הנעל מסמלת אדנות, בעלות ושליטה על הקרקע (כי האיכר דורך איתה על אדמתו) והורדת הנעל מנגד מסמלת ויתור על הבעלות על השדה והעברתו לאחר. מעשה זה היווה דאז אישור לקיום העסקה, ככתוב:

"וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל."

פסוק ח' – לאור המנהג אליו התוודענו בפסוק ז' אומר הגואל הפלוני - אלמוני לבועז : **" קִנְהָ לְךָ"** הגאולה שלך אני מוותר וכדי לתת לכך תוקף הוא : **" וַיִּשְׁלֹף נָעַלוֹ."** הגואל באמירתו זו מוותר גם על זכות גאולת הקרקע וכמובן גם על ייבומה של רות. מכאן ... שכעת בועז רשאי להיות הגואל הרשמי!

פסוקים ט'- י' – בועז מציין בפני הזקנים (=הדיינים) וכל העם העדים לנעשה בשער העיר כי " עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם" = כי הם עדים לכך שהוא מתחייב לגאול את רות ונעמי **ב-2 סוגי גאולה:**

גאולת הקרקע, שמטרתה: השבת הקרקע למשפחה = **" כִּי קִנִּיתִי אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לְאֵלִימֶלֶךְ וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן וּמַחְלוֹן מִיַּד נְעָמִי."**

מצוות ייבום - שמטרתה: גאולת שם המת = " **וְגַם אֶת-רוּת הַמַּאֲבִיָּה אִשְׁתּוֹ מְחֻלּוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהַקִּים שֵׁם-הַמֵּת עַל-נַחֲלָתוֹ וְלֹא-יִכָּרֵת שֵׁם-הַמֵּת מֵעַם אָחִיו וּמַשְׁעַר מְקוֹמוֹ עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם.**

ניכר כי לבועז חשוב שלגאולה יהיה תוקף חוקי, ולכן הוא חוזר פעמיים בפני הזקנים והעם הנוכח במעמד על הביטוי עדים אַתֶּם הַיּוֹם. בין החוק המקורי בדבר ייבום המצוי **בדברים** כ"ה פס' ה' -י' לבין מנהג הייבום המוצג לפנינו במגילה ישנם נקודות דמיון ושוני :

קריטריון	דמיון	שוני	הסבר לשוני
חובת הייבום / הגאולה מוטלת על	בשניהם מוטלת על קרוב משפחה	בדברים – רק על האח . ברות – נעשית על ידי קרובי משפחה רחוקים יותר	
שם החוק ותוקפו	בשניהם מתקיים חוק הייבום	בדברים – הייבום עומד בפני עצמו ונקרא ייבום ברות- יש חיבור של 2 סוגי הגאולה= חיבור בין חוק הייבום לחוק גאולת הקרקע והחוק הכללי המאוחד נקרא : גאולה .	יש הטוענים (ביקורת) שמחבר המגילה הכיר את שני החוקים והוא שיצר את השילוב ביניהם על אף שלא קושרו במקור בחוק
מטרת הגאולה והיותה חובה / רשות	הקמת שם המת	דברים – חובה - להמשיך את שם המת על צאצאיו . רות- רשות - "להקים שם המת על נחלתו" – הדגש הוא גאולת הקרקע = המשכיות השם של המת על הנחלה - שהנחלה תחזור למשפחה.	נעמי דוחפת לנישואיה של רות לגואל על אף שלא הייתה חייבת היא מנצלת זאת כדי להביא לה " מנוח " לכן בהמשך נאמר בפסוק יב' שזרע מרות הוא של בועז על שם בועז.
מעמד הגאולה	נעשה בשער העיר = בית הדין לעיני זקני העם = הדיונים .		
טקס החליצה ומבצעו	בשניהם הגואל מסרב לגאול ומתבצע טקס חליצה	בדברים – מבצעת האלמנה , הנדרשת לחלוץ את נעלו של היבם וגם לירוק עליו כדי לבזותו על שלא רצה לייבמה - אקט משפיל! ברות – הגואל המסרב שולף את נעלו בפני בועז ולא בפני רות ויש בו רצון לתת תוקף לעסקה – אקט מכובד!	
מטרת טקס החליצה		דברים- שחרור ממצוות הייבום רות- אין אפשרות שחרור מייבום אחרת הגואל הפלוני -אלמוני היה מקיים בעצמו ולא בועז , טקס שליפת הנעל הוא בכדי לתת תוקף להעברת הבעלות על הנחלה	

מכל אלו ניתן להסיק שהמחבר הכיר את החוקים ושילב ביניהם כפי רצונו (ביקורת) או שלאורך השנים החוקים עברו עדכון בהתאם לנעשה בשטח וחוברו יחדיו והמחבר מציג את השינוי בחל בהם.

פס' י' - י"א – העם מברך את בועז ואת רות

זקני העיר והעם הנוכח במעמד מברכים את רות ואת בועז בברכות הבאות: **"יתן ה' את-האשה הבאה אל-ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את-בית ישראל"** = מאחלים לרות שתהיה כאחת מאימהות האומה ובכך מבטאים את קבלתה לעם ישראל. יש כאן מבנה כיאסטי כדי להדגיש שהברכה ניתנה בשם ה' כל מה שכלול בה יהיה תוצאת ברכת ה' וחסדו. **"ועשה-חיל באפרתה"** = הם מאחלים לבועז הצלחה ב"אפרתה" שזהו שם נרדף ל"בית לחם". **"וקרא-שם בבית לחם"** = מאחלים לו שיבנה לו בבית לחם עם משפחה גדולה וארוכת ימים ששמו ייקרא עליה, ושמו יהיה מקור לתהילה.

"ויהי ביתך כבית פרץ אשר-ילדה תמר ליהודה מן-הזרע אשר יתן ה' לך מן-הנערה הזאת." = יש כאן רמז לקשר בין סיפור יהודה ותמר וסיפורנו כי בועז הוא (על פי דברי הימים א', ב' פסוק ד'-יא') צאצא של פרץ בנם של יהודה ותמר שנולד מייבום כפוי של תמר על יהודה. לגבי מטרת האזכור יש הטוענים שנועד כדי לבזות את דוד ויש אחרים הטוענים דווקא הפוך כדי להאדיר את דוד.

הברכות מעידות שרות הפכה מקובלת ואהודה בקרב קהל ישראל בבית לחם על אף היותה נוכרייה (או שהיא הגיורת הראשונה = התקבלה כיהודייה לכל דבר בשל מעשיה).

פס' י"ג – כ"א - הולדת עובד והגנאלוגיה של דוד

פסוק י"ג – מנישואיה של רות ובוועז נולד בן.

פסוק י"ד – ט"ז – נשות העיר מברכות את נעמי על הולדת הילד ולא את רות באומרן: בנה של רות יהיה גואל לנעמי, כי כשיגדל ירש את נחלת אלימלך ויכלכל את נעמי. הוא יזכה להקים משפחה בישראל וכך שם משפחתך יונצח. אבל חסר לנו השם.

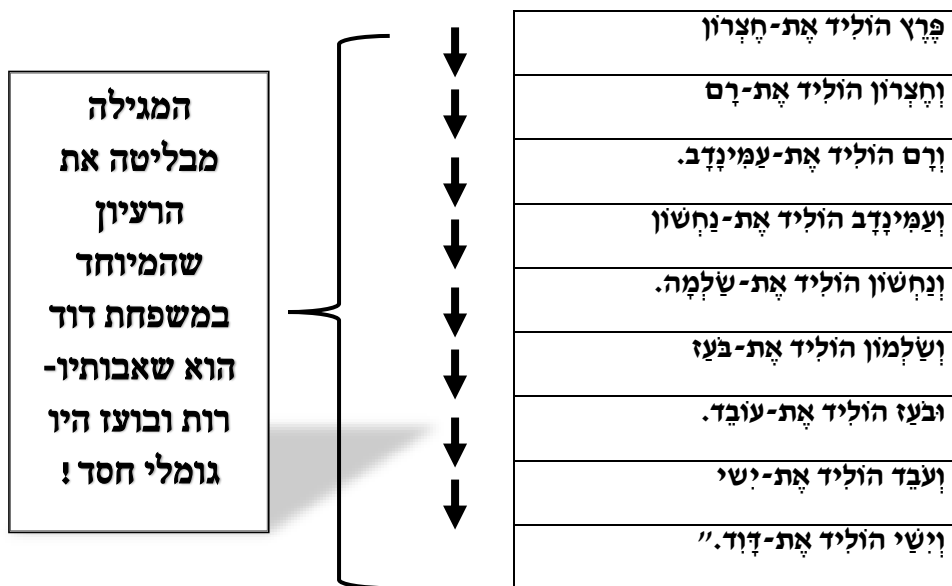
פתרון: ייתכן שהשם הושמט או שזו ברכה שמשמעותה שיהיה מפורסם בישראל.

"והיה לך למשיב נפש" = בנה של רות יחיה את נפשה, יחזיר לך את הרצון לחיות ואת שמחת החיים וישכיח ממנה את אבלה על מות בעלה ובניה. **"ולכלכל את-שיבתך"** = מאחלות לה שהוא ידאג לצרכיה בעת זקנתה כמו כלתה שדאגה לה עד כה **"כי כלתך אשר-אהבתך ילדתו אשר-היא טובה לך משבעה בנים."**

פסוק ט"ז – **"ותקח נעמי את-הילד ותשתהו בחיקה ותהי-לו לאמנת."** – ככל הנראה הילד גדל בבית של נעמי ולא אצל אימו רות. יש הטוענים שזאת כדי שיגדל על ברכי היהדות וידע את כל החוקים והמנהגים. פסוק י"ז – המחבר מוסיף כאן הערה כי נשות העיר נותנות בעקבות הברכות את השם **"עובד"** וכי **"הוא אבי-ישי אבי דוד"**. בגלל חסדיה של רות לחמותה ודבקותה בה, ניתנה לרות הזכות להיות סבתא רבתא של דוד המלך (הנין שלה) שעל פי המסורת מצאצאיו יקום מלך המשיח.

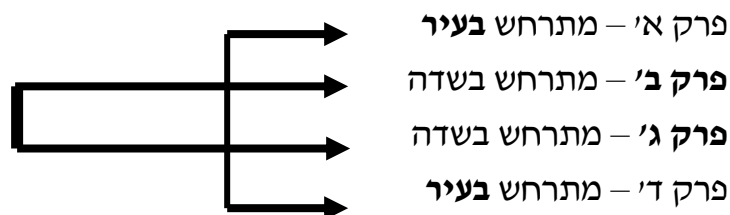
פסוקים י"ח – כ"ב- מפרטים את השושלת שיצאה מפרץ:

" וְאַלֶּה תּוֹלְדֹת פֶּרֶץ = בנם של תמר ויהודה כדלקמן :

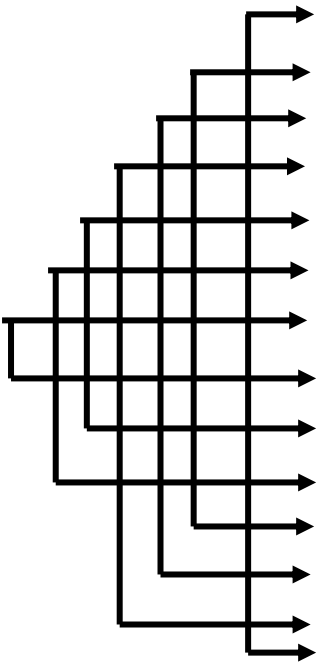

מבנה המגילה

מגילת רות הנה יצירה ספרותית דרמטית בעלת מבנה כיאסטי ברור. מבנה כיאסטי הוא מבנה מוצלב; המבנה הכיאסטי של מקום התרחשות העלילה במגילת רות ניתן לתיאור ברור גם באמצעות החלוקה הפורמאלית של העלילה לפרקים :

המבנה הכיאסטי בתיאור תחלופת הנפשות הפועלות, ניתן לזיהוי באמצעות חלוקת המחזה ל-14 סצנות. בתרשים דלהן מציינים שניים מן היסודות הכיאסטיים, המקום והעלילה (באמצעות הסצנות) המבנה הכיאסטי של מגילת רות איננו משמש קישוט ספרותי בלבד, אלא מדריך ומכוון את הקורא למוטיבים ואידאות החשובות למחבר היצירה, כגון : מוטיב הייבום וגאולת הקרקע, מוטיב הגרות, ומוטיב החסד לחי ולמת

הקבלות	סצנות	מקום	פסוקים
	אלימלך נספה בנכר	עיר	א' – ו'
	נעמי ושתי כלותיה השונות		ז' – י"ח
	"יתן ה' לך, ומצאך מנוחה" (ברכת נעמי)		(ט')
	נעמי ושכנותיה		י"ט – כ"ב
	רות ונעמי	שדה	א' – ב'
	רות ובועז		ח' – י"ד
	רות ונעמי		י"ט – כ"ג
	רות ונעמי		א' – ו'
	רות ונעמי	שדה	ז' – ט"ו
	רות ובועז		ט"ז – י"ח
	רות ושני יבמיה השונים		א' – י'
	"יתן ה' את-האשה" (ברכת העם)		(י"א – י"ב)
	נעמי ושכנותיה	עיר	י"ד – י"ז
	בית בועז נבנה בארץ		י"ח – כ"ב

הקשר הרעיוני בין הפרקים א'-ד' לפי הטבלה (בעמוד הבא):

- 1) **מנוחה** כנגד פורענות.
- 2) הדמויות עושות **חסד** זו לזו: רות לנעמי (גם ערפה לפי דבריה של נעמי גמלה חסד לנעמי ולמתים), נעמי לרות, בעז לרות.
- 3) ההתאמה בין בעז לרות: הוא '**גיבור חיל**', והיא '**אשת חיל**'.
- 4) מתאם בין **החסות** שבקשה רות אצל אלהי ישראל, לבין **החסות** שבעז עתיד לתת לה כבעל.
- 5) הפעל '**ידע**' מרמז על קרבתו המשפחתית של בעז למשפחת אבימלך. הוא מופיע בקשר לירידתה של רות אל הגורן בלילה: "אל תנדעי לאיש" (פרק ג', ג'), ויש לו קשר לפעולת הייבום הכרוכה ב'לדעת אישה'.
- 6) הפועל **שו"ב** מתאר את הנדודים וחוסר הוודאות, לעומת השיבה לארץ והשיבה בה.
- 7) **הגאולה** של נעמי ורות מושגת בזכות הסכמתו של בעז לגאול את השדה ואת האלמנה.
- 8) הסיפור פותח ב**מוות** ומסיים ב**הקמת שם למתים**.
- 9) **קציר השעורים** היא התקופה המאחדת את חלקי הסיפור; בה פותח החלק האופטימי של הסיפור ובה הוא מסתיים.

סיכום מגילת רות

במגילת רות יש קשר הדוק בין המילים והאמצעים האמנותיים לבין הרעיונות. בטבלה שלהלן מופיעים מילים וביטויים שחוזרים בפרקים א'-ד', והחזרה שלהן מדגישה רעיונות ותוכן של המגילה.

פרק א'	פרק ב'	פרק ג'	פרק ד'
ומצאנו מנוחה אשה בית אישה (פסוק ט')		בתי הלא אבקש לך מנוח (פסוק א')	
יעש ה' עמכם חסד כפאשר עשיתם עם המתים ועמדי (פסוק ח')	ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים (פסוק כ').	היטבת חסדך האחרון מן הראשון (פסוק י')	
וריקם השיבני ה' (פסוק כ"א)		אל תבואי ריקם אל חמותך (פסוק י"ז)	
	איש גבור חיל (פסוק א')	כי אשת חיל את (פסוק י"א)	ועשה-חיל באפרתה (פסוק י"א)
ורות דבקה בה (פסוק י"ד)	וכה תדבקין עם נערתי (פסוק ח). עם הנערים אשר לי תדבקין (פסוק כ"א); ותדבק בנערות (פסוק כ"ג).		
	אשר באת לחסות תחת כנפיו (פסוק י"ד)	ופרשת כנפך על אמתך (פסוק ט')	
	ולנעמי מודע לאישה (פסוק א').	אל תודעי לאיש (פסוק ג'); אל יודע כי באה (פסוק י"ד)	
	יברכך ה' (פסוק ה'); ברוך הוא לה' (פסוק כ').	ברוכה את לה' בתי (פסוק י').	ברוך ה' (פסוק י"ד)
בשדי מואב (פסוקים א', ב', ה', כ"ב).	השבה עם נעמי משדי מואב (פסוק ו')		השבה משדה מואב (פסוק ג')
	מגאלנו הוא (פסוק כ')	אם-תגאל גאל ואם לא גאל אתה (פסוק ט') גאל אנכי וגם יש גאל קרוב ממני	אם-תגאל גאל ואם לא גאל הגידה לי ואדעה כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך ויאמר אנכי אגאל (פסוק ד')
	אלכה נא השדה (פסוק ב'; ג', ט', כ"ב)		השדה (פסוק ה').
וימת אלימלך (פסוק ג'); וימתו גם שניהם (פסוק ה'); באשר תמותי אמות (פסוק י"ד); המות יפריד ביני ובינך (פסוק י"ז)	אחרי מות אישך (פסוק י"א)		שם המות (פסוקים ה', י').
ושם האיש אלימלך ושם שני בניו מחלון וכליון (פסוקים ב', ג', ה')	ממשפחת אלימלך (פסוק א')		לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון (פסוק ט')
והמה באו בית לחם בתחלת קציר שערים (פסוק כ"ב)	ותדבק בנערות בעז ללקט עד פלות קציר השערים וקציר החטים (פסוק כ"ג)	זרה את גרן השערים (פסוק ב')	

שאלות למגילת רות – פרק ד' ?

1. הסבירו מהו "גואל" וכיצד תפקידו בא לידי ביטוי במגילת רות:

2. מדוע בפרק ד' בועז מחפש גואל לרות?

3. כתבו בלשונכם את חוק הייבום (שמצוי בספר דברים כ"ה, ה'-י') והביאו שתי נקודות שוני בינו לבין הביצוע בפרקנו.

4. כיצד מברכות נשות העיר את רות ובוועז לנישואיהם?

5. קראו רות ד', פס' י"א – י"ז.

א. העתיקו מן הקטע שני ביטויים המביעים קבלה של נישואי בעז ורות, והסבירו כל אחד מן הביטויים שהעתקתם.

ב. הסבירו, מדוע היה צורך להביע קבלה של נישואים אלה?

6. קראו רות ד', י', פס' י"ג-כ"ב.

א. על פי החוק **בדברים** י"ז, פס' י"ד-ט"ו, מה צריך להיות המוצא של מלך בישראל? האם מוצאו של דוד המלך תואם את הנדרש על פי החוק? נמקו ובססו את דבריכם.

ב. על אף המוצא המשפחתי-לאומי של רות היא הייתה האם של שושלת מלכי יהודה. מהו **הערך** הבא לידי ביטוי במעמד שקיבלה רות? הסבירו.

7. קראו רות ד', פס' א'-י'. על פי המתואר בפסוקים אלה, בועז פועל על פי מנהגים משפטיים שהיו מקובלים באותה תקופה. הביאו מן הפסוקים האלה **שתי** דוגמאות למנהגים אלה והסבירו כל דוגמה.

8. קראו גם **דברים**, כ"ג, פס' ד'-ז'. בקטע במגילת רות נאמר פעמיים שרות היא מואבייה. א. מה מצווה החוק **בדברים**, כ"ג, ד'-ז' בנוגע למואבים?

ב. בפס' י"א-י"ז מתואר מצב העומד בסתירה להוראות החוק **בדברים**. הביאו **שתי** ראיות מן הכתוב לביסוס טענה זו.

הערכה חלופית – מגילת רות

חלק א' – מגילת רות

הגדרה של 'חסד': מעשה חסד הוא מעשה של טוב לב ונדיבות שיש בו דאגה ונתינה מרובה לאחר, יותר מכפי שצריך. מעשה חסד הוא לעשות מעבר לחובה הבסיסית.

קראו את ארבעת הפרקים במגילת רות:

1. כתבו: מיהן הדמויות המופיעות בפסוקים? צבעו בקטעים המצורפים כל דמות בצבע אחר. צבעו בהתאם גם את הדברים שכל דמות אומרת בפסוקים.
2. לאחר הקריאה, כתבו תקציר של המתרחש בקטע במילים שלכם, וחשבו **מהו מעשה החסד** המופיע בפסוקים אלו? **יש להציג לפחות 5 חסדים סה"כ.**
3. צרו תמונת AI בהתאם למה שמסופר בפסוקים בכל פרק (בהתאם לפסוקים שנמצאים בנספחים). כתבו את מילות החיפוש בהן השתמשתם על מנת ליצור את התמונה ותארו מה רואים בתמונה שהכנתם וכיצד היא מתקשרת לפרק.

חלק ב' – חוקי החסד בתורה

הציגו והסבירו במלים שלכם את המעשים על פי המקורות הבאים וכיצד הם מתקשרים למגילת רות:

- ספר שמות, פרק כ"ב, פסוקים כ" – כ"ג
- ספר דברים, פרק כ"ה, פסוקים ה' – י'
- ספר דברים, פרק כ"ג, פסוקים ד' – ז'
- ספר דברים, פרק כ"ד, פסוק י"ט

חלק ג – חסד כיום, מעשי גיבורים

בחרו אדם/ ארגון אחד שפועל בהתאם לחוקים המוצגים בתנ"ך – אדם יכול להיחשב כגיבור בזכות התנהגותו לחברה ולסביבה מעבר לחובתו היומיומית.

- מיהו האדם/ הארגון?
- במי מטפל/ים? / מי מקבל את המענה?
- מה הוא/הם עושה/עושים?
- במי הוא/הם נעזר/ים?

חלק ד' – רפלקציה אישית;

- ☒ האם זה קל לבחור לעשות חסד ברגע האמת?
- ☒ מה זה דורש מאיתנו? על מה אנחנו צריכים להתגבר?
- ☒ כיצד עשיית מעשה החסד משפיעה עלינו?
- ☒ כיצד היא משפיעה על מי שמקבל את החסד?

הערכה חלופית – חסד ומגילת רות - מחוון

ניקוד	משימה	
20 נקודות (5 נקודות לכל פרק)	תקציר לכל קטע מהפרק + מהו החסד המופיע בפרק + תמונת AI לכל פרק	חלק א' – מגילת רות
30 נקודות	הצגת מעשי חסד בתורה והקשר שלהם למגילת רות	חלק ב' – חוקי החסד בתורה
30 נקודות	הצגת אדם/ ארגון המעניק חסד	חלק ג' – חסד כיום, מעשי גיבורים
20 נקודות		חלק ד' – רפלקציה - חלק אישי

הגשת העבודה ותנאיה;

- ☒ עדיפות ראשונה – הגשה מודפסת, עדיפות שניה – שליחת קובץ במייל ועדיפות אחרונה – במחברת המקצוע.
- ☒ בעמוד הראשון יש לציין: שם התלמיד ומספר תעודת הזהות שלו, שם המורה, כיתה, תאריך הגשה, בכתב DAVID, רווח 1.5, גודל 12 \ כתב יד קריא וברור.
- ☒ זמן העבודה עד 10 ימי עבודה מאז בקשת המורה להגשתה, ולא יאוחר משבוע לפני תאריך המועצות הפדגוגיות של סוף השנה. תאריך סופי ינתן על ידי המורה המלמדת.
- ☒ עבודה שהוגשה באיחור - לא יינתן עליה ציון, באין סיבה לאי ההגשה, הציון יהיה '0'.
- ☒ בהצלחה!

נספח - תקצירים

מגילת רות פרק א' (חלק מפס' ח' – כ"ב)

הרקע: נעמי, שבעלה ושני בניה מתו בארץ מואב, רוצה לחזור לארץ ישראל, כי היא שמעה שנגמר שם הרעב. שתי כלותיה המואביות (הנשים של הבנים שמתו) – רות וערפה רוצות לשוב איתה, והיא מנסה לשכנע אותן שלא להצטרף אליה, אלא להישאר בביתן בשדה מואב.

ח ותאמר נעמי, לשתי כלתי, לכנה שבנה, אשה לבית אמה; יעשה (נעש) ה' עמכם חסד, כאשר עשיתם עם-המתים ועמדי. ט ותן ה', לכם, ומצאנ מנוחה, אשה בית אישה; ותשק להן, ותשאנה קולן ותבקנה. י ותאמרנה-לה: כי-אתך נשוב, לעמך.

יא ותאמר נעמי שבנה בנתי, למה תלכנה עמי: העוד-לי בנים במעי, והיו לכם לאנשים... יד ותשנה קולן, ותבקנה עוד; ותשק ערפה לחמותה, ורות דבקה בה...

טז ותאמר רות אל-תפגעני-בי, לעזבך לשוב מאחריך: כי אל-אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אליו—עמך עמי, ואלהיך אלהי. יז באשר תמותי אמות, ושם אקבר; כה יעשה ה' לי, וכה יוסיף—כי המות, יפריד ביני ובינך.

יח ותרא, כי-מתאמצת היא ללכת איתה; ותחדל, לדבר אליה כב ותשב נעמי, ורות המואבית כלתה עמה, השבה, משדי מואב; והמה, באו בית לחם, בתחלת, קציר שערים.

מגילת רות פרק ב' (חלק מפס' ג' – י"ב)

הרקע: נעמי ורות כלתה שבו יחד משדה מואב לבית לחם. לנעמי יש קרוב משפחה בשם בעז שיש לו שדה שיבולים. באותה התקופה רוב האנשים התפרנסו מחקלאות, ואת הלחם היו מכינים משיבולי החיטה והשעורה. בשדה היה חלק שבו היו מתירים לעניים לבוא לאסוף מעט שיבולים לביתם. רות הולכת ללקט שיבולים בשדה של בעז.

ג ותלך ותבוא ותלקט בשדה, אחרי הקוצרים; ויקר מקרה—חלקת השדה לבעז, אשר ממשפחת אלימלך... ה ויאמר בעז לנער, הנצב על-הקוצרים: למי, הנערה הזאת. ו ויען, הנער הנצב על-הקוצרים—ויאמר: נערה מואבית היא, השבה עם-נעמי משדי מואב...

ח ויאמר בעז אל-רות הלוא שמעת בתי, אל-תלכי ללקט בשדה אחר, וגם לא תעבורי, מזה; וכה תדבקין, עם-נערתך... הלוא צייתי את-הנערים, לבלתי נגעך... ושתית, מאשר ישאבון הנערים

י ותפל, על-פניה, ותשתחו, ארצה; ותאמר אליו, מדוע מצאתי חן בעיניך להפירני—ואנכי, נכריה . יא ויען בעז, ויאמר לה—הגד הגד לי כל אשר-עשית את-חמותך, אחרי מות אישך; ותעזבי אביך ואמך, וארץ מולדתך, ותלכי, אל-עם אשר לא-גדעת תמול שלשום. יב ישלם ה', פעלך; ...

מגילת רות פרק ג'

הרקע: נעמי אומרת לרות שבעז, בעל השדה שאצלו היא ליקטה שיבולים, הוא קרוב משפחה שיש באפשרותו להיות "גואל" – כלומר, יש באפשרותו לשאת את רות לאישה ועל ידי כך להקים זכר לבני משפחת אלימלך שמתו (אלימלך האב ושני בניו מחלון וכליון).

לשם כך, נעמי שולחת את רות למשימה לא שגרתית...

א ותאמר לה, נעמי חמותה: **ב** ועתה, הלא בעז... זרה את-גֵרְךָ השְׁעָרִים—הַלְלֶה... וְיִהְיֶה בְשִׁכְבוֹ, וְיָדַעַתְּ אֶת-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב-שָׁם, וּבָאת וְגִלִית מִרְגְּלֶתִי, וּשְׁכַבְתִּי (וְשָׁכַבְתְּ); וְהוּא יִגִּיד לְךָ, אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָּה.

ו ותרד, הגֵרְךָ; ותעש, ככל אֲשֶׁר-צִוְּתָה חֲמוּתָה ... **ח** וְיִהְיֶה בְּחֹצֵי הַלַּיְלָה, וְיִחָרַד הָאִישׁ וַיִּלְכֹּץ; וְהָיָה אִשָּׁה, שְׁכַבְתָּ מִרְגְּלֶתִי.

ט ויאמר, מי-את; ותאמר, אֲנֹכִי רות אֲמֹתֶךָ, וּפְרִשְׁתְּ כִנְפֶךָ עַל-אֲמֹתֶךָ, כִּי גָאֵל אֶתָּה

י ויאמר, בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתִי--הֵיטִבְתְּ חֲסִידֶךָ הָאֲחֵרוֹן, מִן-הָרֵאשׁוֹן: לְבִלְתִּי-לָכֶת, אַחֲרֵי הַבְּחוּרִים--אִם-דָּל (נעני), וְאִם-עָשִׁיר...

יב ועתה כי אָמַנְסָם, כִּי גָאֵל אֲנֹכִי; וְגַם יֵשׁ גָּאֵל, קָרוֹב מִמֶּנִּי. (יש קרוב משפחה קרוב יותר שיכול לגאול אותך, וצריך לשאול קודם אותו אם ירצה לעשות זאת) **יג** לִינִי הַלַּיְלָה, וְהָיָה בְּבֹקֶר אִם-יִגָּאֶלְךָ טוֹב יִגָּאֵל, וְאִם-לֹא יִחַפֵּץ לְגָאֶלְךָ וְיִגָּאֶלְתֶּיךָ אֲנֹכִי...

מגילת רות פרק ד'

ג ויאמר, לגֵּאֵל, חֲלֹקֶת הַשָּׂדֶה, אֲשֶׁר לְאַחֲיָנִי לְאֵלִימֶלֶךְ: מִכֶּרֶה נַעֲמִי, הַשֹּׁבָה מִשָּׂדֶה מוֹאָב. **ד** וְנָאֲנִי אֲמַרְתִּי אֲנִי אֲזַנֵּד לְאִמֹר, קִנְיָה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי--אִם-תִּגָּאֵל גָּאֵל, וְאִם-לֹא יִגָּאֵל תִּגִּידָה לִּי וּאֲדַע (וְאֲדַעַה) כִּי אֵין זִוְלָתְךָ לְגָאוֹל וְאֲנֹכִי אֲחֲרֶיךָ; ויאמר, אֲנֹכִי אֲגָאֵל.

ה ויאמר בעז, בְּיוֹם-קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיָּד נַעֲמִי; וּמֵאֵת רות המואבִּיָּה אִשְׁתְּ-הַמֵּת, קִנִּיתִי (קִנִּיתִי)--לְהַקִּים שֵׁם-הַמֵּת, עַל-נַחֲלָתוֹ. **ו** ויאמר הגֵּאֵל, לֹא אוּכַל לְגָאוֹל- (לְגָאֵל-) לִי--פֶן-אֲשַׁחֲיֶת, אֶת-נַחֲלָתִי; גָּאֵל-לְךָ אֶתָּה אֶת-גֵּאֲלִתִּי, כִּי לֹא-אוּכַל לְגָאֵל

ז וְזֹאת לְפָנֶיךָ בִּישְׂרָאֵל עַל-הַגָּאֵלָה וְעַל-הַתְּמוּרָה, לְקַיֵּם כָּל-דְּבָר, שֶׁלֹּף אִישׁ נָעַל, וְנָתַן לְרַעְהוֹ; וְזֹאת הַתְּעוּדָה, בִּישְׂרָאֵל. **ח** ויאמר הגֵּאֵל לְבַעַז, קִנְיָה-לְךָ; וַיִּשְׁלֹף, נָעַל. **ט** ויאמר בַּעַז לְזִקְנֵי וְכָל-הָעָם, עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם, כִּי קִנִּיתִי אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לְאֵלִימֶלֶךְ, וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן וּמַחֲלוֹן--מִיָּד, נַעֲמִי. וְיוֹגֵם אֶת-רות המואבִּיָּה אִשְׁתְּ מַחֲלוֹן קִנִּיתִי לִי לְאִשָּׁה, לְהַקִּים שֵׁם-הַמֵּת עַל-נַחֲלָתוֹ, וְלֹא-יִכָּרֵת שֵׁם-הַמֵּת מֵעַם אֲחִיו, וּמִשְׁעַר מִקְוָמוֹ: עֲדִים אַתֶּם, הַיּוֹם.

יא ויאמרו כָּל-הָעָם אֲשֶׁר-בַּשָּׂעַר, וְהַזִּקְנִים--עֲדִים; וַיָּתֵן ה' אֶת-הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל-בֵּיתְךָ, כְּרָחֵל וְכִלְבָּה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׂתֵיָהֶם אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל, וַעֲשֵׂה-חֵיל בְּאַפְרָתָה, וּקְרָא-שֵׁם בְּבִית לָהֶם.

יג וַיִּקַּח בַּעַז אֶת-רות וַתְּהִי-לוֹ לְאִשָּׁה, וַיָּבֵא אֶלֶיהָ; וַיָּתֵן ה' לָהּ הָרִיוֹן, וַתֵּלֶד בֶּן. **יד** וַתֹּאמַרְנָה הַנָּשִׁים, אֵל-נַעֲמִי, בְּרוּךְ ה', אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לְךָ גָּאֵל הַיּוֹם; וַיִּקְרָא שְׁמוֹ, בִּישְׂרָאֵל. **טו** וְהָיָה לְךָ לְמָשִׁיב נֶפֶשׁ, וּלְכִלְכָּל אֶת-שִׁבְתְּךָ: כִּי כָלִיתָ אֲשֶׁר-אַהֲבִיתְךָ, וְלִדְתָּ, אֲשֶׁר-הִיא טוֹבָה לְךָ, מִשְׁבַּעַה בָּנִים. **טז** וַתִּקַּח נַעֲמִי אֶת-הַיֶּלֶד וַתִּשְׁתַּחֲוֶה בַּחִיקָה, וַתְּהִי-לוֹ לְאִמָּנָה. **יז** וַתִּקְרָאנָה לוֹ הַשְּׂכֵנוֹת שֵׁם לְאִמֹר, יֶלֶד-בֶּן לְנַעֲמִי; וַתִּקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד, הוּא אָבִי-יִשְׁי אָבִי דָּוִד.